

virorum cruditorum obtinui. Porro in reliquis commemorandis, quæ ab aliis quibusdam bibliothecis ad me pervenerunt, minoris momenti, non est, cur diutius lectorem detineam. Omnium enim opusculorum, quæ mihi usui fuere, mentionem semper feci in *Monitis præviis*. Nunc ergo, quid in hac editione præterea præstitum a me sit, breviter enarrandum, ad ea, compendii gratia, lectorem referendo, quæ in iisdem *Monitis* ad singulas Partes additis, prænotavi.

XVIII. Ope nimirum codicum mss. vetustorum, imo majorem partem coævorum ac optimæ notæ; opusculorum quoque quorundam separatim editorum, quorum copiam ex variis, quas laudavi, bibliothecis habui, editionem D. Quercetani prope ubique, præter libros adversus Felicem et Elipantum scriptos, quorum nulli vetusti codices reperiri potuerunt, correxerunt; multa loca corrupta suæ integritati restitui; monumenta nonnulla, quæ ad hæc usque tempora condita delituerunt, collegi, iisque hanc meam editionem locupletavi: inter quæ præprimis memorandæ sunt epistolæ ultra septuaginta, quas prioribus, ante quam illæ ad me e bibliotheca Harleiana pervenissent, jam prope prelo absolutis, per modum Mantissæ addere oportuit (a). Reliqua anecdota et nunc primum in lucem eruta in Elencho operum statim subjiciendo compendii causa signo stellæ notavi. Porro opuscula dubiæ auctoritatis, atque omnino spuria et beato Alcuino supposita a genuinis, quibus in priori editione commista fuerunt, separavi: de quibus eruditi legere non gravabuntur *Monita prævia* unicuique opusculo præfixa. Demum toti huic collectioni triplicem Appendicem adjungere visum est, cujus consilii rationem quoque reddidi in *Monito prævio*.

XIX. His omnibus prelo pene absolutis forte fortuna ad manus meas delatus est cod. ms. vetustissimus, circa medium sæc. ix scriptus, repertus nuper in bibliotheca collegii sancti Pauli hujus urbis nostræ

A Ratisbonensis, cujus contenta anecdota interaddenda et supplenda dare oportuit ad calcem Operum.

XX. Curam demum meam eo direxi, ut hæc editio majori lectorum commoditati servire possit. Quapropter loca quædam per meas aliorumque notas illustrare studui: sanctorum Patrum sententias et integras nonnunquam commentationes, quas beatus Alcuinus in sua commentaria suosque tractatus retulit, ex optimis editionibus citavi; differentes ac aliquoties meliores lectiones adnotavi, et alia præstiti quæ hic commemorare longum esset, et ab attento lectore in ipso opere facile deprehendi possunt.

XXI. Quod ordinem quo singula opuscula in hæc collectione disposita fuerunt, concernit, diversus est ab illo quem obtinent in editione D. Quercetani. Initium cepi ab epistolis, quas collector laudatus penultimo loco dedit, ob hanc potissimum rationem, et quod ab eruditis avidius expectantur, et quod ex illis, tanquam fonte limpidissimo, majorem partem profluxerint, quæ de Vita beati Alcuini summi commentatus; et ideo tanquam testimonia fidelissima haberi debeant illorum omnium quæ illi narrantur et critice expenduntur. Epistolas sequuntur secundum dignitatem materiarum opuscula exegetica, dogmatica, liturgica et moralia; historica seu Vitæ sanctorum, poetica, grammatica, rhetorica et dialectica; illa demum, quæ exstant, astronomica, de cursu et saltu lunæ ac bissexto. Idem deinde ordo servatur in opusculis dubiis et supposititiis.

Et hæc fere sunt quæ in novissima hac Operum beati Alcuini editione pro mea tenuitate inter tot et varia officii mihi incumbentis negotia, quæ totum pene hominem sola exposcunt, præstare potui: quod etiam munus impedimento fuit, ne opus, quod in statu majoris quietis cœptum fuit, citius absolveretur, aut accuratius expoliretur. Quod æqui bonique habeant benevoli et eruditi lectores.

(a) Vide *Monitum* editoris novi.

COMMENTATIO FROBENII

DE VITA BEATI F. ALBINI SEU ALCUINI

DE NOVO EX GENUINIS ACTIS ET ILLIUS SCRIPTIS CONCINNATA.

PROOEMIUM.

Viri eruditi, qui sanctorum Ecclesiæ Patrum aliorumque veteris ævi celeberrimorum scriptorum operibus colligendis, aut nova editione vulgandis, operam navarunt, non tantum in illustrandis scriptis, verum etiam in ordinandis gestibus et actibus illorum, suoque tempori assignandis omnem diligentiam adhibuerunt, ut nimirum virorum sua ætate tam illustrium non tantum eruditio et doctrina, hujus nostræ ætatis hominibus ac posteris communicaretur; verum etiam illorum virtutes, quibus quondam præfulserant, ad imitandum proponerentur. Idem consilium in hac nova beati Alcuini Operum editione sequi nostri muneris esse credidimus. Quamvis enim vetustus quidam et prope coætanus scriptor anonymus Vitam beati viri ex narratione Sigulfi ejus discipuli posteris commendaverit, illius tamen narrationes, solida crisi et nonnunquam veritate destitutas esse, diu conquesti sunt eruditi. Propterea vir illustris D. Andreas Quercetanus correctiones plures illi adhibere, novamque Vitam beati Alcuini ex propriis illius scriptis et Operibus a se vulgatis, concinnare

necessum duxit; illamque suæ editioni, præfationis loco, præfixit. Quæ quidem industria tunc sufficere potuit ad Alcuinum nostram ex opusculis tunc detectis plenius cognoscendum. Nihilominus cum ex scriptis noviter nunc repertis, quæ D. Quercetani notitiam fugerunt, commentationi viri hujus clarissimi novam lucem conciliari, et quæ adhuc obscura remanebant, plenius elucidari posse comperimus; operam nostram, in Vita beati viri de novo concinnanda, et quæstionibus quibusdam hinc inde motis enodandis positam, haud importunam aut inutilem fore judicabunt, ut confidimus, eruditi lectores; quorum tamen rationabili desiderio, Vitam nonnunquam primævam ac ipsius D. Quercetani commentationem inspiciendi et consulendi, deesse nolimus, sed utramque ad finem hujus nostræ elucubrationis exhibebimus.

CAPUT PRIMUM.

De beati Alcuini variis nominibus, patria, parentibus, fratribus, etc.

I. Nomen Alcuini varie in variis scriptis ac codicibus exaratum reperitur. In vetustioribus quidem et

correctioribus chartis, in epistolis maxime quas cœvo prope caractere scriptas deprehendimus, nomen suum ipse, ut conjicere licet, frequentius expressit scribendo vel *Albinus* vel *Alcwinus*, vel, dum ad Davidem suum, ad Homerum, ad Damocetam, amicos alios familiariter scribebat, *Flaccus Albinus* aut *Albinus Flaccus*. Reliquas igitur appellationes, quales a posterioribus scriptoribus exaratae leguntur, ut *Alboinus*, *Alkoinus*, *Alcwinus*, etc., imperitiæ scribentium aut duræ aspirationi dictantium, credam esse attribuendas. Nimis ergo acute nonnulli hujus nominis originem per fœtas prorsus derivationes et vocum compositiones inquirunt cum Heutero, qui in Etymis *Alcwin* interpretatur: *undique rem facientem augentemque*, a verbo *Gwin*, quod apud Germanos lucrum significat. Cæterum, *Alcwin* seu *Alcwin* nomen patrum Germano-Saxonicum fuisse videtur, quod posthac meliorem et Latino vocabulo *Albinus*, effere voluit; prout fecisse apparet in epistola ad Elipantum scripta, qui in sua Responsoria ad nomen istud alludens insigui scommate ipsum vocat *Albinum nigredine teterrimum*.

II. Pronomen *Flaccus*, quod nonnunquam ante vel postposuit, e baptismo hausisse cl. Quercetano in præfat. num. 2 visum est. Vero tamen similius est, nomen hoc esse ascitium, quo beatus Alcwinus inter familiares, quos in artibus liberalibus ac scientiis excolendis socios habuit, uti consuevit, ex more scilicet sui temporis, de quo in epistola 184 (nunc 125) ad Gundradam, cognomento Eulajiam ita scribit: « Sepe familiaritas nominis immutationem solet facere, sicut ipse Dominus Simeonem mutavit in Petrum, et filios Zebedæi, filios nominavit tonitru: quod etiam in antiquis vel *his novellis diebus probare poteris*. » *Flaccus* ergo nomen fuit Alcuius ascitium, vel ab ipso electum; Alcuius vero seu Alcwinus primævum et proprium. Quapropter loco inscriptionis Operum illius, qua cl. Quercetanus, auctoritate Sixti Senensis et aliorum quorundam deceptus, primo, ut ipse fatetur num. 2 præfat. usus est, ponendo: *Albini Flacci Alcuii*, nos ubique posuimus: *Flacci Albini seu Alcuii*; in contextu vero nostro semper *Alcuius* scribimus, quod et frequentius fieri ab eruditis comperimus. Verum in his diutius immorari operæ pretium non est.

III. Sollicite vero cavendum est ne hic noster Albinus seu Alcuius confundatur vel cum Albino abbate Cantuariensi, a ven. Beda in prologo et lib. v Hist. Angl., cap. 21, laudato, et ad quem ejusdem Bedæ exstat epistola Analect. Mabillonii novæ editionis pag. 398, vel cum Albino Leonis III papæ cubiculario, cujus meminit Eginhardus in Annalibus ad annum 799, vel deum cum Albuino monacho Hersfeldensi. De duobus quidem posterioribus pauciores sunt, qui se in errore hujus confusionis induci passi sunt; de priori vero Albino, cujus ven. Beda meminit, plerique paulo recentioris ætatis scriptores hallucinati sunt: et quidem Clemens Reynerus, vir alias apprime doctus, Apostol. Benedicti in Angliæ tract. I, sect. 1, pag. 34 seqq., multis contendit, eundem esse Albinum Berke, quem vocat, discipulum et Caroli Magni magistrum; hancque ait esse communem historicorum traditionem; nec repugnare existimat ætatem Bedæ et Alcuii (quam difficultatem D. Quercetanus obmovebat), quoniam, ut credebat, Alcuius ætatem centum annorum attingit vel etiam superavit, quippe qui in epist. 38 (nunc 43), ad Carolum, se senem valde annosum esse indicat.

IV. Verum hanc Reyneri opinionem solide reprobat R. P. Michael Alfort Annal. Eccles. Britan. tom. II, ad annum 710, num. 4 et seqq., demonstrans, traditionem historicorum quæ præteneditur, nec communem esse, nec talium virorum, qui vetustatis haberent sigillum, sed quorundam mediæ ætatis, qui ad pauca respicientes facile pronuntiant. Istis ergo qui putant Alcuium Cantianum fuisse, et cœnobio

A sancti Augustini ibidem præfectum, nominis similitudo, et temporum aliqua vicinitas imposuit, ut scribit Harpsfeldius sæc. IX, c. 14, apud eundem Alfortum l. cit. num. 8. Et sane, si scriptores illi narrationem ven. Bedæ de Albino suo accuratius expendissent, suum errorem facillime deprehendissent. Narrat enim in libri v cap. 21 Albinum jam anno 710 in regimine monasterii sancti Augustini Cantuariensis Adriano successisse: et in prologo laudat illum tanquam abbatem reverendissimum et doctissimum, non a se, sed a beatæ memoriæ Theodoro archiepiscopo et ab Adriano abbate in illa ecclesia Cantuariensi, ubi Beda nunquam munus docendi obivit, institutum fuisse. Insuper ven. Beda Albinum illum « sui opusculi Historiæ gentis Anglorum auctorem ante omnes et adiutorem » laudat, cujus opera et consilio in illa Historia concinnanda se usum fuisse profitetur. Quæ omnia profecto Alcuius nostro convenire haud posse, quisque vel parum attentus facile perspiciet. Consule, si placet, quæ contra Reynerum solide disputat Alfortus l. cit. Inferius pariter monstrabimus, beatum Alcuium nunquam fuisse ven. Bedæ discipulum. Anastasius Bibliothecarius in Vita Adriani I papæ mentionem facit cujusdam *Albini*, quem vocat regis Caroli *deliciosum*, qui cum Georgio episcopo et Gulsardo abbate missus sit a rege bellum Longobardicum suscepturo ad sedem apostolicam anno 775. Verum hic Albinus deliciosus alius est ab Alcuius nostro, qui illo anno Eboraci adhuc residens, necdum in Galliam transmigraverat. Vocatur tamen et ipse noster Alcuius deliciosus regis Caroli a Sigeberto Gemlacensi, Trittenio et aliis, quorum testimonia suo loco inferius afferemus. Vide Mabil. libr. xxiv Annal., num. 45, pag. 226.

V. De hujus ergo nostri Flacci Albini seu Alcuii nunc patria et parentibus paucis, quantum ex certis monumentis elicere potuimus, disseramus. Illum in Scoticis Britannicæ partibus natum fuisse quidam Scotiæ historici existimarunt, inter hos Buchananus, lib. v Hist., non a familia, sed a gente Scotorum, qui se Albinos sua lingua vocant, nomen suum traxisse contendit. Alios quoque, ut hic D. Quercetanus notavit, reperire est qui illum in comitatu Middlesexiæ, non procul a Londino oriundum dixerunt. Verum nihil est quod in unius alteriusve partis patrocinium ex monumentis vetustatis possit adduci: illorum ergo scriptorum sententia unice probanda est, qui beatum Alcuium ex proprio ipsius testimonio Eboraci in Northumbriæ regno natum fuisse affirmant; ita enim ipsemet scribit in epist. 5 (nunc 6), ad Eboracenses: « Vos fragiles *infantia* meæ annos materno fovistis affectu; et lascivum *pueritia* tempus pia sustinistis patientia, et paternæ castigationis disciplinis ad perfectam *vir* educistis tetatem. » Enimvero an non ibi natus censetur, ubi non tantum in *virum* excrevit, sed et *pueritiam*, imo et *infantiam* exegit? sed crebra forte, quam beatus Alcuius in suis epistolis facit, Nordanhambroborum mentio, qui regiones Scoticas usque ad Edinburgi fretum possidebant, prædictis scriptoribus rerum Scoticarum ansam dedit, inquit D. Quercetanus, ut in Scotia procreatum eum suspicarentur. Legi quoque de hac quæstione meretur Richardus Smithus Florum Hist. eccles. Anglorum libro II, cap. 12, sect. 3, num. 2.

VI. Non eadem certitudine constat quo genere beatus Alcuius, aut quibus parentibus fuerit oriundus: quod quidem ipsemet ferme tacuit, et nullus actuum illius aut Vitæ scriptorum prodidit. Auctor Vitæ ejus initio cap. 1, *nobili* illum *gentia Anglorum prosapia exortum* asserit. Et rursum num. 7 ejusdem cap. indicat, tyrones scholæ Eboracensis, inter quos et Alcuius numerabatur, e classe nobilium fuisse: *erat*, inquit Ecgerberto præsul, cujus disciplina puer quoque Alcuius traditus fuerat, *ex nobilitum filii grex scholasticorum*. Hæc generis beati Alcuii nobi-

litas inde maxime elucet, quod stirpi sancti Wiligis, patris sancti Willibrordi cognatione junctus fuerit, ac eo titulo cellam maritimam a sancto Wiligiso in promontorio, mari Oceano et Humbri fluvio vicinis, constructam, ac deinceps a posteris suis possessam, ipse legitima (hæreditaria, ut interpretor) successione obtinuerit, prout ipse testatur in epist. ad Beornradum, Vitæ sancti Willibrordi in hac editione præfixa, et cap. 1 Vitæ ejusdem. Porro de nobilitate generis sanctorum Wiligisi et Willibrordi Alcuinus in elegia, Vitæ hujus sancti apposita, seu cap. 33, et de sancto Willibrordo ita canit :

Nobilis iste fuit magna de gente sacerdos.

De sancto Wiligiso vero :

*Vir fuit in populo dignus, cognominis Wiligis,
In Transhumbrana nobile gente degenus.*

Hinc B. Alcuinus Carolo Magno ipsum sub spe amplæ mercedis vocanti respondit : *Libenter etiam paternæ in regione mea non modica hæreditate ditatus, hæc spreta, tibi ut prodessem, hic pauper stare delector.* Vitæ cap. 2, num. 12.

VII. Et hæc quidem pauca, nec plura de beati Alcuini genere ; de parentum vero ejus nomine ac conditione nihil nobis ætas indulxit. Fratres tamen et sorores in Anglia habuit, quod ipse satis aperte indicat in epist. 102 (nunc 130), ad Aquilam, in qua huic intimo suo amico singularem, quo ipsum amplectebatur, amorem significans scribit : « Credas velim, Pater dulcissime, quod non tanta suavitate fratrum vel sororum litterulas legere potui ultramarinas, quanta tuæ dilectionis transalpinas : nec tale post eos tædium fatigat cor meum, quale post tuæ faciei visionem amabilem. » Inter fratres porro illius germanos an censendus sit idem Aquila seu Arno, episcopus primum ac deinde primus archiepiscopus Salisburgensis, quocum beatus Alcuinus per frequentes epistolas omnia sui pectoris arcana communicavit, non concordant scriptores. Viri quidam celebres, Mabillonius, lib. xxiii Annal., pag. 87; et in *Elogio hist. ad Vit. beati Alcuini*, cap. 1, num. 3; Rivet., *Hist. Lit. Franc.*, tom. IV, pag. 296; Ceillier, *Hist. Gén. des auteurs sacrés*, tom. XVIII; Quercetanus in præfat., cap. 1, num. 1, D. Caelinot in ms., nihil hæsitantes pronuntiant, beatum Alcuinum Arnonis ejusdem fratrem germanum fuisse. Unicum pene, quo illi ad id asserendum moventur, argumentum, ducitur ex epistola 86 (nunc 91), quæ inscribitur : *Charissimo germano meo Aquilæ antistiti Albinus salutem*, et ex epist. 78 (nunc 83), ad fratres Juvavenses, ubi Aquilam illorum quidem patrem et pastorem, suum vero germanum vocat : « olim, inquit, pio Patri Aquilæ pontifici, germano meo, pastori vestro, etc. » Huic nihilominus opinioni contradicunt alii pariter celebres scriptores, Cointius, Pagius, Hansizius et alii, qui vocabula illa fratris ac germani non de sanguinis, sed de animorum conjunctione accipienda esse recte judicant. Legenti enim epistolas Alcuini ad Aquilam, ait Hansizius Germ. Sacræ tom. II, pag. 102, num. 12, satis apparet Alcuinum de industria collegissæ titulos omnes exprimentæ sincerissimæ charitatis et amicitiae qua in Arnonem tanquam alter Pylades ferebatur, quas amoris significationes supervacaneum sane erat fratri consanguineo toties ingerere. Præterea haud vero simile est, prout D. Mabillonio videbatur, Arnonem in Britannia, quæ Alcuini patria fuit, natum ; sed potius Saxonem vel Bojum fuisse, et adolevisse in gremio ecclesiae Frisingensis, ut idem vir cl. D. Hansizius argumentis haud contemnendis contendit ibidem, num. 4 et seqq. Committere haud possum quin hujus aliorumque doctorum virorum judicio meum quoque adjungam, cui ex sequentibus insuper rationibus robur addi posse existimo. Etenim in epistolis 76 (nunc 91) et 92 (nunc 108) Alcuinus ipsemet sat aperte declarat quo sensu Aquilam fratrem suum appellet, charitate nimirum, non con-

A sanguinitate. In priori enim exoptat ut verba salutationis in chartula per manus currentis viatoris citius veniant ad « filium charitatis mææ, qui est pater meritis, frater charitate, filius ætate. » In posteriore quoque Aquilam rogat, ut ne velit oblivisci « patrem senio, filium meritis, fratrem charitate. » Et initio epist. 115 (nunc 154) explicare videtur se potius fideli familiarique consuetudine quam nativæ germanitate suo Aquilæ conjunctum esse, ait enim : « Solet charitas olim germanitate fideli compacta novis sæpius litteris reformari, ut firma agnoscat in fide, quæ est dulcis in consuetudine. » Similiter epistolam 177 (nunc 118) *dilectissimo filio Aquilæ* inscriptam ita incipit : « Scio te patrem esse dignitate et meritis, sed ex charitatis dulcedine (filii) tibi nomen imposui, quia nihil debet patri charius esse, quam filius. » In his omnibus plane nihil apparet unde concludi possit beatum Alcuinum Aquilam suum agnovisse fratrem consanguineum, sed semper illum eo affectu appellasse fratrem, quo filium, nimirum ex dulcedine charitatis. Imo ex verbis epist. 102 (nunc 130) paulo ante citatis potius intelligitur Aquilam a beato Alcuino in fratrum numero non computari ; ibi siquidem contestatur *Aquilæ dulcissimo Patri* quod magis illius epistolis delectetur, quam iis quas a fratribus ac sororibus suis in Britannia relictis acciperet. Si æque illum fratrem naturalem habuisset, alio certe stylo usus fuisset, ex quo intelligi possit se Aquilam fratrem inter alios fratres habere chariorem. Si vero cuiuspiam placuerit, hæc ipsa epistola 102 verba interpretari de fratribus ac sororibus non naturalibus, sed affectu dilectionis ita vocatis, non repugnabit : hoc ipso etenim innotescet, quo sensu beatus Alcuinus alios quoque amicos, et maxime Aquilam suum appellare fratres consueverit.

VIII. Cognitis jam iis quæ de patria. parentibus. ac fratribus beati Alcuini ex citatis documentis elicere licuit, nullam diligentiam intermisimus, qua vel ex vita ejus primæva, vel ex Alcuini ipsius scriptis, vel ex aliis vetustis monumentis tempus aut annus nativitatis illius erui ac determinari possit ; verum nullibi certi quidpiam ad hoc præstandum subvenit. Celebriores nostræ ætatis scriptores in eo fere conveniunt, beatum Alcuinum ante obitum Ven. Bedæ, hoc est, ante annum 735 vix natum fuisse. Mabill. lib. xxi Annal., num. 17, pag. 94, et lib. xliii, num. 37, pag. 187; Rivet. *Hist. Lit. Franc.* tom. IV, pag. 295; Ceillier *Hist. Gén. des auteurs sacrés*, tom. XVIII, pag. 248. Illi ergo annum nativitatis beati Alcuini circa annum 735, quo, ut paulo inferius patebit, Ven. Beda obiit, constituunt ; quorum calculum et nos vel idcirco sequimur, quod is cum reliquis actis vitæ suæ optime conveniat et in nullo dissentiat.

CAPUT H.

Beati Alcuini educatio et magistri.

IX. Beatum Alcuinum Eboraci ut natum, ita et educatum fuisse supra cap. 1, num. 5, ostendimus. Exactis prope in monasterio ibidem annis pueritiæ, haustisque primis scientiarum elementis, cum jam psæmorum lectionem memoriter teneret, traditur disciplinæ Hechberti seu Egberti illius sedis archiepiscopi, fortioribus jam scientiarum ac pietatis cibis alendus, ut scribit Vitæ ejus auctor cap. 1, num. 7. Successerat præsul ille religiosissimus Wilfrido juniore solitudinem petenti in cathedra Eboracensi non anno 735, ut Alfortus ad hunc annum, num. 18, et ad annum 738 num. 1, contendit, sed anno 732, prout testatur vetus scriptor, qui post Bedam historiam Anglorum continuavit et ad hunc annum, quo Cynbertus Lindisfarorum episcopus obiit, etiam ordinationem Egberti retulit. Constat porro ex ipso Alcuino in poemate de episcopis Eboracensibus Egbertum sedem Eboracensem tenuisse annis triginta quatuor :

Rexit hic ecclesiam triginta et quatuor annis.

Ex consensu vero auctorum indubium est, ut ipsemet Alfortus fatetur, Egbertum obiisse anno 766. Ab hoc anno si illos 34 subtraxeris, remanet annus 752 initii regiminis episcopalis. Hic episcopus Egbertus, quem Malmesburiensis omnium artium liberalium armarium vocat, in monasterio suo scholam constituit florum nobilium, quorum alii artis grammaticæ rudimentis, alii disciplinarum liberalium studiis, alii divinarum Scripturarum scientia instruebantur. Hos omnes condiscipulos suos Alcuinus litterarum ac pietatis studio antebat; suus vero magistro cum tanta confiden-ia et fidelitate adhaerebat, ut nihil ageret quod magistri auctoritas non probasset: adeo ut arcana quoque cordis sui, imo et stinulos libidinis, quibus aliquando impetebatur, eidem aperire non erubesceret, non ignarus illius quod sanctissimum monachorum legislator Benedictus cap. 8 suæ regulæ suis sectatoribus præscripsit, « ut malas cogitationes cordi suo advenientes abbati non celetur suo. » Quod sane præsentissimum remedium est pro demandis tentationibus illis periculosissimis.

X. Egberto anno 766 xiii Kal. Decembris mortuo Alcuinus « divino munere Egbertum seu Ælbertum virum beatum et clarum loco amissi magistrum accepit, » ut scribit auctor Vitæ cap. 2, num. 9, quod non ita intelligendum esse censeo, quasi Ælbertus ille munus docendi in schola Eboracensi non obtinuerit vivente adhuc Egberto, sed primum post illius obitum*. Illum enim magistrum schole Eboracensis ab Egberto adhuc in vivis agente rectorem constitutum fuisse ipse Alcuinus testatur in poemate de Pont. Eborac., ubi postquam narravit Ælbertum, jam sacerdotem ordinatum, suo pontifici semper individuum comitem adhaeruisse, addit :

A quo defensor clero deternitur omni,
Et simul Euborica præfertur in urbe magister.

Quamvis ergo Egbertus apostolico zelo ductus nunquam a munere docendi pueros et adolescentes cessaverit, præcipuum tamen scholarum curam, sollicitudine suæ ecclesiæ plurimum impeditus, Ælberto demandavit, cui etiam maxime tanquam proprio ac præcipuo suo magistro, Alcuinus omnem pene suum in litteris profectum in eodem poemate refert acceptum: Hinc illum a sapientia, doctrina et munere docendi unice deprædicat, ostendens quas ante adeptum episcopatum varii generis disciplinas doxerit; quod exteras etiam regiones adierit :

Sophiam deductus amore;
Et quid forte novi librorum seu studiorum
Quod secum ferret, terris reperiret in illis.

In hac peregrinatione litteraria Ælbertus, opinor, Alcuinum adolescentem comitem habuit; de hac enim interpretor initium epistolæ 222 (nunc 53), ubi ait, se olim magistri sui vestigia secutum apud Corbeienses [An Moriacenses?] divertisse, illiusque congregationis laudabilem conversationem vidisse et amasse. Vid. notas ad eandem epistolam. Narrat præterea Alcuinus in ctt. loc. quod Ælbertus ex illo itinere rediens pastorem quidem curam sumere compulsus sit, nihil tamen in illo munere a studio legendi ac docendi remiserit :

Sed neque decrevit, curarum pondera propter,
Scripturas fervens industria prisca legendi,
Factus utruumque, sagax doctor, plus atque sacerdos.

Denum narrat quod idem Ælbertus præsul plenus dierum ac meritorum ante obitum suum Eaubaldo condiscipulo suo pontificale decus, sibi vero librorum gazas, seu bibliothecæ op imis libris refertæ curam ipsuniquæ scholæ regimem tradiderit. De quo redibit sermo infra cap. 4.

XI. Quoniam de magistri beati Alcuini sermonem cepimus, inquirere porro haud supervacaneum, uno necesse erit, num his quoque Ven. Beda sit agnoscendus? quod quidem scriptores anterioris æta-

tis pene omnes veluti indubitatum supponunt, recentiores vero omnia ad severiorem crisin vocantes refutant, et gravibus rationibus demonstrant Ven. Bedam obiisse prope annum 755 quæ beatum Alcuinum vix natum, aut certe disciplinis severioribus minus aptum adhuc fuisse credunt. Certe puer erat cum primo traditus fuit disciplinæ Egberti archiepiscopi Eboracensis anno 752, ut paulo ante diximus, ordinati. Obiit vero Ven. Beda primis annis episcopatus ejusdem antistitis, uti constat ex ipsius Alcuini testimonio in fine hujus cap. referendo: nimirum anno 755 triennio post Egberti ordinationem, quando Alcuinus lucem vix aspexisse creditur, aut certe, ut primum diximus, puer erat.

XII. Verumenimvero de ætate Ven. Bedæ longe aliter sentit celebris scriptor Franciscus Chiffletius in dissertatione, quam novæ suæ editioni Hist. Eccles. Gentis Anglorum a Ven. Beda compilatæ præmisit, ubi pluribus argumentis evincere conatur, vir doctus, Ven. Bedam vitam suam usque ad annum 762 produxisse, ac demum nonagenarium obiisse, ut vitæ Alcuini scriptor testatur. Quod si verum sit, tunc sane ætas haud repugnaret, quin Alcuinus potuerit esse Bedæ discipulus; eo siquidem anno 762, ipse prope triginta annos ætatis numerasset. Hæc ergo Chiffletii singularis sententia absque discussione præteriri nequit.

XIII. Præcipuum et pene unicum quo hæc illius sententia nititur videtur fundamentum structum est super testimonio, quod nullam, ut ipse putabat, patitur exceptionem, testis nimirum oculati, qui viro beato in extremis constituto astitit, Cuthberti scilicet ejus discipuli, cujus exstat de transitu Ven. Bedæ epistola ad Cuthwinum, edita sæpius, et apud Mabillonium Act. SS. sæc. iii Ben., part. 1, pag. 537, et emendatur, ut prætenditur, a Chiffletio cit. opere, cap. 2 dissertationis, pag. 11. Argumentum suum Chiffletius ita instruit cap. 1, p. 4: « Cuthbertus diserte ait Bedam beatam animam exhalasse quarta feria ad vesperam, septimo Kal. Junii, sive die mensis Maii 26 accurate. Fuit enim anno Christi 762 Pascha 18 Aprilis, Ascensio Maii 27. Quod ergo præmiserat Cuthbertus, vitam duxisse usque ad diem Ascensionis Dominicæ, exclusive intelligendus est, vel accipiendus de die ecclesiastico Ascensionis, qui a primis vespers, adeoque a feria quarta exeunte incipiebat. » Ita Chiffletius. Ast nescio qua subreptione deceptus vir doctus asserere potuerit Cuthbertum diserte dixisse: *Bedam beatam animam exhalasse quarta feria ad vesperam, vii Kalendas Junii*. Feriam quartam enim illo Kalendarum Junii die accidisse, in Cuthberti epistola minime legimus; sed sat aperte ibi dicitur, festum ipsum Ascensionis illo die, vii Kal. Junii, celebratum fuisse. Postquam enim Cuthbertus circa epistolæ initium narravit Bedam duabus fere ante Resurrectionis festum hebdomadis morbo correptum vitam duxisse usque ad diem Ascensionis, id est, septima Kal. Junii (ita enim ibi verba nequit) post longius intervallum narrat, quod feria quarta a mane usque ad vesperam diem duxerit, ac demum decantans Gloria Patri, etc., spiritum e corpore ultimum exhalaverit. Hæc profecto narratio sensum quem D. Chiffletius comminiscitur haud insinuat, nimirum Ven. Bedam animam exhalasse feria quarta ad vesperam vii Kal. Junii; sed hunc unice, ut textus habet, vitam duxisse usque ad diem Ascensionis Dominicæ, id est, septimam Kal. Junii. Quod idem plane sonat, ac si dixisset: Vitam duxit usque ad diem Ascensionis, id est, usque ad vii Kal. Junii, ita nimirum, ut ex mente Cuthberti eadem fuerit dies septima Kal. Junii et dies Ascensionis Dominicæ. Testimonium igitur Cuthberti, in quo D. Chiffletius maximum suæ sententiæ præsidium collocabat, illi potius refragatur, quia dies Ascensionis ex computi legibus non annu 762, sed anno 755 in diem 26 Maii, hoc est, vii Kal. Junii, incurrit.

XIV. Cum igitur præcipuum argumentum, quo el-

Chiffletius obitum Ven. Bedæ ad annum 762 usque producere voluit, illius intentioni minime faveat, sed ex illo Cuthberti testimonio potius relatio auctoris Chronologia Hist. Gent. Angl. adjectæ, Simeonis quoque Dunelmensis seu Turgoti libr. II de Dunelm. eccles. cap. 4. Subæsii Dominicani in Act. Pont. Eborac. atque virorum doctissimorum, Pagii Mabilonii aliorumque recentiorum criticorum sententia, qua obitus Bedæ in anno Christi 755 statuitur, confirmetur; reliqua argumenta, quibus D. Chiffletius ex testimonio scriptoris Vitæ Alcuini, ex Carthusianorum Coloniensium additione ad Martyrologium, ex epitaphio Bedæ a Wione Ligni Vitæ libr. V, cap. 101 relato, ac demum ex epistolis quibusdam Lulli archiepiscopi Moguntini, Bedam nonagenarium obiisse probare contendit, omne ad id persuadendum pondus amittunt. Nam additiones illæ Carthusianorum Coloniensium ad Usuardi Martyrologium recentiores sunt quam ut fidem contra tot alia antiquiora testimonia facere queant, ut pote factæ ac editæ primum anno 1521, ut ipsemet Chiffletius fatetur. Similiter recentius est epitaphium illud apud Wionem, in quo legitur incomptus hic versus:

Annos in hac vita ter duxit vitæ triginta,

quodque sacris reliquiis Bedæ inditum fuisse monet Wion, postquam e Cirvo, ubi primum sepultæ jacebant, Dunelmum translatae fuere circa annum millesimum, trecentis prope annis post ven. viri obitum: nihil vero ejusmodi legitur in alio epitaphio, quod ex cod. Thuanæo edidit Mabill. ad Vitam Ven. Bedæ, pag. 539. Vide etiam Acta SS. Antverpiensia ad diem 27 Maii, not. e. Occasionem erroris de Bedæ ætate nonaginta annorum abs dubio præbuit scriptor Vitæ beati Alcuini, quem etiam pro sua opinione D. Chiffletius adhibuit, scribens cap. I, num. 7 Bedam nonagenarium ad Dominum migrasse. Verum scriptor ille sat clare significat, se de ea re nihil certi habere, sed ex quorumdam narratione id accepisse ait; non ergo a Sigulfo Alcuini discipulo ac socio, a quo reliqua beati Alcuini acta didicerat, eam quoque notitiam de ætate et obitu Ven. Bedæ hausit, sed ab aliis quibusdam, quorum fidei id dubius reliquit. Similem fabulam ex aliorum relatione item scriptor ibi subjunxit de tempore quod Beda in scribendis libris suis insumpsit: « Decimo nono ætatis suæ anno, inquit, levita, trigesimo vero sacerdos efficitur, a quo tempore, quæ ante per triginta annos didicerat Ecclesiæ profutura usque quinquagesimo nono, cum sudore non inerti, dignis memoria libris inserere proprio stylo studuit. Per alios autem triginta annos, ferunt ea, quæ scripserat, correxisse. » Fingunt! evalescit sane penitus hoc præfati scriptoris testimonium, dum ibidem scribit, Bejam anno 751, die Ascensionis Dominicæ, vii Kal. Junii obiisse, et nonagenarium ad Dominum migrasse, ubi scriptor ille multipliciter allucinatur. Quomodo enim scribitur (verbis utor ipsius D. Chiffletii l. cit. pag. 6) Beda obiisse anno Christi 751 nonagenarius, qui anno eodem testatur, fuisse se annorum non amplius quinquaginta novem? Aut quomodo dici potest obiisse Beda anno 751, die Ascensionis Dominicæ, et vii Kal. Junii, cum ex veteris computi regulis certissimum sit, illo anno 751 Ascensionem Domini non vii Kal. Junii, sed vi Idus Maii evenisse? Allucinationem quidem istam D. Chiffletius non auctoris, sed librarii vitio tribuendam, et idcirco loco 751 legendum existimat 762 prout ipsum auctorem scripserat non dubitat. Verum quis non palpat hanc Chiffletii conjecturam, nullo adhibito idoneo argumento, ex præcepta semel opinione manasse? Testimonium ergo scriptoris Vitæ beati Alcuini tam evidenter allucinantis pro confirmatione opinionis Chiffletianæ ineptum et inidoneum est.

XV. Demum haud majoris ponderis est argumentum quod D. Chiffletius ex quibusdam epistolis beati

Lulli archiepiscopi Moguntini, quæ inter Bonifacianas tom. XIII, Bibl. Patrum ex editione Nicolai Serrarii recensentur, instruit, ex quibus vir doctus evincere contendit, Ven. Bedam non nisi post martyrium sancti Bonifacii e vita migrasse, atque adeo ultra annum 755 in vivis egisse et nonagenarium obiisse. Ita vero ipse loc. cit. pag. 6 et 7 ex epistolis 89, 95, 111 et 150 ratiocinatur: « Epistola 150, in qua Beda nuper in Ecclesia fulsisse dicitur, male sancto Bonifacio Moguntino in editis ascripta est, cum vere sit Lulli ejus successoris, quod gemina ratione sic ostendo: prior petitur ex tribus epistolis supra memoratis. Per primam petierat Lullus a Cuthberto omnia Bedæ opuscula, e quibus cum pauca obtinisset, quorum mentio in epistolis 89 et 95, supererat, ut reliqua quæ sibi deerant postularet, hoc vero facit epistola illa 150. Altera ratio est quod constat Bedam Bonifacio fuisse superstitem; etenim Bonifacius glorioso martyrio vitam sibi in cælum stravit anno Christi 755. Porro Lullus post Bonifacium jam episcopus misit pallam holosericam ad cohonestandas Bedæ recens extincti reliquias: ejusdem ergo Lulli est epistola illa ad Cuthbertum abbatem, quæ est in collectione centesima quinquagesima, in qua Beda nuper in Ecclesia lucentis, adeoque tunc vita jam perfuncti, mentionem facit. » His præmissis ita concludit Chiffletius: « Cum igitur ex his liquido appareat Bedam in vivis fuisse ultra annum Christi 755, examussim ætas ejus nonagenaria quam ex ejus epitaphio aliisque argumentis astruximus, obitum ejus defigit anno 762 qui fuit Lulli post Bonifacium sedentis septimus. »

XVI. Mirum certe est Chiffletium ex rationibus levissimis et pene nullis epistolam 150 collectionis illius, sancto Bonifacio abjudicare, et beato Lullo vindicare voluisse. Prior quidem ratio probat Lullum ita scribere potuisse, uti scripsit auctor epistolæ 150, non vero probat Lullum, et non Bonifacium, ita revera scripserit. Altera ratio est aperta petitio principii. Lullum enim esse epistolæ 150 auctorem inde concluditur, quod ipse jam episcopus post sanctum Bonifacium anno 755 martyrio coronatum, illam scripserit, et cum illa miserit pallam holosericam ad cohonestandas Bedæ recens extincti reliquias. Imo Bonifacium Bedæ fuisse superstitem ex aliis certe genuinis ejusdem epistolis, in collectione illa sæpius memorata 8 et 9, evincitur. In prima quidem vir sanctus petit ab Egberto archiepiscopo Eboracensi ut sibi ex opusculis Bedæ aliquos tractatus conscribere et dirigere dignetur, « quem, inquit, nuper, ut audivimus, divina gratia in vestra provincia fulgere concessit. » In epistola 9 ab Huetberto abbate similiter « rogat, ut aliqua de opusculis sagacissimum investigatoris Scripturarum Bedam monachi, quem nuper in domo Dei, inquit, apud vos . . . fulsisse audivimus conscripta nobis transmittere dignemini. » Sicut ergo Chiffletius ex verbis epistolæ 150, quibus mentio fit Bedæ nuper in Ecclesia lucentis, infert ipsum tunc vita jam defunctum, ita ex simili mentione, quam facit sanctus Bonifacius in epistolis 8 et 9 recte infertur, Bedam ante martyrium sancti Bonifacii, atque adeo ante annum 755 obiisse: et cum sanctus Bonifacius in præfatis epistolis eodem stylo utatur, quo utitur auctor epistolæ centesimæ quinquagesimæ, nulla causa subest cur hæc, de cuius auctore nemo ante D. Chiffletium dubitavit, eidem sancto Germanorum apostolo abjudicetur. Advertendum vero hic esse moneo, epistolam 150 præfata collectionis, quam Serrarius tuncquam ineditam ex Baronio tom. IX Annal. pag. 96 descripsit, non differre ab epist. 9 ejusdem collectionis, sed unam eamdemque esse cum illa, cum hac solum differentia, quod ubi in priori, nempe 150, legitur: « Rogamus, ut reliqua, etc. » in posteriori nempe 9 legitur: « Rogamus ut aliqua, etc. » et ubi in ista legitur: « Et si vobis laboriosum non sit, ut eorundem unam transmittatis. » in illa legitur: « ut eorum unum (apud Baronium, partem unam) nobis

grande solatium peregrinationis nostræ transmittatis. »

XVII. His quæ hucusque adversus D. Chiffletium disputavimus robur accedit insuperabile ex testimonio ipsius Alcuini, qui in Poemate de Pontif. Eborac. scribit Bedam obiisse primis annis episcopatus Egberti illius Ecclesiæ archiepiscopi. Ita ibi canit :

*Temporibus primis præfati præsulis almi,
Presbyter extimius meritis cognouit Beda.
Astra petens clausit præsentis lumina vitæ.*

Egbertus, ut supra monstravimus cathedram Eboracensem conscendit anno 752, obiit vero anno 766; Bedæ ergo vita attingere non potuit, ut Chiffletio visum est, annum 762, qui non ad primos, sed ad ultimos annos episcopatus Egberti pertinet.

XVIII. Verum longior singularis illius sententiæ D. Chiffletii discussio supervacanea fortassis, et ab hoc loco extranea cuiquam videri possit; illam tamen ob ipsam illius singularitatem præterire non potuimus, ut jam nihil dubii relinquantur beatum Alcuinum circa annum 755 Ven. Bedæ, jam anno eodem defuncti, discipulum esse non potuisse.

CAPUT III.

Beati Alcuini professio monastica ex observationibus D. Mabillonii.

XIX. Postquam in prioribus capitibus ostensum fuit, beatum Alcuinum in ecclesia Eboracensi sub magisterio Egberti et Ælberti ab infantia educatum, nutritum, ac virtutibus scientiisque excultum fuisse, hoc loco incongruum haud videbitur inquirere, quodnam ibi genus vitæ, canonicorum videlicet seu clericorum, an monachorum professus fuerit. Et hoc quidem argumentum Mabillonius a nemine suo tempore tractatum invenit, licet scriptores quidam, præsertim Benedicini, virum beatum suis accenserent, nonnullis recentioribus contradicentibus. Quapropter vir ille celeberrimus et in similibus rebus tractandis exercitatissimus, id argumenti in elogio ad Vitam beati Alcuini accuratius tractandum sibi sumpsit, atque utriusque partis rationes, non quæ hactenus prolatae sint, sed quæ proferri possint, bona fide in medium adduxit, quas hoc loco in compendium contractas exhibere lectoribus gratius fore duximus, quam si easdem cum omni sua prolixitate, vel nostras, in materia a viro illo celeberrimo pene exhausta, obtrudere voluissemus. Pauca nihilominus, quæ firmandæ D. Mabillonii sententiæ apta fore credidimus, nonnunquam immiscere placuit.

XX. Primo loco Mabillonius invicte probat, Alcuinum in ecclesia Eboracensi non solum educatum, verum etiam illi tanquam membrum incardinatum et astrictum fuisse; quod nemo non concedet, qui epistolas Eboracensibus fratribus ab ipso scriptas perlegerit. In epistola enim alias 7 (nunc 6) illius ecclesiæ filium se profitetur, non tantum ob gratiam educationis aut subjectionis (quo nomine omnes Christiani matris Ecclesiæ filii dici possunt) sed adoptionis causa, qua illorum congregationi tanquam membrum et ejusdem ovilis, domus, familiæque particeps aggregari meruit. In illa communitate continuo vitam duxit, ad illam quandoque peregrinatus obedientia tractus reversus est; ibi bibliothecæ custos, ibi scholæ moderator fuit, quod officium in communitatibus religiosis extraneis, si domestici ad hoc idonei reperiuntur, rarius committi solet. Inde venit quod Alcuinus, mortuo Eanbaldo seniore archiepiscopo Eboracensi, dum ipse in Gallia versabatur, ad electionem novi præsulis vocatus fuerit: ad quam quo minus accedere potuerit, febrium acerbiter et tardationem regis in Saxonia impedimento fuisse scribit in epist. 48 et 49 (nunc 54 et 55).

XXI. Hæc cum ita se habeant, dubitari jam minime potest quin beatum Alcuinum institutum illud, quod in illa ecclesia et communitate tunc vigeat, professus sit. Institutum vero illud primo monasticum

fuit. Nam Ven. Beda in epist. ad Egbertum antistitem, Eboracensem congregationem *monasterium* vocat: ibi servabatur *regularis vitæ disciplina*. In epistola enim 5 (nunc 6) Alcuinus fratres Eboracenses ad illius observantiam adhortatur: « Regularis, inquit, vitæ vos ordinet disciplina. » Quibus verbis ipse monasticam disciplinam intelligit; addit enim: « et ecclesiasticæ pietatis moderatio venerabiles efficiat: » ubi differentiam regularis ab ecclesiastica seu clericali disciplina insinuat, et ad utramque hortatur, quia utramque illi fratres profitebantur. Ibi similiter eos, uti alios monachos in aliis epistolis, hortatur ad humilitatem et obedientiam, quæ sunt virtutes monachis propriæ et monasticæ vitæ fundamentum. Porro in poemate de Episcopis Eboracensibus Wilfridum juniorem, antequam episcopus ordinatus fuisset, Eboricæ *vicedomnum et abbatem* fuisse ait, quia nimirum in ecclesiis cathedralibus monachorum, præter episcopum erat etiam abbas, qui regularis vitæ maxime curam gerebat. Ibidem Ælbertus, Wilfridi post Egbertum successor in *monasterio* (nempe Eboracensi) a puerilibus annis traditus, et post exactos annos decem pontificatus eadem monasterii septa, ut Deo soli serviret, repetiisse perhibetur. Demum sanctus Liudgerus Eboraci, Alcuino præceptore, in *monasterio monachorum* eruditus fuisse memoratur in anonymi libello de Vita sancti Liudgeri apud Mab. Act. SS. sæc. iv Bened. part. 1, pag. 57, cap. 5. Ergo in Eboracensi congregatione monasticum institutum tunc viguit; et quidem *secundo* Benedictinorum. Nam sanctus Wilfridus I archiepiscopus Eboracensis in sua diocesi regulam sancti Benedicti invexisse, et ejus ope instituta ecclesiarum meliorasse perhibetur ab Eddio Stephano apud Mabill. ibidem in Vita sancti Wilfridi cap. 14, quem locum idem Mabill. egregie illustrat ibi in observ. præv. num. 10 et 11, pag. 675. Quid, quod Joand. diaconus in Vita sancti Gregorii Magni, lib. iv, cap. 82 testetur, quod « tunc vix poterat in illis partibus monachus aliquis inveniri, a quo non observaretur tam in proposito quam in habitu regula sancti Benedicti. His ratiociniis D. Mabillonii aliud addere liceat ex epist. 58 (nunc 73) ad Calvinum presbyterum, ex qua intelligitur, illum fuisse membrum ecclesiæ Eboracensis, concurrens ad electionem episcopi illius sedis; et illum cum monachis in cella sancti Stephani monachum vixisse, ibi enim Alcuinus Calvinum adhortatur, ut præter virtutes alias, etiam discretionis studeat, « quæ, inquit, inter monachos mater virtutum esse dicitur, » nempe in regula sancti Benedicti cap. 64.

XXII. *Repones.* Sigulfum et Fridugisum Alcuini discipulos et in schola ecclesiæ Eboracensis educatos, habitu canonico usos fuisse. Respondet D. Mabillonius, 1° non tamen de illis constare vere Eboracensi ecclesiæ incardinatos fuisse, sicut id constat de Alcuino; 2° forsân in illa ecclesia fuit congregatio mista ex canonicis seu clericis et monachis; 3° forte ibi clerici, etsi utentes veste canonica, vitam vivere monasticam, ut de ecclesia Bremensi scribit Adamus.

XXIII. Alterum argumentum pro monachatu beati Alcuini inde accipitur, quod is a Carolo Magno delectus sit abbas ad corrigendos mores Turonensium monachorum; ad quod opus nunquam adhibiti aut apti visi sunt abbates sæculares, uti videre est in privilegio Corbeiensibus a Nicolao papa I concessio, et in concilio Trosleiano, cap. 3.

XXIV. Tertium argumentum desumitur ex zelo et sollicitudine promovendi monasticam disciplinam, quam adhibuit beatus Alcuinus, uti testantur plurimæ ipsius epistolæ ad monachos diversorum monasteriorum, Fuldensis, Corbeiensis, Morbacensis, Salisburgensis, Lirinensis et aliorum scriptæ, qui omnes, sicut D. Mabillonius variis in locis demonstrat, regulam sancti Benedicti profitebantur. Quis diaconus his temporibus, quis clericus aut canonicus sæcu-

laria, quamvis doctor publicus; imo quis episcopus, nisi e monachis sit assumptus, cum tanto zelo scriberet pro disciplina regulari monachorum? Hic profecto tam ardens zelus, hæc tanta sollicitudo reperiri haud poterit, nisi in homine, qui ab unguiculis, ut ita dicam, spiritu monastico imbutus fuerit et innutritus.

XXV. Inde, quod quartum est D. Mabillonii argumentum, filialis ille affectus erga sanctum patrem Benedictum, quem Alcuinus non uno in loco prodit, præcipue in epigrammatibus, CXCVI et CCLIV, ubi simul tam ardentem exoptat gregia paterni augmentum, ac tam fervide cupit sanctissimi parentis gratiam ac opem demereri, ut non majori fervore eo ferri possit quisque sancti Benedicti alumnus.

XXVI. Quintum argumentum petitur ex formulis confessionis, quas beatus Alcuinus composuit; in quibus sanctum Benedictum vocat patrem suum, ejusque exoptat vestigia sequi. De *Psalmorum usu infra*, cap. 4 et 9. Ibidem cap. 11, omnes humilitatis gradus, quos sanctus Benedictus constituit, percurrit: et cap. 3 et alibi, sancte regulæ violatorem se esse humiliter profitetur. At, inquis, ea dicit Alcuinus non in propria, sed in persona monachorum, quibus præfuit, et hæc formulæ suggestit. Ita sit sane: ergo religiosi, quibus præfuit, erant monachi Benedictini: ergo et ipse monachus Benedictinus: ergo ea dicit ex propria quoque persona, nisi invicte probetur eum non fuisse monachum.

XXVII. Ultimam argumentum, quod D. Mabillonius pro asserendo beati Alcuini monachatu Benedictino, ex confessione seu professione fidei, a D. Petro Chiffletio sub nomine ejusdem beati viri vulgata et a nobis inter dubiæ fidei opuscula relata, deponit, plane demonstrat auctorem præfatæ confessionis fuisse monachum, qualem se ibi expressis verbis profitetur; beatos monachos suos agnoscit patres l. cit. part. II, num. 9, monachi veste suscepta dolet, se falsum ferre monachi nomen, nihilque dignum egisse hujus nominis et habitus, etc., ibid. part. IV, num. 16. Enimvero confessionis hujus veram auctorem, beatum Alcuinum esse, quamvis quidam id in dubium revocaverint, idem D. Mabillonius pene evincit in sua disquisitione, quam dedimus loc. cit.; monachus ergo fuit beatus Alcuinus.

XXVIII. Hæc argumenta, quæ beati Alcuini monastica vitæ professionem astrunt, D. Mabillonius vir acerrimi ingenii adeo gravia esse existimabat, ut omnem objectorum dubitationem tollere viderentur. Neque tamen dissimulat vir æque doctus ac modestus majoris momenti objecta quædam ex vita beati Alcuini peti posse. 1° Namque vitæ illius scriptor beati Alcuini vestigia comparat vestigiis beati Benedicti abbatis Anianensis: et hæc monachis, illa canonicis imitanda proponit. Respondet Mabillonius num. 20 fuisse illo tempore monachos vitæ mitioris et laxioris, ac propterea forsitan ab hoc auctore canonicos dictos, quales erant Dionysiani et Turonenses, quorum alii monachos, alii canonicos se dicebant. Unde Carolus Magnus in epistola ad Albinum et congregationem monasterii sancti Martini, quam Patrologiæ tomo XCVIII, col. 921 dedimus, ait: « Sive canonici dicimini, sive monachi. » Et Ardo in libro de Vita sancti Benedicti Anian. testatur, « fuisse quædam monasteria, instituta canonica sectantes, regulæ autem præcepta ignorantis; » quos beatus Benedictus Anianensis jussu Ludovici Augusti ad regularem formam reduxit. Patres quoque concilii Turonensis, anno 813 celebrati, cap. 25, monachos et abbates vitæ solutioris compellunt, ut ad pristinum revertantur statum, præcipue abbates, « qui magis canonicè quam monachicè inter suos conversari videbantur. » Responderi etiam potest, *canonicorum* nomine apud præfatum auctorem intelligi monachos ecclesiarum cathedralium, quales in Anglia et Germania, atque etiam Romæ erant, quos *monachos canonicos* vocat vulgatus Anastasius in Gregorio papa IV. Vita igitur

Alcuini, cum plerumque in aula regis et inter aulicos versari coactus esset, magis canonica, seu mitior, quam monastica fuit: quam propterea Vitæ scriptor non poterat monachis solitariis, bene tamen canonicis imitandam proponere, quamvis ipsemet regulam monasticam professionem teneret, a cujus tamen rigore servando, ob publica officia, præter suam voluntatem, fuerat impeditus aut dispensatus. His addo, quod ut quondam monachi in aliquibus ecclesiis cathedralibus, ita nunc in principalibus et regularibus quibusdam abbatibus, vel etiam in publicis studiis occupa i magis canonicam quam monasticam vitam agunt, quos monachis quibusvis imitandos intempestive proponeres.

XXIX. *Objectio 2.* Laudatus Vitæ scriptor cap. 3, Alcuinum vocat *monachum sine monachi voto*. Fuit ergo monachus vita, non professione. Verum facilis est responsio. Illa enim scribuntur de Alcuino, dum adhuc puer erat, cui per ætatem vota monastica profiteri non licebat.

XXX. *Objectio 3.* Repeti potest ex cap. 8 Vitæ, ubi auctor refert Alcuinum jam ætate profectum voluisse *sæculum relinquere*, ac a Carolo Magno postulasse licentiam ducendi vitam monasticam in monasterio Fuldensi secundum regulam sancti Benedicti; sed coactum apud Martinianos permansisse, ubi *ejus monastica inferior non fuit*. Non ergo, inquis, fuit Alcuinus revera monachus, sed studio, affectu et moribus. Respondet Mabillonius, Vitæ scriptorem illustrandum esse ex ipso Alcuino, et cum ipse scribit Alcuinum voluisse *sæculum relinquere*, vocabulo *sæculi* intelligendas esse sæculares occupationes, quibus vir beatus quietem orationi ac studiis amicam suspirans continuo distentus erat. De hac enim sua voluntate scribens ad Carolum regem in epist. 101 (nunc. 129) ait: « Nam fere ante hoc quinquennium sæculares occupationes, Deum testor, non flecto corde declinare cogitavi. » Et paulo inferius dicit, se desiderare « inter fratres in ecclesia sancti Martini (non Fulde) vivere et requiescere. » Quamvis vero Alcuinus in eodem monasterio Turonensi cum fratribus versaretur, eo tempore magis canonicè viventibus, vita ejus tamen monastica, quom nempè a puero didicerat, inferior non fuit, omnemque is conatum adhibuit, ut illos « ad monasterialis vitæ honestatem » revocaret, ut ipsemet profertur, in epistola 195 (nunc 149) ad Carolum Imperatorem.

XXXI. Hæc sunt quæ ad probandam monasticam professionem beati Alcuini afferri possunt, quæ nihilominus etiam ex iis non leviter confirmari posse videtur, quæ Ven. Bedæ Hist. Gentis Angl. cap. 24 in fine narrat, quod nimirum « arridente pace ac serenitate temporum (nempe dum hæc scripserat anno 751) plures in gente Nordanybrorum (patria Alcuini) tam nobiles quam privati se suosque liberos, depositis armis, satagant magis accepta tonsura *monasterialibus* ascribere votis, quam bellicis exercere studiis. » Hunc morem parentes beati Alcuini eodem tempore nati secutos fuisse, siliumque suum monasterialibus seu, ut interpretor, monasticis votis ascribere voluisse credendum est.

XXXII. Hæc profecto argumenta, quæ maximam partem ex D. Mabillonii observationibus in compendium contraximus, et quæ nosmet immiscuimus, nemini non, nisi vehementer fallimur, veritati admodum propinqua videbuntur, nec quemquam eruditum virorum vidimus qui hanc Mabillonii dissertationem ex proposito impugnet, quamvis nonnulli sint qui eandem necdum plene demonstratam esse existiment. Obstat nimirum illorum assensus auctoritas scriptoris Vitæ, pene cœvi, qui beatum Alcuinum vere et professione monachum fuisse, plane ignorasse videri possit. Vid. Le Coite anno 802 num. 95. Fortassis vero idem scriptor statum monasterii Turonensis præ oculis habuit, qualis suo tempore, annis prope viginti post obitum beati Alcuini, sub Fridugiso illius successore fuit, quem

sanctus Odo abbas apud Joannem monachum in Vita ipsius libr. III, cap. 1, ita depingit : « Ante hos annos persistente monastica congregatione apud ecclesiam beati Martini quæ est Turonis, cœperunt modum suum consuetudinesque relinquere, ac propriis voluntatibus vitam suam propositumque corrumpere. Relictis namque nativis et assuetis vestimentis, cœperunt fucatas atque fluxas pallioque ornatas circumferre cucullas et tunicas, etc. Ista et multa horum similia contra regulæ jura faciebant. »

Quam rem ita explicat Ademarus Ecolismensis monachus in Chronico, « qua tempestate, inquit, monachi sancti Martini Turonis, nemine cogente, ante corpus ejusdem, abstracto monachi schemate, schema induunt canonicale, etc. » Mutationem hanc contigisse Fridugis abbate, beati Alcuini successore, probat D. Mabillonius in elogio beati Alcuini cap. 8 num. 41 et 42. Ad hæc attendens et ad priorem statum monasterii Turonensis animum non reflectens scriptor Vitæ beati Alcuini existimare potuit, ipsum, illius congregationis patrem eandem quoque vitam canonicam professum fuisse.

XXXIII. Quidquid vero sit, id sibi Benedictinus ordo gloriæ merito ducit, virum beatum et celeberrimum in eo ordine fuisse primo educatum, litteris ac virtutibus instructum; postea vero exstitisse Benedictinorum monachorum magistrum et abbatem; spiritumque sancti Benedicti non tantum usque ad mortem conservasse, verum etiam huic sacro ordini voto ac desiderio conjunctum fuisse, cui adimplendo non nisi major Ecclesiæ et boni publici utilitas obstat potuit.

XXXIV. Cæterum hoc loco prætereundum non est quod beatus Alcuinus in epistolis suis nunquam se monachum, sed vel levitam, vel, quod illo tempore idem significabat (Isidorus lib. VII Orig. cap. 12), diaconum inscribat, more nimirum tunc usitato, ut quo quisque ecclesiastici ordinis gradu insignitus esset, ab eodem etiam officio suo appellationem sumeret, monachi vel etiam abbatis titulo sæpius omisso. Nullibi etiam se sacerdotem fuisse vel verbo significat, nec ab aliis eo gradu subnatum fuisse scribitur; quamvis non nemo, ~~etiam~~ apud Mab. libr. XXVI Annal. pag. 342, not. 90 contendat, illum tunc quando Carolus Magnus cum filiis suis apud Turonos in ecclesia sancti Stephani sacram communionem percepit, sacerdotis officio functum fuisse, assistente eidem Sigulfo diacono, uti narrat Vitæ beati Alcuini scriptor num. 18. Enimvero doctissimus Mabillonius ibidem hanc illius critici et aliorum quorundam opinionem refutat, solide ostendens verborum illorum Vitæ scriptoris : « Cum (Alcuinus) post communionem corporis Christi et sanguinis manu propria eis misceret, » sensum non esse, quod Alcuinus communionem corporis et sanguinis Christi Carolo et filiis ejus præbuerit, sed istum, quod Alcuinus Carolo et tribus ejus filiis Carolo, Pippino et Ludovico post perceptam a sacerdote communionem corporis et sanguinis Christi Domini poculum præbuerit, forte in secretario ecclesiæ, uti olim fiebat. Et certe nemo, ut recte laudatus Mabillonius ibi discurret, Alcuinum sacerdotem fuisse dixerit, nisi qui in scriptis et epistolis illius plane hospes fuerit, nemo qui vitam ejus cum tantilla attentione legerit. Etenim in plerisque epistolis *levita*, et *humilis levita* aut etiam *diaconus*, nunquam sacerdos aut presbyter inscribitur. Eginhardus qui illum a facie noverat, jam mortuum (ne quis putet ante obitum saltem presbyterum fuisse ordinatum) Albinum *diaconum* tantum vocat. In Vita illius dicitur in Franciam venisse diaconum num. 12, missas quotidie cum Sigulfo presbytero suo *levitice* celebrasse num. 26, ac demum diaconum obiisse inuitur num. 28 : quippe qui *ministerio levitarum cælestium* Stephani et Laurentii in cælum perductus perhibetur, et in medio illorum *splendidissima indutus dalmatica* astitisse. Hæc profecto adeo evidentia

A sunt, ut pigere quemvis debeat quæstionem tam levis ponderis diutius immorari.

CAPUT IV.

Beati Alcuini schola et discipuli in Britannia.

XXXV. Litterarum tam sacrarum quam profanarum studia in Britannia, a Romanis antiquitus ibi constituta, deinceps vero per incursiones Saxonum et Danorum turbata, postquam nempe curante sancto Gregorio Magno summo pontifice sacra Christiana in illam insulam illata et stabilita fuerunt, refluissent; scholas pariter publicas Græcæ et Latine eruditionis ibidem post adventum Adriani abbatis et Theodori episcopi, hominum omni doctrinæ genere præstantium, resuscitatas et ita frequentatas fuisse, ut deinceps ex illis scholis non tantum episcopi, verum etiam reges et principes doctissimi et sapientissimi prodierint, testem habemus locupletissimum Ven. Bedam in variis capitibus suæ Historiæ ecclesiasticæ gentis Anglorum. Scholis istis Polydorus Vergilius libr. IV Hist. Angl. pag. 68 annumerat Cantabrigiensem, fundatam, ut ipse credit, a Sigeberto rege Anglorum Orientalium, quem Ven. Beda libr. II, cap. 45 « virum per omnia doctissimum et Christianissimum » vocat, et libr. III, cap. 18 de eodem scribit, quod, postquam in Gallia exsul laverum baptismi percepit, mox ea quæ in Gallia bene disposita vidit imitari cupiens, instituerit scholam in qua pueri litteris erudirentur : juvante se episcopo Felice, quem de Cantia acceperat, eisque pædagogos et magistros juxta morum Cantuariorum præbente. » De Cantabrigia Ven. Beda tacet; hinc Vergilii narratio conjecturæ tribuenda est. Illud etiam quod idem vir doctus ibidem opinatur, nimirum eidem Sigeberto regi comprimis acceptum referri debere, quod postea Anglia claros semper doctrina viros tulerit, et quod ipse in ea litterarum fundamentum primus jecerit, cum narratione Ven. Bedæ combinari minime potest. Hoc enim testante Felix ille episcopus, concilii regis Sigeberti promotor, primos magistros et pædagogos et schola Cantuariensi prius jam fundata accepit.

XXXVI. Illud quoque vero haud simile est quod Joannes Balæus, cujus fidei etiam alii quidam se commiserunt, ex annalibus Academiæ Cantabrigiensiæ narrat; hæcnam Alcuinum ibidem artes liberales omnes per se ipsam docuisse. Illic siquidem narratio, ex obscuris quibusdam annalibus deprompta, fidem haud meretur, primo quod proficiscatur a scriptore parum accurato qualem viri docti Balæum depingunt apud Struvium Bibl. Hist. Lit. tom. II, p. 1220, § 20. Secundo quia verosimile non est, Ven. Bedam unquam Cantabrigiæ docendi munus obiisse; et de beato Alcuino superius cap. 2 a nobis ostensum est, et posthac comprobabitur illum omnem vitam suam et discendo et docendo in ecclesia seu monasterio Eboracensi, usque dum in Franciam ultimo abiit, transegisse.

XXXVII. Sola igitur schola Eboracensis in Anglia beatum Alcuinum primo discipulum, postea etiam magistrum habere meruit. Fuit illa tunc temporis inter omnes illius insulæ scholas, quarum memoria adhucdum exstat, celeberrima. Illam primo ab Egbertio illius sedis archiepiscopo institutam, deinceps vero ab illius successore Ælberto majore adhuc celebritate donatam fuisse cap. 2 jam insinuavimus. Ex istorum ergo præsulum doctissimorum instituto ibi scientiæ pene omnes et artes liberales magna industria et cum multiplici discipulorum profectu docebantur; nimirum grammatica, rhetorica, dialectica, juridica, poesis, astronomia, arithmetica, musica, computus ecclesiasticus, quæ omnia Alcuinus ipse recenset in poemate de pontif. Eborac. Maximum vero studium ibidem impendebatur sacræ disciplinæ ac divinæ Scripturæ, ad cujus etiam pleniorum notitiam atque intelligentiam omnia reliqua studia referbantur; cujus etiam gratia linguis sacris Hebraicæ et Græcæ addiscendis non nulla, quantam nimirum

temporis illius ratio ferebat, diligentia adhibita fuit.

XXXVIII. Postquam beatus Alcuinus in hac schola omnes illas studiorum classes maxima cum applicatione nec cum minori profectu emensus est, non tantum a suis condiscipulis tantam eruditionis multiplicis laudem obtinuit, ut ipsum, prout Vita illius scriptor testatur, tanquam *secundum magistrum* colerent, verum et a magistro suo Ecgberto archiepiscopo dignus habitus fuit cui munus docendi in eadem schola committeretur, et qui Ælberto in eodem munere socius daretur. Enimvero jam ante annum 766, nempe ante obitum Ecgberti, qui hoc anno accidit, tantam nominis sui famam adeptus fuerat, ut ea permotus beatus Liudgerus eodem anno illius sese disciplinae traderet, atque ab ipso inter alios discipulos spiritualia dogmata hauriret, teste Alfredo in Vita sancti Liudgeri libr. 1, num. 9, quod testimonium etiam legitur in altera Vita libr. 1, cap. 5. Concordat in his doctissimus Mabillonius, qui beatum Alcuinum sub pontificatu Ecgberti circa annum 758 scholis Eboracensibus præfectum fuisse colligit ex eadem Vita beati Liudgeri libr. XIII Annal. num. 37.

XXXIX. Ad beatum Alcuinum igitur scholas Eboracenses moderantem magnus undique et ab exteris quoque regionibus erat discentium confluxus. Inter externos præprimis nominandus est, de quo jam loqui cœpimus, sanctus Liudgerus primus Mimigardefordiensi seu Monasteriensis episcopus, vir sanctitate et apostolico zelo clarus. Is etenim cum aliquando ab abbate suo Gregorio, sancti Bonifacii in ecclesia Trajectensi successore, in Angliam missus, Eboraci moraretur, atque in beati Alcuini notitiam venisset, eruditionis illius eloquio adeo delectabatur, ut Trajectum reversus continuo desiderio teneretur, ad eandem scholam redeundi. Quapropter assiduis precibus et abbatem et parentem suum Thiadgrimum pro hac licentia obtinenda fatigavit, eosque tandem, ut ejus desiderio consentirent, permovit. Liudgerus igitur voto suo damnatus Eboracem rediit, et ibidem sub disciplina beati Alcuini tribus annis cum dimidio remansit, donec nimirum emergente casu, Anglorum in Frisones odium vitaturus invitatus in patriam remeare coactus est, iis jam disciplinis instruetus, quæ illum dignum reddiderat ad munus episcopale et apostolicum cum maxima nominis sui gloria in patria obeundum. Comitum itineris ab Alcuino accepit quemdam diaconum, nomine Putul, Romam perrecturum, qui deinde ordine presbyterii ibidem accepto Eboracem reversus postea eum eodem magistro suo in Galliam venit. Plures alios viros aut juvenes ab exteris nationibus ad Angliæ scholas illo tempore fama eruditionis celebratas, maxime ad Eboracensem quam beatus Alcuinus moderabatur, venisse credibile est: quinam vero illi fuerint, monumentis deficientibus, ignoramus.

XL. Inter populares beati Alcuini qui illius fuerunt discipuli, præcipue sequentes innotuerunt, quorum aeta quædam, quæ obscuriora videri possint, breviter elucidare conabimur. Primus ex his memorandus Eanbaldus junior cognomento Symeon, senioris Eanbaldi, beati Alcuini in eadem schola quondam condiscipuli, anno 796 iv Kal. Augusti demortui, in cathedra Eboracensi successor: de quo plura notavimus ad epistolas 50, 58, 170, 173, 174 (nunc 56, 64, 73, 114, 115) ad eundem scriptas; ad quas notas lectorem compendii gratia remittimus.

XLI. Alter beati Alcuini discipulus hic commemorandus fuit, Wizo vel Withso, patrio, ut reor, nomine quo appellatur in epist. 118 (nunc 157), cujus in codice Colbertino, ut in notis ibidem monuimus, inscriptio talis est: *Epistola ad Candidum, id est, Wisonem*. Hanc discipulis beati Alcuini annumerat Vita scriptor num. 14, atque illi elogium *magnanimi* attribuit. Ipse etiam Alcuinus in epist. 118 (nunc 157), illum suum aliquando fuisse discipulum significat scribens, quod ipsum cum socio Nathanaele, seu

Fridugiso « in schola eruditionis de præceptis divinis admonuerit. » Ipsium insinuat in præfatione ad Commentaria in Ecclesiasten Onice et Nathanaeli inscripta, ubi ipse presbyteri appellatione insignitur. Lelandus de Script. Britan. cap. 100, pag. 133, hunc Candidum Lindisfarnensis ecclesie alumnum recte facit. Is cum quibusdam aliis popularibus et condiscipulis suis magistrum suum Alcuinum in Franciam comitatus est; post aliquod vero temporis spatium, circa annum 796 in Britanniam, cujus negotii causa ignoratur, reversus est, uti memoratur in epist. 30 (nunc 44) ad Damocetam. Cum vero ibi diutius quam Alcuinus volebat, moraretur, tacito studio illum ab Higibaldo Lindisfarnensis ecclesie episcopo repetit in epistola ad Lindisfarnenses, cujus fragmentum dedimus in notis ad epist. 8 (nunc 9). Quin desiderio beati Alcuini ab eodem Higibaldo fuerit satisfactum, minime dubitandum est. Is enim ipse, ni apprime fallamur, Candidus fuit, cujus posthac fidelitati et industriæ Alcuinus varia negotia apud regem Carolum, apud episcopos quosdam, apud Aulæ proceres, et amicos tractanda et expedienda commendavit, u i perspicuum est in epistolis 92, 105, 109, 110, 123 (nunc 108, 133, 145, 146, 162) et aliis. Romam ad apostolorum limina, devotionis, ut videtur, causa, abeuntem Alcuinus carmine hortatus et precatus est, ut ibi sanctorum apostolorum aliorumque sanctorum cineres pie coleret, seque illorum intercessioni commendaret, et non nisi cum munere sacrarum reliquiarum reverteretur, quod carmen infra dabimus. Is ipse fortassis auctor est scripti cujusdam hactenus inediti *De Imagine Dei*, quod exstat in appendice 2, de quo conjecturam nostram aperuimus ibid. in monito prævio. Ab hoc Candido beati Alcuini discipulo distinguendus est alter Candidus Fuldensis monachus et presbyter, proprio nomine non Wizo, sed Braun nuncupatus; quod suum nomen ipsemet in fine præfationis metricæ ad vitam sancti Egilii abbatibus expressit his verbis: *Explicit præfatio Candidi ad Modestum, qui proprio nomine Bruun et Richeo nuncupatur*: quod ipsum facit in fine cap. 17 Vitæ ejusdem, scribens:

Quamque egomet quondam hac nutritus in aula
Presbyter et monachus Bruun vilis que inagister
Depinxit ingenio, etc.

XLII. Candidi socius æ in schola Eboracensi sub beati Alcuini magisterio condiscipulus fuit Fridugisus teste anonymo Vitæ scriptore cap. 8, num. 14. Cognomen inter litteratos sui temporis tulit Nathanael, uti ad epist. 118 (nunc 157) notavi ex inscriptione cod. Colbertini. Ab Alcuino nunc diaconus, præfat. in Eccles., nunc archidiaconus epist. 183 (nunc 124) appellatur. Beati Alcuini popularem illiusque in schola Eboracensi discipulum, ac postea etiam in Galliam comitem existisse, præter præfationem et epistolam mox citatas singularis etiam illa erga ipsum in negotiis suis gerendis confidentia ac familiaritas suadere videtur, quam vir prudens vix indulisset discipulis peregrinæ regionis, quorum ingenium nondum satis exploratum habere potuit. Illum elegit qui sacros libros a se diligentissime emendatos ad Carolum imperiali corona redimendum deferret, epist. 103 et 185 (nunc 131 et 135). Illam in palatio viventem, simul et Candidum, de fratribus Turonensium cum Theodulfo episcopo Aurelianensi disceptatione, pro causæ fratrum illorum defensione instruxit in epist. 118 (nunc 157). Illam cum rege in Balneo Aquisgranensi commorantem hortatus est ut discipulas suas, Luciam et Columbam in aula versantes, suæ sapientiæ decore et floribus exornet epist. 98 et 185 (nunc 126 et 135). Demum infirmitate fractus Alcuinus hunc dilectum suum discipulum præ omnibus dignum æstimavit, qui etsi monasticam vitam non profiteretur sed canonicam, sibi in regimine monasterii Turonensis succederet. Idem Fridugisus postea etiam abbas Sithiensis sancti Bertini

factus est. Sub ejus vero regimine postea in utroque illo monasterio laxior disciplina canonicorum repululavit, et sancti Benedicti spiritus penitus extinctus est. Magnæ etiam in aula imperiali auctoritatis fuit; subscripsit enim testamento Caroli Magni, fuitque Ludovici imperatoris cancellarius: et obiit anno 834. Vid. Mab. in elog. beati Alcuini num. 45, et lib. xxviii Annal. num. 16, et xxix, num. 52, et xxxi, num. 67. Scripsit nonnulla ex quibus nihil jam superest, quam epistola de *Nihilo et tenebris ad proceres palatii*, quæ edita exstat tom. II Miscell. Baluzii, pag. 403. Hic Fridugisus cum philosophico acumine naturam nihili, ex quo Deus mundum creavit, et tenebrarum, quæ erant super faciem abyssi explorat, et contendit nihil esse aliud, et tenebras esse substantiam. Verum illius ratiocinia mera sophismata sunt, quamvis de cætero stylus, quo utitur, purus et clarus atque etiam fluidus sit. Mabillonius conjicit Fridugisum scripsisse carmen illud de cella Cormaricensi, quod inter dubia exhibemus, in quo cellam illam, proprio jam gaudentem abbate, nempe Jacobo, et quondam monasterio suo Turonensi annexam, quasi sibi ereptam conqueritur. Scripsit quoque contra Agobardum episcopum Lugdunensem, cujus nonnullos, quos ipsi imputat, errores censura paulo acrius perstringit: quod tamen Fridugisi opusculum adductum laet. Agobardus se defendens Fridugisum ob styli acerbitatem et majores quosdam errores contra sanam theologiam reprehendit, tom. I Operum, pag. 165 et 191. Legi mereatur quæ de Fridugiso habet D. Rivet tom. IV *Hist. Lit. de la France*, pag. 512 seqq.

XLIII. A Candido et Fridugiso separare nolimus Oniam sacerdotem, de cujus vita aut actis pauca innotuerunt. Illum tamen fuisse popularem ac discipulum beati Alcuini, colligi posse videtur ex inscriptione Commentariorum in Ecclesiasten, ubi Onias jungitur Candido et Nathanaeli, et quæ ac hi duo filius in paternæ pietatis nido aliquando educatus et sub alis paternæ eruditionis edoctus dicitur. Ex eadem inscriptione ubi sacerdotis titulo insignitur suisque sociis preponitur, satis intelligitur, illum sæcularibus etiam negotiis in aula fuisse adhibitum, et beato Alcuino admodum charum fuisse. Illum in epist. 183 (nunc 124) Georgii patriarchæ Jerosolymitani memoriæ pariter cum Symeone, Martino et Nathanaele commendat. In epist. 227 (nunc 230) tristitiam suam ob ejus absentiam illi significat. In epist. 228 (nunc 231) illum admonet ut Deum amet, ac pauperum, miserorum ac peregrinorum memor sit, atque elemosynis, defensione et solatio illis succurrat.

XLIV. Inter beati Alcuini discipulos a Vitæ scriptore cap. 8, num. 14 numeratur quidam Osulfus, quem pariter in schola Eboracensi ab eodem edoctum fuisse nullus dubitandi locus est: quem etiam beati Alcuini popularem credit D. Mabillonius lib. xxvii Annal. num. 29 quamvis in elogio ad Vitam beati Alcuini cap. 11, num. 66 illum cum aliis, ipsum ex Anglia comitantibus, Onia, Candido, Nathanaele in monasterio quoque Turonensi auditorem fuisse dicat. Certe Osulfum patria Gallum vel Francum non fuisse ex narratione, quam anonymus Vitæ beati Alcuini scriptor de illius obitu loc. cit. num. 15 facit, sat aperte intelligitur. Nempe beatus Alcuinus alteri discipulo suo Raganardo de Osulfo ad omnia monita vitæ melioris surdo spiritu prophetico prædixit, et quod neque in regione hac (Francia utique, ubi tunc Alcuinus degebat) neque in qua natus est, morietur. Quod postea probavit eventus; mortuus est enim in Longobardia. Osulfus ergo fuit abs dubio ille discipulus, ad quem, tanquam ad filium prodigum, initio quidem optimis moribus ac disciplinis liberalibus imbutum sapientiæ sale illuminatum, et in Scripturis sacris industrium, postea vero scortorum gregibus, potatorum conviviis ac superbientium vanitatibus junctum, scripsit epi-

stolas 157 et 158 (nunc 206 et 207). « Olim, inquit in epistola priore, te genui, nutriti, alui, et ad perfectum virum usque perduxi. . . ita, ut tuam laudem tota decantet regio, nempe Britannia, ut legitur in codd. mss. Salisburgensibus, prout ibidem notavi. In altera vero epistola exemplum quo ad vitæ emendationem animetur illi proponit condiscipulum suum, et qui modo, ait, episcopatu præsidet nobilissimo. » Qui plane non alius fuit, quam Eanbaldus archiepiscopus Eboracensis. Cum hoc ergo Osulfus in Britannia, in schola Eboracensi, sub beati Alcuini magisterio educatus et edoctus fuit. Ilunc ipsum Osulfum pariter cum Fridugiso ab eruditione laudat Theodulfus Aurelianensis libr. III, carm. 1 ad Carolum regem, de utroque ita canens vers. 175:

Stet levita decens Fridegis sociatus Osulfo,
Gnarus uterque artis, doctus uterque bene.

B An hic Osulfus idem sit ac ille, qui multa præclara de Carolo Juniore narravit epist. 179 (nunc 120), incompertum habemus.

XLV. Verosimile est Osulfum, patrio nomine ita vocatum, postea inter scholasticos Cuculi appellationem obtinuisse, utpote cujus similem lapsum, ob quem Osulfum reprehendit, Alcuinus deplorat carmine 77, quo etiam pertinet additamentum, quod ex cod. ms. Collegii sancti Pauli Ratisbonensis tardius detecto dedimus tom. II, carm. 6. Latet certe sub hoc nomine familiari et ascititio quidam beati Alcuini discipulus, in schola Eboracensi eruditus et magistri sui in Galliam comes: quem aliquando ad Symeonem suum, seu Eanbaldum episcopum direxit cum muneribus, uti intelligitur ex epist. 174 (nunc 65), et cujus etiam opera usus est ad optima consilia eidem Eanbaldo, quibusdam adversitatibus afflicto suggerenda, uti legitur in epistolis 174 (nunc 115) et sequenti.

XLVI. Cuculi socius ac condiscipulus Calvinus fuit presbyter Anglus, quem in epist. 58 (nunc 73) ad ipsam directa saluberrimis doctrinis instruit, et in altera 175 (nunc 116) Cuculo simul inscripta, hortatur ut Symeoni seu Eanbaldo archiepiscopo ea suo nomine suadeant, quæ ipsum in adversitatibus solari, et ad vitam muneris sui ac dignitati convenientem degendam permovere valeant. Ex eadem epist. 58 (nunc 73) discimus, Calvinum cellæ cuidam sancti Stephani prefuisse, et monachum ac monachorum patrem fuisse, sicut ibidem in notis notavimus. Certe membrum is fuit ecclesiæ Eboracensis, suo suffragio concurrens ad archiepiscopi Eanbaldi electionem, uti Alcuinus ibidem insinuat his verbis: « Quem (Symeonem) vos elegistis ad pontificatus honorem. »

XLVII. Discipulorum beati Alcuini nobilissimum ac fidelissimum auctor Vitæ anonymus primo loco nominat Sigulfum Vetulum, ex cujus narratione ipse didicit, quæ de illo memoriæ posterorum commendavit, eo magis fide digna, quod et ipse solus, uti legitur in fine prologi illius Vitæ, post discessum sancti Edberti (Ælberti episcopi puto) ipsius meruit nosse secreta eximia. Erat is, eodem scriptore testante cap. 5, num. 11, vir Deo amabilis, animi carnisque nobilitate insignis, presbyter et custos Heboricæ civitatis ecclesiæ, qui tam arcta amicitia beato Alcuino junctus fuit, ut propterea perpetuo illi adherere cupiens, se eidem, jam scholas in Francia tenenti, sociare voluerit. Antequam vero Sigulfus Alcuinum in Franciam comitatus est, futurus posthac individuus magistri sui comes, jam illuc puer venerat cum avunculo suo Auberto presbytero viro sancto: « A quo Romam ad ecclesiasticum ordinem discendum perductus, et Metas civitatem causa cantus directus fuerat; » inde tamen Sigulfus, avunculo suo per mortem in itinere amisso, cum multo fructu patriam repedavit propriam. Sacræ lectionis studiosissimum ipsam lau-

dat Alcuinus in epistola Interrogationibus illius et suis Responsionibus in Librum Genesis præfixa, in qua illius desiderio in enodandis quibusdam difficultatibus illius libri, pro temporis opportunitate, satisfacere studuit: ibi Alcuinus fratrem illum nominat, atque longo tempore individuum et fidelem socium. Ex qua confidentia et familiari conversatione conjicio, Sigulfum sub disciplina beati Alcuini in Anglia jamjam præ aliis suis condiscipulis in virum profecisse, atque inter illos senioreni fuisse, unde fortassis nomen Vetuli tulit; ac propterea illum Alcuinus sibi in ipso docendi munere sociavit, illique curam discipulorum se per alia negotia multoties impedito concedidit. Hac tamen confidentia et existimatione non obstante, ipsum, cum discipulis Adalberto et Aldrico contra mandatum suum lectionem Virgillii poetæ clanculo indulsisset, acriter reprehendit. Quamvis enim Alcuinus, ut narrat Vitæ scriptor cap. 10, num. 19, juvenis Virgillii lectione delectaretur, postea tamen id a discipulis fieri noluit, « sufficiunt, inquiens, divini poetæ vobis, nec egetis luxuria Virgillii vos pollui facundia. » Ad Sigulfum ergo hoc mandatum violenter dixit: « Unde te habemus, Virgiliæ? Cur cepisti et voluisti contra meam voluntatem et consilium, me ignorante, agere ut Virgillum legeres? » Sigulfus hac ratione admodum confusus humiliter ad magistri sui arana et occulta penetrantis pedes se projiciens pœnituit, et stultissime se egisse confessus est. Suspicio hunc Sigulfum esse *filium illum ægrotum*, ad quem scripta est epist. 231 (nunc 188), qui ab Alcuino edoceri voluit, « an melius esset in canonica veste, sive in monastica sanctitate ultimi diei expectare spiraculum; » cui vir beatus respondit nihil mutandum esse in præsentis periculo, et in quovis statu ad majorem semper Ecclesiæ profectum cogitationis voluntatem esse dirigendam; posse tamen, si convaluerit, monasticam cucullam induere; « orationum enim causa, inquit, et ob fraternæ intercessionis solatium cum monachis quies optanda videtur. » Enimvero Sigulfus jam abbas Ferrariensis (bujus enim monasterii regimen Alcuinus, ab exterioribus omnibus negotiis se exsolviturus, illi consignavit) usque ad senium habitu canonico usus est; postea vero sponte abbatiam discipulo suo Adalberto resignavit, assumptaque ex consilio illo, nisi fallar, Alcuini, veste monastica, prædicto suo discipulo ac successori insigni modestiæ exemplo se subjecit, uti discimus ex Lupi abbatis epist. 29. Sigulfo schola Ferrariensis suam originem debet, quæ posthac Ferr. abbat Lupo multo celebrior evasit. Vide *Hist. Lit. de la France* tom. IV, pag. 242, num. 37. Ab hoc Sigulfo diversus est alius ejusdem nominis, cujus scriptor Vitæ Alcuini meminit cap. 11, num. 20, qui fuit sancti Benedicti Anianensis monachus et discipulus; prout recte animadvertit D. Mabillonius in notis ad prologum Vitæ Alcuini: neque tamen assentiri possumus ejusdem viri celeberrimi opinioni, dum ibidem Sigulfum presbyterum, Alcuino valde familiarem de quo in eadem Vita mentio fit num. 11 ab hoc qui gesta magistri sui dictavit, distinguit. Nullam enim is suæ opinionis rationem affert, neque nos ullam in Vita prædicta vel alibi deprehendimus.

XLVIII. Discipulis demum celebrioribus beati Alcuini, quos Eboraci scientiis et artibus liberalibus imbuit, accensendus est Josephus ille, quem in epistola 152 (nunc 174) ad Remigium episcopum, suum discipulum, et in præcedenti dilectum filium vocat. Josephum hunc Britannum fuisse persuadet fragmentum epistolæ ad ipsum ab Alcuino scriptæ, quod ex Usserio dedimus in notis ad epist. 3, in qua Alcuinus de Colcu lectore in Scotia scribit his verbis: « Sanus est magister vester Colcu. » Hujus ergo magisterio Josephus ille in Britannia aliquando usus est, postea ob scholæ celebritatem scholasticis

A Eboracensibus sociatus. In Franciam postea cum hoc altero suo magistro Alcuino abiit; certe ibidem circa annum 790 cum eodem morabatur, uti intelligitur ex eadem epistola 3, quam Alcuinus e Francia ad Colcum lectorem in Scotia scripsit, uti ibidem in notis D. Mabillonius assentiente diximus. In illa etenim præfata Colcu significat se cum Josepho in illis terris optima frui sanitate. Celeberrimus Mabillonius in elogio beati Alcuini cap. 11, num. 67, nullus debet hunc Josephum esse, qui jubente hoc suo magistro Commentaria sancti Hieronymi in Isaiam compendio redegit; quam epitomen manuscriptam, sub titulo Josephi abbatis, exstare idem testatur, illiusque initium et finem retulit. Opus illud jussu beati Alcuini ceptum atque ejus nomini dicatum ipse auctor profertur hoc versu:

Sic placet Albino talem nos ferre laborem.

Et iterum circa finem carminis:

Sic idcirco tuis parens, charissime, jussis
Hæc, Aluine, tibi strictim collecta dicavi.

B Demum soluto sermone ita pergit: « Illic brevi, prout potui, sermone... sicut, dilectissime magister Albine, jussisti, devotus excepsi. Ita enim mihi præcipuebas, ut in cunctis perneccissarium tantum sensum et Hebraicæ veritatis tramitem sequens... incerta et confusa declinarem vestigia. » Unde colligas in schola beati Alcuini studium Hebraicæ eruditionis non abfuisse. Obiit Josephus ante suum magistrum, ut pote cujus hic animam precibus Remigii episcopi commendat in citata superius epistola 152 (nunc 174).

C XLIX. Hos celebriores beati Alcuini discipulos, multis aliis brevitatis causa dimissis, quos in Britannia docuit, commemorare libuit; quantum nimirum id ad scripta et acta scriptoris celeberrimi illustranda, atque ad famam magisterii illius celebrandam conducere possit. Nihil vero magis ad gloriam viri immortalis facit, quam quod doctrinis ac consiliis illius usi fuerint Angliæ reges, principes, reginæ regicæ virgines, episcopi ac sacerdotes, abbates et monachi, alique homines dignitate civili et ecclesiastica in illa regione fulgentes: cujus rei documenta præbent tot epistolæ ad diversas illas personas scriptæ, saluberrimis monitis ac doctrinis cuique statui maxime convenientibus refertæ.

L. Non possum quin eruditos lectores hoc loco opportuno moneam, scriptores quosdam Anglos, Harpeldium, Pitseum, Bakeum, quos Centuriatores Magdeburgenses exscribunt, egregie allucinatos fuisse, dum eruditus Angliæ feminis annumerant Gislam ac Richtredem, seu ascitio nomine Lucianum et Columbam, quibus beatus Alcuinus Commentarios in sancti Joannis Evangelium dicavit. Horum opinioni, mirum est, virum eruditum D. Alfortum in *Annal. Eccles. Anglo-Saxonice* ad an. 770 calculum suum adjecisse. Enimvero virgines illas non in Anglia sed in Gallia Alcuinum magistrum habuisse ex verbis saltem epistolæ virginum illarum, Commentariis illis præfixæ, et Parisiis ad illum Turonis existentem scriptæ, luce clarius est; ita ibi scribunt: « Multo facilius chartarum portator tuarum de Turonis Parisiacam civitatem..... pervenire poterit. » Verum de his virginibus inferius, ubi de schola palatii agemus, sermo redibit.

CAPUT V.

Beati Alcuini vocatio et accessus in Franciam.

Ll. Fama tam præclari doctoris sicut inter lares Eboracenses non coarctari, ita nec intra fines quidem Britannicæ contineri potuit, sed in alias quoque regiones, Franciam maxime et Galliam evulgata fuit, opportuno prorpsus tempore, quo nimirum utriusque illius regni amplissimi gubernaculum tenuit Carolus ille, a rebus sapientissimè simul et fortissimè gestis, Magni nomine, quod postea nunquam deleri potuit, insignitus.

Lll. Is enim post obitum Pippini patris et Car-

Iomanni fratris sui solus throno admotus regni sui statum circumspiciens, dolens animadvertit illum tam in politicis quam in ecclesiasticis rebus esse corruptissimum, barbarie horridum et omni morum et litterarum cultura destitutum, Enimvero omnium scriptorum, qui antiquitatis litterarum aliqua notitia polleat, communis sententia est, barbariem et ignorantiam, a quinto saeculo aerae Christianae, quod tanquam prima epocha collapsarum ubique litterarum haberi debet, tam immodicos fecisse progressus, et primis sexaginta aut septuaginta annis saeculi octavi tantopere invaluisse, ut ultimum complementum, quod nullam jam medelam admitteret, adeptae fuisse viderentur. Certe monachus Engolismensis in Vita Caroli Magni ad annum 787 scribit, ante regis illius tempora « nullum in Gallia fuisse studium liberalium artium. » Quod quidem non ita intelligendum est, quasi nullus unquam vetustioribus temporibus saeculum illud quintum antecedentibus, in Gallia litterarum aut artium liberalium cultus viguisset. Diu namque ante illa funesta tempora, quibus Gallia per Barbarorum irruptionem, atque tumultus civiles postea exortos turbata fuit, optima quaeque studia floruisse, scholasque ibi erectas et ordinatas fuisse, ex Tacito, Eunomio, et ex illo Gratiapi Aug. rescripto concilio Theodosiani, quo Antonio praetorio Galliarum praefecto mandat, ut in singulis metropolitibus studia litterarum constituat, et eisdem idoneos magistros cum congruo supplemento constituat, novimus. At vero sedes illae studiorum postea per barbarorum, ut diximus, assiduas incursiones, ac civilium dissidiorum procellas eversae, et amica musis otia et quies praerupta fuere, ita ut sub regibus Francis Carolum antecedentibus, nullum illis domicilium superesset; quod narrare voluit Engolimensis monachus loc. cit.

LIII. Verum de misero statu quo Carolus regnum suum per diuturnam barbariem penitus deformatum et desolatum conspexit, plura hoc loco commentari haud necesse fuerit, postquam de illo summa cum eruditione egregie disseruit praclarus scriptor Hist. Lit. Franciae tom. III, pag. 417, et tom. IV, pag. 1 et seqq. Uno tamen verbo saltem illum tangere et commemorare volui, ut quid res litteraria universa praecipui illius post Carolum Magnum restauratoris Alcuini conatibus, quos hoc et sequenti capitibus recensere debemus, debeat, evidentius intelligatur.

LIV. Ad eliminandam ergo e toto regno suo jam plurimam partem seu armis seu prudentia pacis et tranquillitati restituto barbariem, summus ille princeps nullum remedium opportunius fore recte existimavit, quam sedulam culturam morum et ingeniorum; cuius tamen prudentissimi consilii exsequendi impedimentum fuit, quod nullos prope in regionibus Francicae suae ditiori subditis reperire esset viros tanta pietate, eruditione et experientia praeditos ut rudes docendi, barbarosque emolendi munus cum laude et optato profectu obire possent. Ab exteris proinde regionibus, Italia maxime et Britannia, ubi potissimum tunc temporis litterarum studiis moribusque excolendis opera impendebatur, subsidia ejusmodi petere necesse fuit; quod regis sapientissimi consilium Alcuinus apprime laudat in epist. 101 (nunc 129) ad hunc suum Davidem ita scribens: « Vestram sollicitudinem, domine mi David, agnoscebam omnes ad sapientiam descendam exhortari, imo et praemiis honoribusque sollicitare, atque ex diversis mundi partibus amatores illius vestrae bonae voluntatis adiutores convocare studuistis; inter quos me etiam infanum ejusdem sanctae sapientiae vernaculum de ultimis Britanniae finibus adsciscere curastis. »

LV. Primi vero qui Carolo Italiam aliquoties peragranti innotuere, fuerunt Petrus Pisanus Diaconus vir senex, et Paulus Warnefridi Diaconus pariter et monachus Casinensis, viri ob eruditionem variam atque docendi peritiam maxime commendati. Illos

A Carolus ad aulam suam invitavit, futuros in ipso palatio suo scientiarum professores, et consilii sui in restaurandis litterarum studiis scholisque ordinandis ac instituendis adiutores. Illi mandato principis maximi obtemperantes, post expugnatam ab ipso anno 774 Paviam, uti creditur, cum eodem illo officio functuri in Galliam abiere. De utroque et de variis illorum opusculis, a se noviter detectis egregie disserit doctissimus D. Lebeuf, *Dissert. sur l'Hist. ecclési. et civile de Paris*, tom. I, pag. 370 seqq., ubi pariter pag. 386 animadvertit Carolum Magnum jam ante adventum beati Alcuini de restaurandis in amplissimo regno suo litterarum studiis serio cogitasse. Quod quidem minime inficiari velim, certum nihilominus habeo ex postea dicendis, idque alii pariter eruditi viri absque haesitatione profitentur, praeter beatum Alcuinum neminem majori studio et diligentia regis intentioni collaborasse, ita quidem ut illi potissimum in acceptis referenda sint quae rex maximus postmodum ad studiorum optimorum emolumentum et profectum; imo etiam ad felicem, qui inde prodire solet utriusque reipublicae ecclesiasticae et civilis statum sapientissime constituit. De hujus aulae et totius regni Francici praepetoris in Franciam vocatione et adventu disserere hoc loco post breve hoc praambulatum incipiamus.

LVI. Venerat beatus Alcuinus, ut jam alibi notavimus, primo in notitiam Caroli regis Francorum, « dum olim a magistro suo ad ipsum directus fuit, » uti legitur in ejus Vita cap. 6, num. 12. Factum id fuisse ante annum 780, quo Alcuinus Romae, accepto pro novo archiepiscopo Eboracensi Eanbaldo seniori, reversus esse ab aliquibus creditur, idem scriptor Vitae ibidem clare commemorat. Certe Alcuinus priori aliquo tempore, dum nempe adhuc adolescens erat, adeoque prope annum aetatis vigesimum septimum, quem ipse Alcuinus adolescentiae terminum in Disputatione Puerorum, cap. 5, constituit, adeoque circa annum Christi 862 (si calculum nativitatis illius ad annum 735 recte ducimus) Romam per Franciam abs dubio perrexit: tunc nimirum, quando Papiae regali civitate disputationi inter Petrum Pisanum et Julium Judaeum interfuit, uti ex epistola illius 85 (nunc 101) discimus. In illo ergo itinere Alcuino occasio fieri potuit primo perveniendi in notitiam Caroli nondum, ut existimamus, sceptri regni moderantis, seu ante Pippini patris sui obitum. Alio etiam, an eodem tempore beatus Alcuinus in comitatu magistri sui (Ælberti, adeoque ante annum 766 quo is ad episcopatum assumptus fuit) in Franciam venit et apud Corbeiensis, (Morbacenses credo) divertit, uti scribit initio epist. 222 (nunc 53). Quibus simul consideratis vero simillimum est Alcuinum nondum adolescentiam egressum ejusdem Ælberti nondum episcopi in exteris regiones peregrinantis ac urbis Romae sacra loca visitantis comitem fuisse: quam hujus magistri sui peregrinationem describit in poemate de Pont. Eborac. ubi addidit hunc Ælbertum in patriam reversurum a regibus et tribunis tanquam doctorem sumum honorifice susceptum, tantique habitum fuisse, ut illum apud se retinere omnibus modis conarentur, nempe

Ut sua rura fluens divino tore rigaret.

Verum Ælbertus suae magis patriae quam externae regionis profectui deservire cupiens, retineri se minime passus, iter suum in Angliam et ad propiam ecclesiam, cujus non diu postea pontificatum accepit, prosecutus est.

LVII. Ælberto abente Carolus (si ita ex deductis et ex narratione scriptoris anonymi Vitae beati Alcuini conjicere licet) in ejus comitem Alcuinum, cuius etsi adolescentis genium ac litterariam eruditionem ex illa conversatione perspectam habere potuit, oculos et vota conjecit, optans at ipsum saltem,

postquam ejus præceptor id munus recusaverat, aliquando suæ aule et regni magistrum adipisceretur; quod Caroli desiderium tandem, emergente sequenti occasione, impletum fuit. Anno salutis 780, Alberto archiepiscopo Eboracensi, qui non diu post reditum ex itinere illo cujus mox mentionem fecimus, in locum Ecgherti electus fuit, anno decimo sui episcopatus pariter defuncto, in ejus locum subrogatus fuit Eanbaldus senior Alcuini coadiscipulus. Is pro impetrando sibi a sede apostolica pallio archiepiscopali legatum selegit suum amicissimum socium, quo forte nullum alium huic negotio feliciter peragendo aptiorem habuit. Paruit Alcuinus, iter aggressus est, et hujus legationis causa Romam venit, ut Vitæ ejus scriptor loc. cit. testatur. Hoc jam alterum, nostra quidem opinione, iter est beati Alcuini ad illam civitatem, pontificatum ibi gerente Adriano I. Primi itineris numero præcedente meminimus. Reversus inde accepto pallio, ut præfatus scriptor narrat, Parmæ civitate regem Carolum obviam habuit. Nimirum Carolus, testibus annalisticis illius temporis, Loisiliano, Tiffano, Eginhardo, Poeta Saxone, etc., circa finem ejusdem anni 780 cum Hildegarde regina in Italiam perrexit, et festa Natalitia Papæ; circa initium vero anni 781 iter suum per Parmam civitatem, ut ex laudato Vitæ scriptore intelligitur, prosecutus, Romæ Pascha celebravit. In hoc ipso igitur itinere et anno ante tempus paschale beatus Alcuinus Carolum regem Parmæ reperit, et ad illius qui ipsum jam antea noverat alloquium admitti meruit.

LVIII. Carolus virum sibi ex priori jam conversatione, et deinceps ex fama eruditionis illius magis magisque crescente, plurimum commendatum summa cum benevolentia excepit, nihilque non seu suasionibus seu promissis egit, ut illum in regnum suum, futurum scholarum quas tunc animo intentius meditabatur, rectorem pertraheret. Alcuinus tantum regis, maximo zelo pro republica et catholice Ecclesie salute flagrantis sollicitationibus sese obstinacius opponere piculo simile existimans, ea tandem conditione manus sibi oblatam acceptam habuit, si ad illud obeundum, expleta sua legatione, ab episcopo et rege quibus parebat consensum et licentiam impetrare potuerit. Hac ergo conditione, quæ sane æquissima haberi debuit, beatus Alcuinus a rege dimissus iter suum in patriam prosecutus est; ubi expleto missatico et reddita coram Eanbaldo archiepiscopo legationis suæ ratione, eidem simul Caroli Francorum regis voluntatem ac desiderium exposuit, ab ipsoque quid fieri vellet aut mandaret expetiit. Assensit tam æquis postulationibus Eanbaldus, cui simul rex, cujus ditioni subjectus erat, annuit, ea tamen ab utroque adjecta conditione, ut ne diu nimium in aliena regione moram trahens propriæ patriæ suæ operam suam tam illi proficuum subtraheret, sed constituto tempore ad regnum et ecclesiam cujus servitiis fuit obligatus revertetur.

LIX. Obtena hac licentia Alcuinus, omnibus ad iter aggrediendum, et ad novum hoc munus digne in aula regis Francorum obeundum necessariis dispositis et comparatis, selectis etiam et assumptis secum, ut ex Vitæ ejus contextu conjicere licet, nonnullis sociis ac familiaribus, suis antea in schola Eboracensi discipulis, qui ipsi in demandata sibi provincia solatio essent et adjutorio, in Franciam nunc tertio profectus est; regique Carolo sua officia et servitia, quæcumque illi et regno suo proficua fore judicaverit, obtulit.

LX. Huac Alcuini in Franciam reditum D. Rivet *Hist. Lit. de la France*, tom. IV, pag. 296, ad annum 780; et D. Cœllier, *Hist. Générale des Auteurs sacrés*, tom. XVIII, pag. 249, circiter illum annum referunt. Verum series illum reditum et vix ante annum 782 contigisse ex iis, quæ superius num. 57 ex annalibus illorum temporum attulimus, mani-

A festum est. Illis siquidem testibus, Alcuinus primum anno 781 ante festum Paschatis Carolum Parmæ obviam habuit, ubi tunc ab eodem rege primum ad permanendum in regno suo invitatus fuit. Si jam itineris quod Alcuino tam in aditu in patriam quam in reditu in Franciam emetiendum fuit, longitudo et difficultates, negotia varia pariter ante abitum domi expedienda consideremus, vix credibile est hæc omnia eodem adhuc anno absolvi potuisse. Adventum ergo beati Alcuini hac vice ad aulam Caroli Magni ad annum prædictum, Christi 782 referri debere existimamus. Et huic nostræ opinioni consentientem habemus celeberrimum collectorem scriptorum *Rer. Gallic. D. Bouquet*, tom. V, p. 604, not. a in fine.

B LXI. Alcuinum ex Anglia reversum Carolus Magnus cum maxima benevolentia excepit, illamque, ut laudatus sæpe Vitæ scriptor ait, tanquam filium patrem amplexus est; et non multo post duo monasteria illi administranda concessit, Bethleem scilicet, quod alio nomine Ferrarias dicitur in pago Wastincensi, provinciæ Senonensis; et sancti Lupi apud Trevas, præter cellam maritimam sancti Judoci apud Morinos. Per quæ beneficia Carolus non tam intendebat, ut novum hunc suum magistrum divitiis cumularet, ait D. Rivet loc. cit. pag. 296, quam ut illius cura et vigilantia in illis monasteriis regularis disciplina restaurari et per convenientia studia confirmari posset. Et hac demum ratione simul domicilium beati Alcuini in Franciâ et in aula regia stabiliri cepit: et tunc pariter rex ille magnus ejusdem magistri consiliis, non tantum in restaurandis studiis litterarum, verum etiam in ordinando statu politico et ecclesiastico regni sui uti cepit. Ab illo tempore, inquit laudatus D. Rivet loc. cit., rex Carolus Alcuinum tanquam præceptorem suum respexit, ac deinceps semper coluit, nihil majoris momenti illi inconsulto aggressus; sed illius manus in quibusvis negotiis difficilioribus, dubiisque eventus adhibita fuit: quod similiter factum fuisse in faciendis illis sapientissimis legibus, quæ *Capitularium* nomine celebrantur, a Carolo Magno promulgatis, colligere est ex fine præfationis Benedicti Levite ad lib. v Capitul. apud Baluzium tom. I, pag. 805. Id saltem nemo, reor, inficiabitur illas constitutiones Caroli Magni quæ ad studia litterarum restauranda, et ad scholas ubivis in ecclesiis cathedralibus et in monasteriis erigendas ordinate sunt, ex consilio et suggestionem vel etiam calamo beati Alcuini profluxisse: quas propterea, quod simul ad gesta illius præclara pertineant, penitus præterire non possumus, sed eas sequenti capite breviter indicabimus; recensentes simul maximam utilitatem, quæ exinde in Ecclesiam et totum regnum Francorum redundavit, cum perenni gloria sui augusti auctoris et illustris magistri.

CAPUT VI.

D *Constitutiones et remedia pro reparandis litterarum studiis adhibita.*

LXII. Post beati Alcuini adventum in palatio Caroli Magni et congregatis ibi aliis quoque viris doctis ex Italia, ut diximus, jam antea advocatis, rex grande opus quod diu magno animo volebat et revolvebat illorum consilio innixus aggressus est, apertoque, si ita loqui fas est, Marte inveteratam diu barbariem et ignorantiam oppugnare cepit.

LXIII. Ad hanc pugnam primum quasi sonante classico vocavit et excitavit regni sui metropolitans; episcopos, abbates aliosque ad quos pertinebat, missis ad omnes illos litteris, ut vocant, encyclicis seu generalibus; quarum exemplum, ad Bangulfum abbatem Fuldensem directum, et a Sirmundo ex codice monasterii sancti Arnulfi Metensis editum exhibet Baluzius, tom. I Capitul., pag. 201. In hisce litteris Carolus utile sibi cum suis consiliariis visu-

fuisse asserit, « ut episcopia et monasteria... præter regularis vitæ ordinem atque sanctæ religionis conversationem, etiam in litterarum meditationibus, secundum uniuscujusque capacitatem, docendi studium impendatur. » Animadvertit siquidem rex ad omnia attentissimus in scriptis sæpius a nonnullis monasteriis ad ipsum directis, « sensus quidem rectos, sermones vero incultos » apparuisse; « quia, inquit, quod pia devotio interius fideliter dictabat, hoc exterius, propter negligentiam discendi, lingua inerudita exprimere sine reprehensione non valebat. » Illic metuebat, « ne sicut minor in scribendo erat prudentia, ita quoque et multo minor in eis, quam recte esse debuisset, esset sanctarum Scripturarum ad intelligendum sapientia. » Hac ratione motus hortatur ipsos ut litterarum studia posthac non negligantur, ubique magisteria erigantur, atque « ad hoc opus viri eligantur, qui et voluntatem et possibilitatem discendi, et desiderium habeant alios instruendi. » Quo demum hæc constitutio collimet, rex religiosissimus his verbis expressit: « Optamus enim vos, sicut decet Ecclesiæ milites et interius devotos, et exterius doctos, castosque bene vivendo et scholasticos bene loquendo: ut quicumque vos propter nomen Domini et sanctæ conversationis nobilitatem ad videndum expetierit, sicut de aspectu vestro ædificatur visus, ita quoque de sapientia vestra, quam in legendo seu cantando perceperit, instructus omnipotenti Domino gratias agendo gaudens redeat. » Mirandus profecto zelus tanti regis pro optimis studiis inter ecclesiasticos viros promovendis, et pro bono in totam Ecclesiam inde redundaturo. Ex eodem zelo in Capitulari Aquisgranensi anni 789, num. 70 apud eundem Baluzium, tom. I Capitul., pag. 237, studia, quæ in scholis tractari debeant, præscribit, « et omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ ordinibus seu secularis potentie dignitatibus precipit, ut scholæ legentium puerorum fiant: psalmos, notas, cantus, computum, grammaticam per singula monasteria et episcopia discant: sed et libros catholicos bene emendatos habeant... et pueros suos non sinant eos vel legendo vel scribendo corrumpere; et si opus est Evangelium vel Psalterium et Missale scribere, perfectæ ætatis homines scribant cum omni diligentia. »

LXIV. Prima ergo cura Caroli regis et magistrorum auctæ, maxime Alcuini, collocata fuit in comparandis qui ad docendum et discendum necessarii censebantur libris, iisque selectis et bene emendatis; quod sane remedium pro excolendis ingenii fuso naturali ordine cætera præire debuit; ex libris enim male digestis et imperite scriptis, ipsas doctrinas confundit et ingenia turbari necesse est. Enimvero in tanta temporis illius barbarie difficile fuit reperire libros a tacunis variis, solæcismis, aliisque erroribus multiplicibus immunes: scriptores siquidem ævi Carolum antecedentis, cum ipsimet grammaticæ et orthographiæ essent ignarissimi, codices quoscunque, quos describendos acceperant ipsosque jam antea quoque corruptos, novis insperserunt erroribus, ita ut multoties vix aliquis sensus inde exprimi potuerit, multoties mentem in contrarium induxerit: cujusmodi codices ex illo ævo etiamnam in vetustis scriniis superesse norunt eruditi ac seduli illorum scrutatores. Dolendum maxime, huic malo ipsos etiam codices ecclesiastico officio servientes, imo ipsius sacræ Scripturæ subjacuisse.

LXV. Præmissis ergo Carolum regem sollicitudo tenuit, ut viri ecclesiastico ministerio destinati habeant libros sacros bene emendatos; hæcque curam eosdem corrigendi demandavit Paulo Warnefridi et Alcuino. Paulus a rege mandatum accepit, ut hominibus Patrum pro nocturnali officio ordinatas, quæ infinitis vitiorum anfractibus seu solæcismis scatebant, elimaret, uti legitur in epistola Caroli Magni sibi Homiliario præfixa, quæ reperitur in editione Coloniensi anni 1539, a Cel. Baluzio separatim tom. I

Capitul., pag. 203, et a D. Mabillonio, lib. xxvi Annal., num. 62, edita, in qua religiosissimus rex ita ad religiosos lectores suæ ditioni subjectos scribit: « Quia curæ nobis est ut nostrarum ecclesiarum ad meliora semper proficiat status, obliteratam pene majorum nostrorum desidia reparare vigilante studio litterarum satagimus officinam, et ad pernoscenda studia liberalium artium nostro etiam, quos possumus, invitamus exemplo... Denique quia ad nocturnale officium compilatas, quorundam casso labore, licet recto intuitu, minus tamen idoneo, reperimus lectiones; quippe quæ et sine auctorum suorum vocabulis essent positæ, et infinitis vitiorum anfractibus scaterent, non sumus passi nostra diebus in divinis lectionibus inter sacræ officia inconsonantes perstreperere solæcismos; atque eandem lectionum in melius reformare tramitem mentem intendimus. Idque opus Paulo Diacono, familiari clientulo nostro, elimandum injunximus. »

LXVI. Simile opus ac laborem Alcuinum quoque in se suscepisse scriptor Vitæ illius tradit cap. 12, num. 24, his verbis: « Collegit multis de Patrum operibus homiliarum duo volumina. » Hanc tamen assertionem in dubium vocat D. Rivet tom. IV, *Hist. Lit. de la France*, pag. 537, num. 5, existimans superfluum futurum fuisse laborem in colligendis iterum homiliis pro usu ecclesiarum Franciæ, postquam eodem tempore ejusmodi collectio a Paulo Warnefridi facta est jussu et approbatione regis. Nihilominus D. Mabillonius loc. cit. duo distinguit Homiliaria, unum Pauli et alterum Alcuini.

LXVII. Majore certitudine constat beatum Alcuinum, Carolo præcipiente, emendasse librum qui *Comes* appellabatur, alias sancto Hieronymo ascriptus, et epistolæ et evangelia per circulum anni singulis festivitibus legi solita continebat, qualis testante D. Mabillonio loc. cit. num. 61 habetur in illius temporis codice bibliothecæ Carnutensis, in quo circa medium hæc leguntur: « Hunc codicem, qui ab ecclesiasticis viris *Comes* appellatur, tua, lector, noverit perspicacitas ab eo codice sumptum, quem constat ab Albino eruditissimo viro, Carolo sapientissimo imperatore præcipiente, lima rectitudinis esse politum atque emendatum: qui codex licet a multis haberetur, a plerisque tamen mendose et non bene distincte legebatur. Ob id studii fuit ejusdem Dei cultoris, ut a præfato viro ad purum corrigeretur, et distinctionibus artis grammaticæ, pronuntiandi gratia, distingueretur; ita videlicet ut legentibus ejusdem codicis textus iter planum panderet, et audientium auribus nihil inconsonum afferret; simplices quoque errare non sineret. Nobis autem curæ fuit, ita hunc emendatæ atque distincte transcribere, sicut ab eodem magistro emendatus exstat et distinctus. »

LXVIII. Labor iste rei litterariæ summe proficiuus tantopere cordi fuit Carolo regi, ut ipsemet illum, vacuus a gravissimis regni negotiis, quibusdam temporis particulis subire haud gravaretur. Exstat siquidem, teste Lambecio libr. VIII *Bibl. Vindobonensis*, pag. 645, in eadem bibliotheca Cæsarea quidam pervetustus ac rarissimus codex ms. membranaceus, olim, iudice eodem D. Lambecio, ad bibliothecam cubicularem Caroli Magni pertinens; in quo continetur Explanatio Origeni perperam tributa in sancti Pauli apostoli Epistolam ad Romanos; cujus Scriptura mendis nonnullis respersa propria Caroli manu emendata fuit, quod testantur versiculi sequentes, æque antiquo caractere ibidem subscripti:

Qui sternit per bella truces fortissimus heros
Rex Carolus, nulli cordis fulgore secundus,
Non passus sentes mendarum serpere libris,
Ea bene correxit, studio sabilinis in omni.

Ex quibus manifestissime et sine ulla controversia apparet, ait laudatus D. Lambecius, quæcumque in hoc codice, vel in ipso contextu emendata, vel in terlineariter subscripta, vel ad marginem adnota.

sunt, propria ipsius Caroli Magni manu scripta, ideoque monumentum hoc litterarium, ob venerationem tanto monarchæ debitam fere inestimabile esse. Tradit deinde idem bibliothecarius celeberrimus varios alios in illa bibliotheca Augusta Vindobonensi codices servari manu ejusdem regis emendatos, quod ex comparatione scripturæ cum emendationibus prioris codicis cognosci possit. Vid. Kollarii *Analect. Monum. Vindobon.* tom. I, pag. 724, not. *. Quis satis miretur ac deprædicet principis bujus maximi sublimem genium, qui eadem manu, qua tot hostes regni amplissimi devicit; etiam barbariam debellare novit.

LXIX. Præterea vero rex religiosissimus cordi maxime habuit ut libri sacre Scripturæ, amantissimum oscitantia multipliciter corrupti, suæ restituantur puritati: Universos ergo Veteris et Novi Testamenti libros, librariosum imperitia depravatos, Deo adjuvante, examissim correximus, uti scribit in epistola cit. Homiliario præfixa. Ad hoc opus perficiendum cum Alcuino neminem magis idoneum existimaret; eidem curam hujus laboris demandavit, uti intelligitur ex epistola ad Gislam et Columbam libro vi Commentarii in Joannem pag. 591 præfixa: Scribit enim ibi Alcuinus quod regis mandato, quod ipsi curam emendandi Vetus Novumque Testamentum juncta fuit, impeditus sit quominus tunc ad præfatas virgines expositionem totius Evangelii sancti Joannis dirigere posset: Totius forsân; inquit, Evangelii expositionem direxissim vobis, si me non occupasset Domini regis præceptum in emendatione Veteris Novique Testamenti. Hunc per necessarium et perutilem laborem Alcuinus alacriter in se suscepit, et tam constanter continuavit, ut opus jamjam absolutum, die Natalis Domini anno 800, quo Carolus Romæ imperatoria corona redimendus erat, eidem imperatori tanquam acceptissimum munus, quo simul lætitiâ suam ob adeptam novam illam majestatem, contestaretur, offerre potuerit, uti intelligitur ex epistolis 103 et 185 (nunc 131 et 135).

LXX. Exstat; teste Baronio tom. IX *Annal. Eccles.* ad annum 778, codex, Alcuini labor, in Vallicellana bibliotheca, ubi velut ingens thesaurus aservatur; ut pote quod viri eruditi, qui in emendatione Vulgatæ iterum nostro tempore laborarunt, eo ut antiquiore usi sunt, cui et plurimum detulerunt. Ad calcem codicis illius Vallicellani, eodem Baronio referente, versus Alcuinus apposuit per diversa pigrammata distinctos, quos dabimus cum quodam supplemento; carm. 5: Verosimile est hunc ipsum codicem fuisse; quo etiam anno 1236 usi sunt PP. Dominicani, qui mandante generali ipsorum P. Jordano et Hugone de S. Charo conventus Parisiensis priore in emendandis exemplaribus sacrorum Bibliorum laborarunt, de quo videas Le Long., *Bibl. Sacre* tom. I, pag. 259.

LXXI. Codicis sacri ita correcti exemplaria brevi per ecclesias et monasteria divulgata, et ab industriis ac peritis librariis descripta fuere: ejus rei testem habemus Angelomum monachum Luxoviensem, Alcuino pene contemporaneum, qui in commentario super Genesim apud Pezium thesauro *Anecd.* tom. I, pag. 148, in fine scribit se vidisse sacram istam bibliothecam jussu Caroli Magni correctam, diligenterque inspexisse: et in illa suo calculo probat lectionem vocis *Saraam*, quam alii scribebant per dplex r et unum a.

LXXII. Nullus dubito quin beatus Alcuinus eandem industriam quam sacris codicibus emendandis impendit, aliis quoque libris, quibus ad discendas vel docendas artes liberales opus erât, adhibuerit, vel per suos socios aut discipulos adhiberi curaverit. Nobis certe verò additum simile videtur, quod Alcuinus pro sua scholasticorum librorum quoque *De septem artibus*, a Quercetano inter illius opera incomplete editum, a mendis queis peraque exemplaria corrupta erant; emendaverit; ejus verus auctor est M.

Aurelius Cassiodorus senator, Alcuino suppositus, eidemque in unico veteri codice Jacobi Sirmondi tributus, cujus fortassis nomen præferebat, ob illi adhibitam ab ipso correctionem. Vide quæ diximus in præfatione ad opuscula de Grammatica, Orthographia, etc., ubi rationem reddimus omissionis illius libri in hac nostra collectione.

LXXIII. Laboribus hujuscemodi occupatus Alcuinus, de hoc pariter sollicitus fuit ut libri omnes ad usum ecclesiarum, monasteriorum atque scholarum destinati juxta leges orthographicas recte et absque erroribus describerentur: quod ut feliciter succederet, necessum esse judicavit, ut ante omnia scriptores ad hunc laborem adhibendi in arte recte scribendi, seu in orthographia bene informarentur. In hunc finem opusculum composuit de eadem arte, quam ex codd. ms. partim etiam ex Ven. Bedæ exhibemus, ubi simul rationem reddimus, quare hunc librum genuinum Alcuini factum esse censeamus.

LXXIV. Hanc pro libris antea depravatis expurgandis et pro novis exemplaribus recte et secundum leges orthographiæ scribendis curam ac sollicitudinem, quam rex Carolus suis præceptis et Alcuinus suo exemplo, doctrina et exhortationibus maximo studio commendarunt, posthac ubique æmulati sunt episcopi et abbates; cujus rei testimonium irrefragabile præbent plurimi codices, opera varia sacre Scripturæ, sanctorum Patrum, conciliorum, legum, et profanorum quoque scriptorum in veteribus bibliothecis etiamnum exstantes, diligentia illius temporis certissimi testes: quorum magnum numerum præ oculis nostris habemus in bibliotheca nostra sacri Emmerami residuos, initio sæc. ix exaratos, eosque absoluta scriptione, ut in quibusdam notatum est, revisos atque a mendis purgatos. Accessere deinceps per industriam hujus celeberrimi magistri scientiarum omnium, tractatus de arte belicè loquendi; dicendi et disserendi, cujus regulas ipse postea in *Dialogis de grammatica, rhetorica et dialectica* complexus est.

LXXV. Arte igitur orthographica restituta; comparatisque libris optimis scholæ servientibus, bibliothecis pariter multo apparatu præstantissimorum auctorum instructis, nihil jam obstabat ulteriori progressui scientiarum in publicis privatisque scholis docendarum. Episcopi ergo et abbates ad tam seria mandata sapientissimi regis attentis, et frequentibus quas Alcuinus singulis pene epistolis ad ipsos scriptis intimavit, adhortationibus excitati libris describendis et colligendis, scholisque institutis omnem navarunt operam. Inter scholas episcopales primæ sunt et celeberrime, quarum saltem adhuc monumenta exstant memorantur Lugdunensis sub Laidrado, et Aurelianensis sub Theodulfo episcopis enatæ. Laidradus a Carolo Magno et Norico patria sua evocatus creditur, in reformandâ disciplina et restaurandis scientiarum studiis futurus coadjutor; qui anno 798 episcopus Lugdunensis creatus fuit. De schola a se erecta Carolum regem per epistolam, quæ exstat tom. XIV *Bibl. PP.*; edit. Lugdunensis, pag. 235, informat quod in ecclesia Lugdunensi essent cantores in illa schola tam eruditi ut etiam alios in cantu instruere possint; nonnulli etiam qui ita in litteris profecerunt, ut sensum spiritualem sancti evangelii bene intelligerent; alii qui libros Prophetarum, Salomonis, Psalmorum, imo et libelli Job, qui sane unus e difficilioribus esset, interpretari scirent.

LXXVI. Theodulfus, qui præcipuus post Carolum Magnum et Alcuinum studiorum restaurator censeatur; ob doctrinæ præstantiam ab eodem roge ex Italia circa annum ut quidam volunt 771 evocatus, ac postea circa annum 794 ad episcopatum Aurelianensem promotus fuit. Hunc Alcuinus in epist. 103 (nunc 147) vocat e clari luminis atque affluentis sapientiæ lucernam, virumque clarissimum, cujus est ætas floridâ et vividâ virtus sapientiæ; quod

præstans elogium Theodulfum promeruisse comprobant varia ab ipso edita monumenta litteraria, apud Sirmondum tom. II Operum pag. 666 seqq. editionis Venetæ anni 1728. Is ergo paucis annis post adeptum episcopatum Aurelianensem (circa an. 794 vel 797 juxta calculum Sirmondi) Capitulare edidit, in cuius capite 19 constituit ut presbyteri qui voluerint nepotes suos aut aliquem consanguineum ad scholas mittere, valeant. Scholæ ibi nominantur, una in ecclesia sanctæ Crucis, quæ cathedralis est; altera in monasterio sancti Aniani Aurelianensi; tertia sancti Benedicti in monasterio Floriacensi; quarta sancti Lifardi in monasterio Magdunensi. Ibidem simul insinuat scholas in aliis etiam monasteriis quæ Theodulfo ad regendum concessa fuerant, fuisse institutas. Scholæ tamen illas non publicas, sed privatas fuisse post Coitium ad annum 787, num. 83, existimat Pagius ad an. 755, num. 7. Mabillonius vero in præfat. ad sæc. IV Bened. num. 187, publicas illas fuisse contendit. Præter has scholæ majores, alias minores Theodulfus ibidem cap. 20 constituit, ubi presbyteris inculcat ut per villas et vicos infantes et parvulos cum summa charitate doceant, nihil mercedis propterea exigendo vel accipiendo, nisi quod a parentibus charitatis studio sua voluntate oblatum fuerit. Vitam et scripta Theodulfi egregie illustravit Rivetus jam multoties laudatus tom. IV Hist. Lit., pag. 459 seqq.

LXXVII. Capitulare illud Theodulfi Aurelianensis recepit, et in frequenti synodo subjectis sibi clericis, ut illius decreta accurate observarentur, præcepit Hildegarius Meldensis episcopus, prout D. Mabillonius in codice Gemlacensi se legisse refert Analect. novæ edit. pag. 412, col. 2. Istorum episcoporum studium egregie alii etiam episcopi æmulati sunt; nec dubitandum censeo ipsos similes constitutiones pro reparandis litterarum studiis in suis diocesis fecisse ac promulgasse. Ex variis siquidem illius et subsequenti temporis monumentis constat scholas in omnibus antiquioribus episcopatibus regni Francorum fuisse reformatas, in recens fundatis vero simul cum episcopatibus erectas. Idem dicendum de monasteriis sub regula sancti Benedicti tunc militantibus. De omnibus illis scholis, tam episcopalibus quam monasterialibus, publicis et privatis, majoribus et minoribus, quæ ex illis constitutionibus et conatibus enatæ sunt, hic singulatim disserere, nimis longum et inopportunitum foret: plura de iisdem scire cupientibus abunde satisficient viri eruditissimi, D. Lanouis in libro De scholis celebrioribus tom. IV Operum part. I, pag. 1 seqq., D. Mabillonius præfat. ad sæc. IV Bened. pag. 128, § 8; D. Rivet loc. cit. num. 21 seqq.

LXXVIII. Ne porro studia litterarum optimo jam successu cepta et ordinata rursus apud eos quorum curæ illa commissa fuere, tepescerent, sed ut magis magisque efflorescerent, ingeniosissimus rex Carolus medio usque hactenus insueto, et vix unquam prioribus temporibus tentato. Ipse siquidem nunc in colloquiis, nunc in epistolis, episcopis, abbatibus, clericis et monachis, maxime vero scholarum rectoribus varias quæstiones, nunc circa textus difficiliores sacræ Scripturæ, nunc circa materias ecclesiasticæ antiquitatis et veteris disciplinæ, nunc de grammaticis ac dialecticis spinetis, nunc de astronomicis apparitionibus earumque calculis proponebat, ut hoc ingenioso artificio adigerentur, ut nunquam ab indagatione veritatis, a tractandis scientiis, a libris excutiendis,volvendis ac evolvendis cessarent, quo aptiores et expeditiores redderentur, ad solide et docte seu calamo seu oratione respondendum propositis difficultatibus a principe eruditissimo studio exquisitis. Profecto stimuli hujusmodi a tanto principe inmissi non potuere non esse ad

scientias excolendas, promovendas, studiumque illarum stabilendum utilissimi et efficacissimi. Exstant etiamnum ejusmodi quæstiones ad metropolitans missæ de baptismo et cæremoniis illius precedentibus et concomitantibus: exstant et plures epistolæ ad easdem responsoriæ: Amalarii Trevirensis tom. II, pag. 520; Odilberti Mediolanensis in Analectis D. Mabillonii nov. edit. pag. 75; Laitradi Lugdunensis ibidem pag. 78; Theodulphi Aurelianensis apud Sirmondum tom. II, Op. edit. Venetæ 1728, pag. 679; Magni Senonensis apud Martene De antiquis Ritibus Eccles. libr. I, pag. 158. Alias rursus quæstiones sibi enolari postulavit de gratia septiformis Spiritus sancti a Patre Filioque, uti legitur in præfat. Theodulfi Aurelianensis ad Carolum Magnum præfixa ejusdem libello de Spiritu sancto, apud Sirmondum loc. cit. pag. 695. De eadem difficultate jam antea etiam beatum Alcuinum consuluit, qui ejus mandato ocios paruit in libello de Processione Spiritus sancti, quem ex ms. cod. Laudunensi exhibemus. Præprimis vero Carolus hunc præceptorem suum hujusmodi litterariis quæstionibus, de rebus grammaticis, dialecticis, liturgicis, biblicis, astronomicis fatigare solebat, quibus idem in variis epistolis aliisque scriptis satisfecit. De illo interrogandi more Caroli idem in epist. 124 (nunc 163) ita de litteris ab eodem rege ad se missis loquitur: « In quibus laudabilibus vestræ sapientiæ apicibus meam, ut soliti estis, segnitiam per interrogationes prudentissimas excitare velle inveni. » Et in epistola 125 (nunc 164) ad alia regis interrogata respondens ita præfatur: « Mirabilis sapientiæ vestræ litterarum serie perfecta, invenimus eas eloquentiæ nitore splendidas et profunditate sensuum subtilissimas, et inquisitionis gratia jucundissimas. Unde patenter agnoscere poterit, non tantum imperatoriam vestræ prudentiæ potestatem a Deo ad solam mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiæ præsidium et sapientiæ decorem collatam: et juvenum mentes quadam inertæ rubigine obductas ad acumen ingenii per vestram sanctissimam solertiam eliminandas. Siquidem præter imperiales et publicas curas, evangelicæ quæstiones academicis vestris a nobis enucleandas inquiritis, etc. » Eandem consuetudinem doctos per varias quæstiones exercendi in Carolo laudat Theodulfus Aurelianensis episcopus in epistola ad Magnum Senonensem apud Sirmondum, tom. II Oper. pag. 679, ubi loquens de quæstionibus circa cæremoniis ab eodem rege propositis ait: « Quæstiones istæ, ut ego te nosse certus sum, a regali necessitudine non sunt factæ necessitate descendit, sed studio docendi; nec ut ipse his absolutis de nescitis valeat imbuti, sed ut alii de somno desidiosi torporis ad rerum absolvendarum utilitatem valeant excitari. Quippe cui hoc semper familiare est, ut exerceat præsules ad sanctarum Scripturarum indagationem et sanam sobriamque doctrinam, omnem clericum ad disciplinam, philosophos ad rerum divinarum humanarumque cognitionem, monachos ad religionem, omnes generaliter ad sanctitatem, primates ad concilium, judices ad justitiam, etc. »

LXXIX. His demum mediis Francia totumque regnum sceptro Caroli Magni subjectum a pristinis ignorantia et barbariæ tenebris emerit; atque in statu utroque ecclesiastico et civili lumen scientiarum refulsit, diuque postea scholas jam erectas collustravit, et erigendis præluxit; donec regno, inter plures principes auctoritate, ingenio, prudentia ac magnanimitate parenti multo inferiores, divisa, dissidia inter ipsos exorta, bella intestina, barbararum nationum incurSIONES, legum bonique ordinis politici neglectis totum illud nunc florentissimum imperium in barathrum prioris confusionis relabi fecerunt. De qua revolutione musis omnibus maxime exitiali, et de misero statu litterarum in Gallia sæc. IX erudite disserit D. Rivetus, tom. IV Hist. Lit. de la France, pag. 217 et seqq. His ergo, ne actu

agamus, prætermisissis de magisterio, quod beatus Alcuinus in palatio regio tenuit, disseramus.

CAPUT VII.

Magisterium beati Alcuini in schola Palatii, ejusque in illa discipuli.

LXXX. Caroli Magni amor quo erga musas ferebatur, in dies crescebat, quo magis scilicet ex consuetudine cum aula suæ magistris et quotidiano ferme experimento didicisset, quantam illæ felicitatem regno suo allaturæ essent; hinc non contentus, easdem intra septa ecclesiarum ac claustra monasteriorum, quod in præcedentibus constitutionibus præceperat, concludi, in ipso etiam suo regio palatio illis domicilium statuit, scholamque ibidem publicam erexit, ut illius opportunitate simul regia proles, proceres et aulici, eorumque filii et filiæ ingenium mentemque excolendi media in promptu haberent. Illis vero omnibus Carolus suo exemplo, quo magis ad studia litterarum sedulo pertractanda incitarentur, præire voluit; enimvero majestate sua haud indignum existimavit, si descendens de regio throno propemodum in scholæ subselliis virorum doctorum, quos in aula advocavit, discipulum ageret. Quæ quidem regis illius totius Europæ potentissimi demissio et solertia nullo eloquio satis valet deprædicari; «cujus mentis miranda est nobilitas,» ait Alcuinus libr. De ratione animæ, «dum inter tantas palatii curas et regni occupationes philosophorum pleniter arcana curavit scire mysteria, quod vix otio torpens alius quis modo cognoscere studet.» Certe prodigii instar habendum est, in palatio tanti regis, ubi tot negotia imperii amplissimi tractanda in dies occurrebant; ubi toties bellorum atrocissimorum classica insonabant; ubi gravissimæ causæ cum pontificibus Romanis, cum imperatoribus Orientis, cum Anglis atque Hispanis, missis hinc inde legatis erant expediendæ, musis potuisse locum et otium reperiri. Illis tamen rebus, quæ sibi tantopere contrariari videntur, jungendis et conciliandis maximi illius principis ingenium par fuit.

LXXXI. In hac porro schola palatina beatum Alcuinum literas docuisse, scriptores omnes qui illius gesta recensent, consentiunt, et ex propria ejus epistola 67 (nunc 82) ad dominum Regem evincitur, ubi Turonis relicta jam aula existens, de mutato a magistris quibusdam calculo lunari conqueritur, ita scribens: «Ego imperitus, ego ignarus, nesciens Ægyptiacam scholam in palatio Davidicæ versari gloriæ: ego abiens Latinos ibi dimisi; nescio quis introduxit Ægyptiacos.» Ibi ergo docuit, ubi abiens discipulos reliquit. Imo principem is locum ibidem inter reliquos magistris tenuit: nullique alteri Carolus tantum honorem præterquam Alcuino detulit, ut illum, postquam in sola grammatica discenda Petrum Pisannum audivit, ut Eginhardus in Caroli Magni Vita narrat, in reliquis disciplinis, rhetorica, dialectica ac præcipue astronomia dignaretur habere præceptorem. Quod ipsum testatur Vita Alcuini scriptor cap. 2, num. 12, dum asseverat quod Carolus ab Alcuino, postquam is ex Anglia redierat, «artes introductus in liberales refrigerari paululum noverat, sed exsaturari ob fervorem satis nimium nequibat.» De hoc honore sibi a rege delato ipse Alcuinus gloriatur in epigrammate 260 ad fratres suos Elboracenses misso, his versibus:

Talia namque placent vestro quia munera patri,
Qui nunc egregias regalibus insonat artes
Auribus, et patrum ducit per præta sequentem
Præpulchro sophiæ ducuntem stemmate celsæ.

Et in epigrammate 231 studia quædam recenset, quæ cum hoc augusto suo discipulo exercuit, ita canens:

O mihi dulcis amor, David, per sæcula valeto;
Quam te præsentem semper habere velim!
Pærio ut tecum liceat mihi ludere versu,
Scandere vel summi sidera celsi poli!

Vel pulchras tecum numerorum discere formas,
Irrepere aut veterum dicta stupenda Patrum:
Aut tractare sacra æternæ præcepta salutis,
Quæ via te mecum pervebat astra super.

LXXXII. Quando igitur Carolus in epistole ad Alcuinum scripte initio, quod refertur in epist. 124 (nunc 163), ipsum «charissimi in Christo præceptoris» nomine compellat, titulum hunc non solius honoris, uti interpretatur Baronius ad annum 778, num. 15, verum etiam doctrinæ causa illi tributum censemus. Enimvero testimonia hactenus allata plane evincunt, Alcuinum in mathematicis ac philosophicis non tantum cum Carolo Magno disseruisse, uti ibidem scribit Baronius, verum etiam in isideam saltem scientiis ipsum imbuisse. In sacrarum tamen rerum scientia Carolum adeo imbutum fuisse existimat idem Historiæ ecclesiasticæ parens loc. cit., ut magistri potius quam discipuli locum teneret; «si quidem, ait, in ea facultate non Carolus Albinum, sed Albinus Carolum consulebat, si quod dubium esse obscurum sibi videretur et arduum, » idque constare credit ex litteris Alcuini ad Carolum de septuagesima, etc., epist. 65 (nunc 80): et ex responsione Caroli epist. 12, Patrologiæ tom. XCVIII, col. 911, concludit Baronius quod «Carolus sacrarum rerum scientia multum præcesserit eum, quem magistrum vocat, Albinum.» Quam celeberrimi hujus scriptoris existimationem de Caroli in sacris eruditione, nescio an quispiam eruditorum non censat nimiam. Certe Carolus in rebus sacris sapius Alcuinum quam hic illum consuluit, ut docent epistolæ plures: epist. 123 (nunc 163) de differentia inter æternum et sempiternum, etc.; ep. 124 (nunc 163) de duobus gladiis; epist. 125 (nunc 164) de hymno post cœnam dicto; epist. 126 (nunc 165) de pretio humanæ salutis, quas nondum tunc editas Baronius non vidit. Ad confutandos errores Felicis et Elipanti Carolus Alcuini opera indiguit, illumque in hunc finem, ut reditum ex Anglia acceleraret, permovit. Pro illius in fide sanctæ et individue Trinitatis instructione libellum de eodem dogmate scripsit, illic dedicavit; «quia, inquit, neminem decet vel meliora nosse vel plura, quam imperatorem; » idque se ideo agere ait, ut sui nominis, «quæ a quibusdam magister (utique ipsius regis, quem hic instruit) vocatur, » officium implet. Firmum ergo maneat Alcuinum Caroli Magni tam in sacris quam in profanis litteris præceptorem seu magistrum existitisse. Sed cum Baronius alique passim ultimam tantum perfectionem in Franciam, quæ anno 792 aut sequentis initio facta est, quando Carolus jam grandævus fuerat, explicaverint, an et quid Alcuinus Carolum docuerit, explicare non potuerunt, ait Pagius ad annum 782, num. 8 in fine.

LXXXIII. Studiis liberalibus quibus ipse rex operam dabat, teste Eginhardo in Vita num. 19 apud Bouquet tom. V, de Script. Rer. Gallic. etiam liberos suos, tam filios quam filias, institui mandavit. Schola igitur palatii optime jam ordinata et ipsius regis Caroli præsentia sæpius frequentata, regii quoque principes Carolus, Pippinus et Ludovicus; viri juvenesque primæ nobilitatis, Angilbertus, Adalhardus, Damoceta; regiæ etiam virginis, Gisla utraque, soror et filia Caroli; Richtrudis cognomento Columba, cum Guntrada cognomento Eulalia cum multis aliis, parentis ac regis sui vestigia certatim secuti, magisterio ac disciplinæ beati Alcuini sese tradiderunt: quos omnes deinceps Alcuinus filiorum ac filiarum nomine compellat, non aliam certe ob causam quam quod illis in palatio commorantibus paternam per varias instructiones in litteris ac moribus curam adhibuerit. Ad illos pariter plures scripsit epistolas variis doctrinis refertas ea styli gravitate, qua uti solent magistri scholares suos instruere volentes.

LXXXIV. Carolum juniorem regis filium, post acceptam a Leone III papa regiam coronam, in epis-

atola 178 (nunc 119) et sequenti hortatur ad justitiam et misericordiam Christiano populo impendendam; ad eligendum consiliaque bonos, non adulatorum; ad eligendum prudentes, Deumque timentes; ad imitandum optimam totius bonitatis exempla patris sui excellentissimi imperatoris. Ludovico illius germano plures, ejusdem desiderio satisfacere volens, scripsit epistolas commonitórias, prout discimus ex epist. 179 (nunc 120) ad eundem Carolum, quas omnes intercidisse, aut adhuc ignotas latere dolendum est. Pippinum regalem juvenem in Alcuini schola eruditum fuisse demonstrat *Disputatio illius cum Albino*, quam dabimus infra, et epistola ad illum 35 (nunc 38), in qua optima amantissimo huic filio quo suggerit vitæ agendæ documenta.

LXXXV. Beati Alcuini in eadem schola discipulis annumerandus est Angilbertus, posthac abbas Cenobensis, et inter sanctos relatus: cujus illustre genus probant tum singularis familiaritas illius cum Carolo Magno, tum copula cum Berta ipsius Caroli filia; tum denique præclara quæ gessit reipublicæ munera. « Is ab ipsis infantie rudimentis in palatio Caroli enutritus est, » ut legitur in quadam Adriani I epistola ad Carolum pro synodo Nicæna secunda, *Patrologiæ* tom. XCIII, col. 1247. Beati igitur Alcuini in eodem palatio discipulus fuit; quod eruitur ex pluribus epistolis ad ipsum jam publicis negotiis adhibitum scriptis, paterna monita atque doctrinas continentibus, quas sub numeris 21, 22, 23 et 215 (nunc 25, 26, 27 et 28) exhibemus. De eo plura adnotavimus variis locis: illius elogium et vitam videre est apud Mab. loc. cit.

LXXXVI. Angilberti in palatio condiscipulus fuit Antonius, seu Adalhardus, abbas theinde Corbeiensis, æque post mortem in sanctorum numerum relatus. Cujus pariter Vita et elogium habetur apud Mabill. loc. cit. pag. 306 seqq. Hunc Alcuinus magister in epist. 144 (nunc 189), et in alia cuius ibi fit mentio, ut filium monet, ut curam habeat Homeri, seu Angilberti, nimium profanis spectaculis inescati, postea famei, ut Alcuinus ab ipso Antonio se intellexisse in epist. 215 (nunc 191) meminit, ad meliora conversi. In epistola 112 (nunc 151) Antonio suadet, ut fratri suo Bernario, quem suum etiam filium vocat, ex monasterio insulae Lirinensis in patriam regredienti, apud aulam impetret facultatem revertendi ad suum monasterium: « de quo videantur, quæ ad eandem epistolam notavimus. Fuit ergo antea et ipse hic Bernarius, una cum Adalhardo Alcuini discipulus in schola palatii.

LXXXVII. Item de Flavio Damoceta dicendum esse existimamus, quod liquet ex epist. 39 et 41 (nunc 44 et 46) ad ipsum scriptis, in quibus illum filii, quod idem est ac discipuli, nomine appellat. Fuit is vir secularis, militiæ addictus, quem Alcuinus in hostem, scilicet adversus Saxones anno 796, profecturum in priori epistola hortatur, ut iter suum confessione confirmet, Eleemosynis roboret, et orationibus servorum Dei undique se muniri faciat, quatenus cum rege et cæteris commilitonibus suis victor redire possit in patriam. In altera epistola illum precatur, ut inter occupationes sæculi per bona opera etiam pro animæ suæ salute vigilet, in auditu diversarum casuarum justitiam et misericordiam observet. Hunc ergo Damocetam distinguere oportet a Riculfo archiepiscopo Moguntino, cui in epistola 40 (nunc 45) in codice Petavino, quo usus est D. Querquetanus, et in epistolis 181 et 182 (nunc 122 et 123) nuper in bibliotheca Harleiana detectis, cognomen Damoceta tribuitur. Hic enim vero Riculfus jam anno 786 vel sequenti ad sedem Moguntinam promotus post decem annos belli dux esse haud potuit. Hic ipse tamen Riculfus, nisi vehementer fallamur, ante adeptum regimen ecclesiæ prædictæ, in schola palatii Alcuinum habuit præceptorem, a quo in epist. 182 (nunc 123) vocatur *desiderantissimus filius*: ubi simul Alcuinus ob

A illius prosperitatem, laudabilemque conversationem, et veritatis instantiam, juxta monita illi tradita, plurimum gaudere proficitur, usus illis verbis apostoli Joannis: *Majus mihi gaudium non est, quam ut filios meos in fidè et veritate audiam ambulare.*

LXXXVIII. Quoniam vero compellatio filii idem valet ac discipuli, prout jam superius num. 84 in-siquavimus, et in quo cel. D. Mabillonium lib. xxv *Annal.*, num. 38, pag. 267, consentientem habemus, haud dubitandum censemus, omnes illos, quos beatus Alcuinus in suis epistolis filios aut filias dicit, ipsum coluisse magistrum, sive in litteris amœnioribus, sive in sacris, sive in morum disciplina. Atque hinc absque errandi periculo discipulorum illius palatinorum numero addere possumus Richbodum, cognomento Macharium, archiepiscopum Trevirensem, ex epist. 129 (nunc 169), ubi in notis, ex codice synchrono cœnobii sancti Maximini, ostendimus quod ad illam sedem promotus fuerit anno 791, non vero anno 776, uti ex veteri historia Trevirensi affirmavit Carolus Coingtius anno 804, num. 34, tom. I *Annal. Eccles.*, et Mabillonius *Annal. lib. xxiv*, num. 68, ubi consequenter ait: « Si Richbodus ante episcopatum Alcuini discipulus fuit, eo præceptore in Britannia usus fuisse dicendus est. » Mabillonii sententiam amplexus primum fuit reverendissimus D. de Honthheim, tom. I *Hist. Trevirensis*, p. 156, not. (b), verum certiora edoctus a Codice ms. San-Maximiniano, Caroli Magni ævo exarato, sententiam mutavit in præfatione tom. I, pag. LXIII, in not., ubi codicis illius verba hæc refert: « Anno 791, perrexit dominus Carolus cum Francis et Saxonibus, cum Bajouariis et Alemannis et cum cæteris populis suis in Pannoniam ultra Omundesdorf, et cum triumpho gloria rediit, et hiemavit in Regensburc. Egilfrannus, Wiomadus, Sinpertus episcopi obierunt. » Wiomadus omnium historicorum consensu in cathedra Trevirensi immediatus antecessor fuit Richbodi: qui propterea Alcuini discipulus ante episcopatum seu ante hunc annum 791 in palatio Caroli Magni esse potuit. Vid. idem D. de Honthheim, tom. III, pag. 1006. Discipulis hisce addi posse existimamus Aquilam seu Arnonem episcopum primum, deinde archiepiscopum Salisburgensem ex epistolis 30, 54, 55 (nunc 35, 68, 69) et aliis. *Hechstannum* seu Altapetram ex epist. 138 (nunc 182). Illos denique omnes in palatio apud D. imperatorem morantes ipsius in itinere Romano comites, ad quos Alcuinus, tunc in Turonensi monasterio docens, scripsit epist. 130 (nunc 121), in qua ait: « O quam felix dies fuit, quando in laboribus nostris lusimus literaliter seria; sed nunc omnia mutata sunt. Remansit senior alios generans filios, priores dispersos gemens. »

LXXXIX. Ad feminas nobiles, quas Alcuinus in palatio primum docuit, et deinde per epistolas variis doctrinis nutritiv, veniamus. Inter illas prima est Gisla seu Gisala et Gisela cognomento Lucia, Caroli Magni soror ex Bertrada, « a puellaribus annis, ut Eginhardus scribit loc. cit., num. 18, religiosæ conversationi mancipata, » abbatissa deinceps Calensis monasterii, « quam Carolus ut matrem magna coluit pietate. » Hæc Gisla est quam spiritualement suam sororem vocat Alcuinus in binis epistolis 98 et 99 (nunc 126, 127) ad ipsam scriptis, et in altera commentariis in Evangelium sancti Joannis præfixa. Magno illa flagrabat desiderio proficiendi ex instructione Alcuini, in sanctæ Scripturæ cognitione. Ita enim ipsa et Rictrudis cognomento Columba ad illum scribunt: « Postquam, venerande magister, aliquid de melliflua sanctæ Scripturæ cognitione, vestra sagacitate exponente, hausimus, ardebat nobis, ut fatemur, de die in diem desiderium hujus sacratissimæ lectionis, etc. » Duplici deinde dolore se premi aiunt, uno, « quod tardius hujus optimi studii diligentiam habuerint; » altero, « quod modo magnam habentibus devotionem, vestra, inquit, longinquum

tas desiderio nostro obstitit : Ille nimirum sanctimonialia virgines in suo monasterio Calensi, non longe Parisiis distante, tunc debebant; Alcuinus vero Turonis existens longius ab ipsis aberat, quam ut eas, sicut antehac in palatio, lingua instruere posset; hinc precantur ne eas « litterarum suarum solatio deserat; nam sicut, inquit, loquentis lingua in aure audientis, ita scribentis calamus proficit in ore legentis : et ad interiora cordis pervenit sensus dirigentis, sicut verba instruientis. » Petunt demum, ut exemplo beati Hieronymi, qui ad preces nobilium seminarum plurima in propheticas obscuritates opuscula composuit, et de Bethlehem castello ad Romanas arces misit, expositionem in sancti Joannis Evangelium suo ingenio accommodatam ad ipsas mittat; « multo, inquit, facilius portator chartarum tuarum de Turonis Parisiacam civitatem (a), quam illius (sancti Hieronymi) de Bethlehem Romam pervenire poterit. » Huic desiderio Alcuinus satisfecit, et primo, pro solemnitate Paschalis tunc instantis circumstantia et opportunitate ad illas eam partem commentarii in sancti Joannis Evangelium direxit, quæ continetur duobus ultimis libris, sexto et septimo; anno vero sequenti priores etiam quinque libros submitit, ut intelligitur ex epistola Luciae et Columbae, quæ cognomina erant Gislae et Rictrudis, quæ integro illi commentario præmissa est. Ad easdem virgines, ni fallamur, pertinent tres illæ epistolæ quas ex cod. bibliothecæ Harleianæ exhibemus sub numeris 188, 189 et 190 (nunc 138, 139 et 140). In priori mentio fit quorundam tractatum Ven. Bedæ, quos illis ad describendum concessit, inter quos abs dubio erat tractatus ejusdem in Epistolas apostolorum, quem a Gisla haberi Alcuinus scribit in epist. 143 (nunc 187) ad quemdam filium seu discipulum suum. In epist. 190 (nunc 140) postquam eas hortatus est ad servandam in prosperis et adversis æquanimitatem, eisdem suavit, ut si fortassis difficilior in apostolica auctoritate sensus eas fatigaret, fessæ mentis acumen levioris lectionis interpositione reficiant, legendo nimirum Vitas Patrum et miracula sanctorum, quæ in sancti Gregorii Dialogis reperiuntur, lucidissima, inquit, exarata eloquentia et sententiis sacre Scripturæ confirmata.

XC. A Gisla seu Gisela Caroli regis sorore, distinguendam esse alteram Gislam ejusdem ex Hildegardo filiam bene monet D. Mabillonius Act. SS. sæc. IV, part. I, pag. 449, in observatione prævia in hist. translationis sanctæ Bathildis, num. 3, et lib. xxv Annal., num. 81, et lib. xxvi, num. 61. Utamque Alcuinus ipse distinguit, seniore illam sororis; hanc juniorem in epist. 100 (nunc 150) filia et nobilissimæ puellæ nomine compellans : quod ipsum D. Mabillonius lib. xxvi Annal., num. 93, advertit his verbis : « Alia erat Gisla filia Caroli, itidem sanctimonialis, quam non sororem, sed filiam Alcuinus appellare solet. » Quapropter mirari subit cur idem scriptor celeberrimus eodem loco paulo superius, num. 61, asserat, Gislam hanc Caroli Magni filiam fuisse, « cuius rogatu commentarios in Evangelium Joannis aggressus est Alcuinus, septem libris elaboratos, quorum quinque priores Gislae et Rictrudæ nuncupavit, duos alios sorori Gislae et Columbae. » In utraque enim illa epistola Gislam, non filiam, sed sororem, se vero illum fratrem appellat. Gisla ergo, cujus rogatu Alcuinus commentarios illos scripsit, non Caroli Magni filia, sed soror fuit, ut num. præcedenti diximus. Aliud pariter assertum ejusdem viri præclarissimi lib. xxv Annal., num. 81 et alibi, quo Rictrudem, Gislae seniori professione religiosa et studio sanctæ Scripturæ junctam, Gislae junioris sororem facit, quo fundamento nitatur ignoramus. Neque enim alicubi Rictrudem inter sorores Gislae seu filias Caroli Magni commemoratam reperimus. Illam

A pariter Alcuinus non sororem, sicut Gislam, sed filiam semper appellat in illis litteris quas ad utramque cum suis in Joannem commentariis misit. Nihilominus Rictrudem illam cognomento Columbam fuisse genere nobilissimam et ejusdem cœnobii Calensis sanctimonialem, ex accuratissima consuetudine parique studio cum Gisla seniore abbatissa satis apparet.

XCI. Inter virgines primæ nobilitatis in Caroli Magni palatio degentes, beati Alcuini doctrinis imbui desideravit Eulalia, quæ etiam petiit ab eo *De ratione animæ*, seu de natura, proprietatibus ac virtutibus ejus edoceri : cui petitioni ipse satisfecit per libellum quem dedimus tomo II. Eulalia nomen ascititium est, seu cognomen *Guntradæ*, ab Alcuino illi ex familiaritate tributum in epist. 184 (nunc 134), prout ibidem et alias notavimus, simul observando, hanc Guntradam non aliam esse quam illam quæ inter sorores sancti Adalhardi abbatis Corbeiensis recensetur a Paschasio in illius Vita apud Mab., sæc. IV Ben., part. I, pag. 321, num. 33. Illam Carolus præ aliis virginibus maximi habebat; fuit enim, teste eodem Paschasio, regi familiarior, eidemque tam a nobilitate quam a pudicitia summe commendata; quod ipsum Alcuinus in fine libri *De ratione animæ* insinuat, scribens, ipsam quotidie Caroli sapientissimi imperatoris uti sapientia ac venerandam intueri faciem; quapropter illius intercessionem apud ipsum implorat in cit. epist. ne sibi irascatur, quod vocatus ad Carolum, infirmitate præpeditus, venire non valuerit. Testatur Alcuinus in cit. libello *De ratione animæ*, cap. 14, quod, cum raro adhuc illam oculis vidisset, tamen famam studiosior illius alii narrantibus audivisset. Paschasius loc. cit. illius pudicitiam sequentibus verbis commendat : « Virgo nobilissima nobilissima, quæ inter venereos palatii ardore, et juvenum venustates, etiam inter mulcentia deliciarum et inter omnia libidinis blandimenta, sola meruit, ut credimus, pudicitia palmam, etc. » Eadem castitatis et honestatis laudem de illa se audivisse Alcuinus quoque testatur in epistola citata, in qua propterea illam hortatur, « ut cæteris in palatio virginibus totius bonitatis sit exemplar, ut ex tua, inquit, discant sancta conversatione seipsas custodire, vel cadentes resurgere. »

XCI. Antequam præsens capitulum de schola palatii finiamus, breviter tangere libet binam questionem inter eruditos aliquando ventilatam : 1. An scholæ huic universitas Parisiensis suos natales et Alcuino seu Carolo Magno suam originem debeat? 2. An unicuique loco affixa, an vero autam de loco in locum ambulans secuta sit? Primam questionem quod attinet, magnus scriptorum numerus diu pro affirmativa sententiâ stetit, illamque Cæsar Egasius Bulæus, tom. I Hist. universit. Paris., pag. 91, cum multa eruditione defendit. Prævaluit nihilominus hac nostra ætate negans sententiâ, quam validis argumentis tuentur scriptores gravissimi, Mabillonius, præfat. ad sæc. IV Ben., part. I, § 8; Launois de scholis celebr. tom. IV Opp., part. I, cap. 1, 2, § 9; Claudius Joli, de scholis part. I, cap. 22, quibus calculum suum addidit D. Rivet Hist. lit. Gallia tom. IV, pag. 10, num. 16, ubi ait, affirmativam sententiâ sustineri haud posse, nisi eo sensu quod schola palatia, quæ aliquoties Parisiis fuerat, civibus Parisiensibus singularem erga litteras amorem inspirare, eoque sequentibus temporibus ad constituendam in eadem scholam publicam incitare potuerit. Universitatis enim illius omnium orbis celeberrimæ originem es antiquissimam, illiusque vestigia quædam jam ante finem sæc. IX deprehendi præter idem D. Rivet loc. cit., pag. 250, num. 49. Monet tamen ibidem vir doctissimus, id non de schola suis facultatibus distincta intelligi debere, sed de schola publica perma-

(a) Inde sole clarius est, scriptores Anglos plerisque errasse, dum illas virgines asserunt ab Alcuino in Anglia fuisse edoctas.

mente, et extra cathedrales ecclesias ac monasteria, A in animum Alcuini tandem consensus, datus etiam abs dubio, ut Alcuinus rogaverat, ad regem et episcopum, quibus parebat, litteris, dimissionem perpetuam viri tantopere a se desiderati postulantibus. Eadem occasione, creditur Carolum usum fuisse, ut cum Offa rege Merciorum, quorum illi tunc temporis, anno scilicet 790, aliquid dissensionis, diabolico fomento inflammante, evenerat, ita ut utrinque navigatio interdicta negotiantibus cessaret, in pacem, Alcuino mediatore, rediret. Tunc enim Alcuinus a quibusdam audierat, quod ad componenda illa dissidia foret ad Offam mittendus, ut ipse scribit in epist. ad Coleam lectorem in Scotia, eodem anno, sicut ibidem in notis observavimus, scripta. Equidem Alcuinus, dum hanc ad Colcum epistolam scriberet, adhuc incertus erat an et quando a rege in patriam suam esset dimittendus, et an mandatum acciperet de pace cum Offa regē tractandi, et ideo dona illa quæ ex regis Caroli et propria sua largitate inter ecclesias, monasteria et anachoretas Britannicæ crant distribuenda, quorum in illa epistola meminit, præmisit; paulo tamen postea, eodemque anno in patriam suam profectum fuisse necesse est, quia revera illo anno, quo Ethelredus in regnum Northumbriæ restitutus est, ibi fuit, ut statim dicemus.

XCVIII. Ad alteram questionem D. Mab. loc. cit., num. 479, respondet, sibi certum videri, scholam palatinam uno loco constitisse; neque enim, inquit, facile de loco in locum transferri poterat totus ille præceptorum, scholarium librorumque comitatus et apparatus, si quando rex sedem mutabat, quod frequenter contingebat: similiter amplissimam bibliothecam (ex qua deinceps Ludovicus Augustus copiam librorum Amalario diacono ad excerptandam inde regulam canonicorum suppeditavit, referente Ademaro monacho Egolesimensi), non in circumforaneo, sed in fixo palatio servatam fuisse credit vir celeberrimus. Contraria nihilominus opinio vero similis videtur laudatæ D. Riveto loc. cit., num. 15. Certe ipse D. Mabillonius loc. cit. fatetur, palatinos scholares eum regio comitatu aliquando de loco in locum migrasse; et Alcuinum scholæ palatinæ moderatorem ferme nunquam a contubernio Caroli Magni abfuisse. Quæ vero, ait Rivetus, major difficultas existit deferendi ad variâs stationes aulæ libros scholæ exercitiis necessarios, quam res alias, usui totius aulæ et totius comitatus servientes? Scholæ ergo illa una cum aula et aulicis ibi instruendis nunc Aquisgrani fuit; nunc ad Theotonis villam, nunc Wormatiam, nunc Ratisbonam, nunc Herbipolim, nunc Francofortum, nunc Moguntiam, nunc Parisios commigravit; in quibus atque locis deinceps, Alcuino abs dubio obstetricante, aliæ celebres scholæ enatæ vel reformate fuere, quarum plures D. Mabillonius in præfat. cit. a num. 180 seqq. et Launois in citato opere de scholis celebrioribus enumerant; quæ omnes propterea Carolum Magnum et Alcuinum tanquam primos auctores ac restauratores merito venerantur ac celebrant.

CAPUT VIII.

Beati Alcuini reditus e Gallia in Angliam, et inde C rursus in Galliam.

XCIV. Postquam beatus Alcuinus per octo prope annos in palatio Caroli Magni versatus, et ibidem in schola ordinanda et variis scientiis docendis fuisset occupatus, memor necessitudinis quæ ob natale solum et ecclesiasticos ordines, simul regi proprio et episcopo sui ecclesiæ cui se desponderat, erat astricte, in patriam rursus reverti constituit, atque ut illi sibi concederetur, a Carolo rege, cui hætenus sua et officia et servitia consecraverat, instantibus precibus postulavit. Restitit initio Carolus, et regre tulit, virum tantopere a se æstimatum, consiliarium nempe tam sapientem, et magistrum toti regno suo, quod illius opera moribus et scientiis florentissimum reddere cupiebat, tam utilem et necessarium a se divelli. Quapropter, cum in alienæ potestati subditum auctoritate jubendi se destitutum agnosceret, ad blanditias et promissa conversus, referente anonymo Vitæ scriptore, cap. 6, num. 12, ita eum alloquitur: D « Sunt nobis, magister eximie, terrene divitiæ sufficienter, quibus te ut Patrem honorare gaudemus; his nos oramus, diu desideratis et vix aliquando inventis, tua cum pietatis merce, illustrari. » Hac insolita tanti regis benevolentia et gratia, magis quam oblati sibi divitiis, motus Alcuinus, ejusdem postulationi obsequi promisit, quamprimum ipse Carolus sua intercessionem a rege proprio et episcopo suo, quibus parere necesse habebat, licentiam revertendi et perpetuo in Gallia perseverandi impetraverit. « Domine mi rex (hæc fuit Alcuini responsio loc. cit.), tunc non dispono voluntati renuere, auctoritate canonum cum firmata fuerit. Libenter etiam paterna in regione mea non modica hæreditate ditatus, hac spreto, tibi ut prodesse possim, hic pauper stare delector. Tuum est tantum hoc a meo rege et episcopo impetrare. »

XCV. Carolus petiti hujus æquitatem agnoscentis

XCVI. Magna in regno Northumbriæ, postquam Alcuinus illic e Gallia appulit, revolutio facta est. Northumbri namque Osredum regem nuper aversati, Ethelredum, quem ante annos duodecim (anno 778) ejecerant, regem deposcunt, et ad solum evenerunt, quod his verbis narrat Hovedenus: « Anno 790 Ethelredus de exilio liberatus est, et iterum per gratiam Christi regni solio subthronizatus. Osredus autem rex, dolo suorum principum circumventus a regno privatus attonsus est in Eboracæ civitate, et postea necessitate coactus exsilium petit. » Hæc ni vehementer fallamur, est illa regni Northumbriæ, patriæ Alcuini, novitas, quæ ipsum, obtenta licentia, in Anglia diutius quam volebat retinuit; de qua novitate ipse scribit in epistola ad amicos quosdam, cujus fragmentum ex Malmesburiensi dedimus in not. ad epist. 2 in hæc verbis: « Benedictus Deus qui facit mirabilia solus! Nuper Athelredus filius Ethelwoldi de carcere processit in solium, et de miseria in majestatem: cujus regni novitate detenti sumus, ne veniremus ad vos. » Ejusdem novitatis meminit in cit. epist. 2, Aquilæ suo scribens: « Novitas regni nostri me retinet adhuc isto anno. » Huic epistolæ ascripsimus annum 790, quod non ita velim intelligi, quod non anno sequenti aut paulo tardius dari poterit, prout in eadem not. insinuavi. Ejusmodi siquidem revolutio totum republicæ ordinem turbare solet, et longiore consilio opus est, ut ipsa in tranquillum statum redigatur: ad quod efficiendum Alcuini opera et diuturnior in patria mora proficua aut etiam necessaria esse potuit. Quæ enim alia necessitas ipsum ibi diutius retinere potuisset, nisi ut ad popularium suorum instantiam suis consiliis in tanta rerum omnium confusione ipsis subveniret?

XCVII. An Alcuinus nunc in Anglia existens revera de pace concilianda cum Offa rege Merciorum ex Caroli Magni mandato tractaverit, et an eidem illa animorum utriusque regis reconciliatio, navigationisque interdictæ pristina libertas tribui debeat, non admodum expeditum est. Felix enim illius negotii successus in Chronico Fontanellensi cap. 15 apud Bouquet., Script. Rer. Gall. tom. V, pag. 515, non Alcuino, sed Gervoldo episcopo Eborencensi et abbati Fontanellensi in acceptis fertur, ubi etiam causa ortæ illius dissensionis detegitur. Legitur enim ibidem Gervoldum, qui multis annis per diversos portus et civitates, maxime in Quentawic, tributorum et vectigalium exactor a Carolo Magno constitutus fuerat, ea occasione Offæ regis notitiam et amicitiam sibi conciliasse; et multoties jussu Caroli

Magni apud præfatum regem legationibus functum A fuisse, et novissime quidem ob filiam ejusdem regis, quam in conjugio Carolus junior, filius scilicet Caroli Magni, expetebat: cui conjugio cum rex Offa nollet acquiescere, nisi Berta Caroli Magni filia, filio ipsius nuptui traderetur, Carolus commotus vetuit, ut nomen de Britannia insula ac gente Anglorum mercimonii causa, litus Oceani maris in Gallia attingeret. « Sed ne hoc fieret, ait scriptor illius Chronici, admonitione ac supplicatione venerandi prædicti Patris Gervoldi inhibitus est. » Verumtamen, quamvis huic narrationi stet sua fides, nihil prohibet quin ipse Alcuinus simul cum Gervoldo ad idem negotium promovendum adhibitus fuerit. Certe Alcuinum de amicitia utriusque regis et de pace gentis suæ cum Francis semper sollicitum fuisse, et pro illa, si quando læsa fuit, reparanda feliciter laborasse constat ex epist. 42 (nunc 47), in qua Offæ regi contestatur, « quod dominus rex Carolus sæpe amicabiliter et fideliter secum locutus sit de ipso, et illius esset fidelissimus amicus; » et ideo ad ipsum et ad episcopum les sedes regni ipsius digna munera direxit. Quæ fuerint post amicitiam ita restitutam illa munera, intelligitur ex epistola Caroli Magni ad regem Offam, quam exhibemus tom. II, in qua illum *virum venerandum et fratrem charissimum* vocat, atque ad ipsius petitionem concedit peregrinantibus ad limina apostolorum liberum transitum pro regnum suum; negotiatoribus vero lucra sectantibus, solutis statutis teloniis, securitatem et adversus oppressores patrocinium. Dona illa destinata fuerunt alia, et sacram quidem rerum, ad sedes episcopales regni Offæ Merciorum; alia ad sedes episcopales regni Ethelredi Northanumbrorum; alia humanarum rerum ad sedes metropolitanas; alia pro ipso rege Offa, scilicet balteus, gladius Huniscus et duo palia serica, tanquam spolia e prælio contra Hunnos reportata. Verum dona illa ad Ethelredum ac episcopales sedes illius regni tunc non pervenerunt; epistolis namque cum donis prædictis in manus missorum datis, ut scribit Alcuinus in cit. epist. 47, « supervenit tristis legatio de infidelitate gentis (Northanumbrorum) et nece regis Ethelredi, » a suis xiv Kal. Maii anno 796 occisi; quæ impietas Carolum ita commovit, « ut occisiorum largitate retracta, genti huic perfidæ, quam vocat, et perversæ, dominorumque suorum homicidæ, » omnia mala fuerit imitatus: quam commotionem nihilominus a se sedatam fuisse testatur ibidem Alcuinus. Attamen dona pro ipso Offa et sedibus episcopalibus regni sui destinata posthac illuc directa fuisse, existimare pronum est, siquidem illi nec perfidæ illius complices, nec consequenter promerite indignationis participes fuerunt. Certe ipse Alcuinus, ut scribit in epist. 43 (nunc 48) ad Offam regem, cum Caroli muneribus ad ipsum venire paratus erat anno eodem, ante, puto, quam Turonensem abbatiam administrandam suscepit; melius tamen illi visum in peregrinatione permanere, « nesciens, inquit, quid inter eos fecissent, inter quos nullus securus esse, vel in salubri consilio proficere potest. »

XCVIII. Ex his paulo fuis narratis patet Alcuinum nihil non egisse, ut Gallorum et Merciorum reges amicos redderet, atque in amicitia et pace confirmaret; ut propterea vero simillimum haberi debeat, uti num. precedente insinuavimus, et præstantissimi qui pæ scriptores consentiunt, quod anno 790 e Gallia in patriam profectus simul a Carolo Magno mandatum accepit cum rege Offa de pace tractandi, et quod hoc negotium una fortassis cum Gervoldo abbate Fontanellensi susceptum, illi feliciter successerit.

XCIX. Ethelredo in regnum Northumbriæ restituito, uti supra num. 96 meminimus, non simul quies restituta fuit. Osredus namque nuper solio defectus novas res cum principibus quibusdam sibi adherentibus molitur, novasque turbas ad regnum quo pulsus est recuperandum concitat: qui tamen a rege

Ethelredo postea, anno 792, xviii Kal. Octobris, ut scribit cum aliis Hovedenus ad h. a., captus et ipso jubente occisus est. Hæc regni novitas, ut superius num. 96 diximus, iter in Franciam aliquandiu retardavit; videns vero, sua opera ac consiliis se in patria sua nihil proficere posse, propterea sicut postea ex hac ratione ad illam redire noluit, prout in epist. 43 Offæ contestatus est, ita nunc, obtenta prius a rege et episcopo proprio licentia, eadem abs dubio causa, iter suum in Franciam Carolo Magno, ut dicemus, etiam urgente aggressus est: quod factum fuisse censemus vel circa finem anni 792, fortassis post patratam eodem anno medio mense Septembris necem Osredi, vel circa initium anni sequentis. Eo siquidem tempore, quo Ratisbonæ anno 792 synodus adversus Felicem Urgellitanum habita fuit, nondum e Britannia in Franciam redierat, prout ipsemet scribit libro I adversus Elipantum, num. 16. Anno vero 793 eo jam tempore in Francia degebat, quando ecclesia sancti Cuthberti Lindisfarnensis a paganis eversa fuit, uti discimus ex epistolis 9 et seq. In Gallia jam consistens ad dilectissimos suos Eboracensis Ecclesiæ fratres, a quibus non sine maximo dolore avulsus est, scripsit epistolam charitate plenam et gratitudine: grata siquidem mente ibi commemorat benefacta ab infantia et pueritia usque ad virilem ætatem in ipsum collata, spondetque perpetuam illorum in suis orationibus memoriam. Aliorum quoque amicorum in patria relictorum haud immemor, scripsit epistolas ad Lindisfarnenses, ad Edilhardum, ad regem et principes Nordhumbriæ, ad Wirrenses et Gyrvenses monachos; in quibus deplorat infaustos casus qui ipsis post abitum suum acciderunt; optimisque doctrinis instruit, quibus mediis ipsos oporteat divinam a se avertere vindictam. Propter abitum vero suum in alienam regionem, quorumdam suspicionem aut calumniam in se convertit, quasi simul a fidelitate regis Offæ ac gentis suæ descivisset; quam suspicionem a se amolitur in epist. ad Bicorninum presbyterum, inquit: « Sicut hos amicos, quos mihi Deus donavit fideliter, quantum valeo, servabo; sic et hos, quos reliqui in patria. » Et ex jam dictis patet, quam iniqua fuerit hæc in illum calumnia; e contra quam vere de illo scripserit Malmesburiensis lib. I Reg. Angl., cap. 6, illum in aula Caroli non fuisse suorum compatriotarum immemorem, sed ut imperatorem in amicitia eorum conservaret, allaborasse.

C. Quos interea, dum Alcuinus in patria sua morabatur, tumultus Felicis episcopi Urgellitani nova dogmata in Francia; atque Elipanti, aliorumque episcoporum illi adherentium adversus veritatem catholicam molimina in Hispania excitaverint, narrabimus in Dissertatione nostra historica num. 15 seqq. Pro sedandis hisce turbis, compescendisque in ecclesia et regno hisce tumultibus nihil non egit rex Christianissimus Carolus. Consilium ergo in hunc finem cum Adriano summo pontifice, cum episcopis totius regni aliisque viris fama ecclesiasticæ eruditionis et a zelo fidei sibi commendatis initurus, nullius quam Alcuini operam in illa controversia extinguenda utiliore fore existimavit. Ipsum ergo datis abs dubio litteris, ex Anglia evocavit, hortatusque est ut iter suum, quanto citius fieri possit, in Franciam acceleraret, sibi in expugnanda secta nuper exorta, quæ catholice veritati contraria esse apparebat, auxilio futurus. Vocante siquidem rege maxime catholico, quamvis non sine nutu ac dispensatione divina, in Franciam se venisse Alcuinus ipse testatur in præfat. ad libros adversus Elipantum, et libro I. num. 16. Vide etiam quæ de hac re diximus in cit. Dissertatione nostra, num. 23.

CI. Alcuinus ergo, divine vocationi et regis voluit uti obtemperans, patria relicta, secundo jam in Franciam, nunc perpetuo illi mansurus rediit. Factum id, postquam Felix in concilio Ratisbonensi fuit erroris damnatus, ibidemque ac postea coram Adriano

summo pontifice ejurata hæresi, iterum ad vomitum A rediit. Prima ergo cura Alcuini, post suum in Gallia adventum fuit, ut eundem Felicem, cujus se olim, tanquam viri fama pietatis et sanctitatis celebris, intercessionibus commendaverat, litteris charitatis stylo exaratis, ab errore ad veritatem catholicam revocaret: cujusmodi litteras postea etiam ad Elipantum scripsit; quos repugnantes deinceps multis libris solidissime confutavit, tam feliciter, ut Alcuini potissimum laboribus in acceptis ferendum sit, quod Ecclesia brevi, sex aut septem annorum spatia, ab illis turbis liberata, pristinæque tranquillitati restituta fuerit. Verum de his omnibus prolixius egimus in cit. Dissertatione nostra historica, quæ hic repetere esset actum agere.

III. Sicut vero Carolus rex Alcuino initio, dum scholam palatii regeret, duo monasteria, Ferrariense et Trecepsæ, commendavit; ita nunc secundo e Britannia reducem, et posthac in Gallia permansurum monasterio sancti Martini apud Turonos, elapso ab ejus reditu triennio, præfecit, ut discimus ab anonymo vitæ scriptore cap. 6, num. 12. Nunc igitur de illius in hoc monasterio præfectura et de schola ibi constituta agamus.

CAPUT IX.

Beati Alcuini præfectura in monasterio Turonensi, et schola ibi constituta.

III. Alcuinus ex Anglia reversus adhuc per aliquot annos in aula regis potissimum versabatur, ubi abs dubio scholam ibi antea constitutam iterum nodæbatur; simulque tractandis variis regni negotiis a rege adhibitus fuit, uti hoc ultimum ex initio epistolæ ad Eboracenses paulo post reditum suum scripta intelligitur, ubi de secularis angustiarum tribulationibus supervenientibus, et de itineribus variis, aulam fortassis secutus, per loca sanctorum martyrum vel confessorum Christi, mentionem facit: præcipuum vero laborem in consultanda, ac si fieri possit, penitus evertenda nova secta Adoptianorum collocavit. Altero deinde circiter anno post suum reditum nimirum 794, convocato adversus Elipantum Francofordiensi concilio cum quibusdam suis conterraneis interfuit, et per ultimum canonem in suffragiorum et orationum communionem adlectus fuit; de quo videas dissertationem nostram priorem, num. 34.

CIV. Demum cum vir ut doctrina ita et pietate præstans senio crescente debilitates frequentes morbosque varios, de quibus sæpius in suis ad amicos epistolis conqueritur, experiretur, viresque tam corporis quam animæ partim ex itinere molestia, partim ex laborum litterariorum assiduitate frangi animadverteret, ad solitudinem et quietem suspirare cœpit, in qua, a sæculi occupationibus aliisque negotiis animum in plura distrahentibus liber, solius Dei servitio et animæ suæ salutis vacare posset. Quod suum desiderium cuidam archiepiscopo manifestat in epistola 168 (nunc) 62 his verbis: « Sciat dulcissima paternitatis vestræ dilectio, quod ego filius tuus sæculi occupationibus depositis soli Deo servire desidero. » Rationem addit: « Quia, inquit, omni homini necesse est vigili cura se præparare ad occursum Domini Dei sui, quanto magis senioribus, qui sunt annis et infirmitatibus crebris fracti. » Verum hujus desiderii sui ardentissimi scopum diu assequi non potuit, sicut scribit ad dulcissimum suum Homerum Romam, anno 796, puto, abeuntem: « Te abeunte, inquit, tentavi sæpius ad portum stabilitatis venire, sed Rector rerum et dispensator animarum necdum concessit quod olim fecit velle. » Reliquum vero vitæ suæ tempus, si scriptori vitæ illius fides adhibeatur, quiete ac tranquille consummare cupiebat in Fuldensi monasterio; ita enim ipse scribit cap. 8, num. 14: « Cum igitur senectute, unaque infirmitate plus solito se sentiret affectum, diu ut secum tractaverat, velle se significavit regi Carolo sæculum relinquere, postulans licentiam apud sanctum Bonifacium mona-

asticam vitam secundum regulam sancti Benedicti ducere. » Hanc narrationem D. Mabillonius in dubium vocat in Elog. beati Alcuini, num. 61, et existimat Alcuinum ad secessum non optasse Fuldense, sed Turonense monasterium, quod ipse indicare videtur in epist. 101 (nunc 129), anno 801, ad Davidem suum scribens: « Inter fratres in ecclesia sancti Martini Deo fideliter servientes vivere ac requiescere, Deo miserante, sine ulla dubitatione desidero. » Nobis tamen videtur hæc, quæ contraria inter se apparent, combinari posse, si narratio scriptoris vitæ referatur ad illud tempus quo Alcuinus adhuc in aula regia versabatur, nondum abbatie Turonensi præfectus: verba vero ipsius Alcuini ad tempus posterius, quo regulari disciplina in illo monasterio restituta, et abbatibus inter discipulos, regis permissione, distributis, non jam alio migrare, sed inter fratres ecclesie sancti Martini, ob eorum laudabilem conversationem, vivere et mori voluit. Idem ergo scriptor vitæ duo quæ ad diversa tempora pertinent, nempe desiderium Alcuini Fuldam secedendi, et voluntatem monasteria sibi commissa inter discipulos dividendi, simul in sua narratione complexus est; quod haud infrequens est apud scriptores veteres ad crisis historicam minus attentis. Cæterum ex epistola 192 (nunc 142) ad fratres sancti Bonifacii seu Fuldenses nunc primum detecta, quam ad annum 801 retulimus, constat Alcuinum olim ab illis, fratribus magna dilectione et cum gaudio susceptum fuisse, et ipsum ex eorum conversatione letitiam, atque cum ipsis sæpius conversandi desiderium concepsisse; quod tamen repugnante rege impleri non valuit. Quidquid sit, Alcuinum pariter ad Turonense monasterium, aspirasse colligitur ex epist. 19 (nunc 23) ad fratres sancti Martini, in cujus initio, profitetur quod optet esse unus ex illis. Votorum tamen suorum determinationem regis voluntati submisit.

CV. Alcuinus ergo senex, infirmitatibus sæpius redeuntibus vexatus, et maxime ob tedium quo erga aulicos strepitus et sæcularia negotia afficiebatur, non cessavit regis clementiam implorare, ut in quodam loco quieto residuos paucos vitæ suæ dies agere ipsi permitteretur. Cessit tandem rex precibus instantissimis dilecti sui magistris. Contigit vero ut abbatia sancti Martini, totius regni celeberrima, per obitum Itherii abbatis vacaret: quæ regi opportuna fuit occasio Alcuini desiderij utinque satisfaciendi. Huic igitur monasterio Carolus rex Alcuinum, aucte negotiis exemptum, præfecit. « Evoluta non parvo tempore (ita rem paucis narrat anonymus vitæ scriptor, cap. 6, num. 12), postquam Albinus secundo ad Carolum reversus est, sancti Martini apud Turonos præfecit pastor monasterio. » Quod anno demum 796 factum fuisse ex his epistolæ ad Davidem patrem patriæ scriptæ verbis eruitur: « Fere, inquit, ante hoc quinquennium sæculares occupationes, Deum testor, non ficto corde declinare cogitavi, sed vestræ piæ providentiæ consilio translatus sum in servitium sancti Martini, fidei catholice et ecclesiasticæ sanctioni, donante Deo, proficuum. » Scripta est hæc epistola anno 801, prout ibi in notis ostendimus. Alcuinus ergo, uti hic legitur, monasterii Turonensis regimini admotus fuit quinquennio antea scriptam hanc epistolam, hoc est anno 796.

CVI. Quamvis vero vir piissimus annos æternos in mente habens, optaverit non tantum ab aula negotiis, verum etiam ab omnibus sæcularibus occupationibus liberari, voti tamen sui, etiam per hunc secessum in Turonense monasterium, haud omnino compos factus est, novis nunc curis, quæ ab administratione rerum temporalium, et regimine animarum abesse non possunt, implicitus. Duo vero præcipua fuere quæ Alcuini operam ibi requirebant, et quæ ab ipso ex regis voluntate præstanda erant. Primum ut monachos in eodem monasterio laxius viventes a meliorem frugem revocaret; alterum ut studia litterarum ibidem sicut ubi vis propemodum collapsa re-

stauraret. Quod utrumque quomodo præstiterit, A nunc videamus.

CVII. Regularis status illius monasterii Alcuino jam antequam illi præficeretur, cordi erat: monasticæ quippe disciplinæ in quibusvis monasteriis promovendæ zelo ferventissimè semper æstuabat. Ob hanc causam ad illius Ecclesiæ fratres scripsit epist. 19 (nunc 23), in qua illo sanice hortatur ad vigiliis divinæ laudis; ad orationes ex corde ad Deum fundendas; ad humilitatem, ut foris appareat quod intus profiteatur; ad obedientiam, ut mala prohibita non faciant, ut bona, quæ præcipiuntur, faciant; ad charitatem Dei et proximi. « Hæc sunt tria præcepta, inquit, quæ aperient monarchis portas cæli. » Seniores deinde instruit et docet, quid debeant junioribus; junioribus demum hortatur, ut senioribus ac magistris suis subditi sint quasi patribus. Enim vero antequam Alcuinus illius monasterii regimine suscepit, de fratrum illorum etsi ex veteri instituto regule Monachorum astricti fuissent, moribus et conversatione non admodum laudabilia narrabantur; et apud ipsum regem illorum vita adeo diffamata fuit, ut vel ipsi meti rescire crederentur, an cænicos sè, an monachos, an neutrum profiteri vellent, vel deberent; quod ipsis exprobrat Carolus in epistola inter Alcuianas 119 (nunc 158) his verbis: « Ipsi quoque notis qualiter jam crebro vita vestra a multis diffamata est, et non abs re; aliquando epim monachos, aliquando cænicos, aliquando neutrum vos esse dicebatis. » Una ergo ex causis ob quas rex Carolus Alcuino abbatiam Turonensem regendam commisit, hæc fuit, ut fratres illi doctrina, sapientia et exemplo tam celebri viri permoti ad meliorem frugem reducerentur; quam hujus ordinationis suæ causam ipse piissimus princeps prodit, dum in epistola mox citata ita pergit: « Et nos consulendo vobis et ad malam famam abolendam magistrum et rectorem idoneum vobis elegimus, et de longinquis provinciis invitavimus, qui et verbis et admonitionibus rectam viam instruere, et, quia religiosus erat, bono conversationis exemplo potuisset informare. »

CVIII. Regis consilio et intentioni novi hujus abbatis industria et conatus non defuere. Regimen auspicias reformationis initium exemplo sancti Joannis Baptistæ et ipsius Salvatoris nostri a pœnitentia coepit, bene gnarus, conversionis initium a pœnitentia prioris transgressionis esse capiendum; scripsit ergo ad fratres suos epistolam de *Confessione peccatorum*, quam reperies tom. II, quam potissimum ad juniorem religionis plantas direxit, existimans, quod res est, corruptos religiose et cuiusvis communitalis mores et disciplinam via meliori et faciliori emendari haud posse, quam si juvenes ejusmodi corpori sociali pietatis atque virtutis doctrinis optime formentur et excolantur. Virtuosos tamen simul et magistros deprecatus est, ut suam quoque in hunc finem operam conferrent. Nullus dubito, quin vir beatus, qui aliorum etiam monasteriorum fratribus absentibus per frequentes epistolas, varia alia documenta vitæ regularis præscripsit, nunc longe plura propriis suis illius presentibus suggesserit, atque etiam scripta tradiderit. Huc pertinere existimo libellum de Usu psalmodiarum, cui præfatio ad Carolum, quæ ad aliud opusculum seu Officia per Ferias pertinet, per errorem assuta est, uti notavimus in monito prævio. Is enim libellus potissimum ad monachos pertinet, in quo docentur, quos psalmos in variis circumstantiis ac necessitatibus, quanta cum devotione, quibusque junctis orationibus, quoque spiritu pœnitentiæ persolvere oporteat. Certe P. Mabillonius, lib. xxvi Annal., num. 47, ad fratres sancti Martini pertinere verba illa, quæ in eodem libello leguntur, judicabat, hæc nempe: « Promissiones meas, quibus me sanctam regulam servaturum spondidi, momentis singulis violo, » et illa: « Concede mihi fragilissimo dilecti tui, Patris mei Benedicti, sequi et imitari vestigia. » Illa quoque: « cœnobium

petii, vitam monasticam suscepi; sed miser ego sæpe involvor variis modis in levitatibus, etc., » et quæ sunt alia plura ejusmodi monachorum devotioni convenientia ibidem. « Ex quibus luce clarius apparet, ait D. Mab. loc. cit. monachos etiam tum in ecclesia sancti Martini perstitisse, qui toto Alcuini regimine ibidem perseverarunt. Falsum proinde quod legitur in quodam chronico Turonensi, Carolum regem instituisse cænicos in ecclesia beati Martini, auctoritate Adriani papæ, eisque Alcuinum præfecisse. » Id ipsum confirmat Caroli præceptum, Alcuino prope initium præfecturæ suæ in favorem *abbatis et monachorum* sancti Martini concessum, quod dabimus tom. II.

CIX. Conatus illi, quos ad reformandam monasterii hujus suæ curæ commissi disciplinam adhibuit, haud frustranei fuere. Ipse namque fratrum suorum conversationem tam bonam et honestam censuit atque expertus est, ut in epist. 101 (nunc 129) regi contestatus sit, quod inter eos Deo fideliter servientes vivere et requiescere sine ulla dubitatione desideret. In Epistola deinde 195 (nunc 149), nunc primum ex cod. ms. bibl. Harleianæ edita, illos apud regem adversus injustos delatores defendens, optimum conversationis illorum testimonium, sub divini nominis invocatione præbet his verbis: « Deum in voce, testem conscientiæ meæ, quod nunquam eos tales intellexi, quales audio illos a quibusdam denotari, qui paratiores sunt accusare quam salvare. In quantum vero videri poterit et cognosci, digne Deo faciunt officia in ecclesiis Christi, sicut, verissime testor, perfectius non vidi alios in quolibet loco celebrantes. . . Illorum siquidem vita a viro perfecto et iudice incorrupto et misso fidei Widone audiri potest, qui eorum omnia scrutans agnovit, quid egissent vel qualiter vixissent. Nec ego tardus sui eos admonere de honestate monasterialis vitæ. » Quo sane testimonio nullum gravius afferri potest pro optima disciplina et conversatione fratrum Turonensium, quæ inter ipsos sub regimine Alcuini vivebat.

CX. Alterum, ut diximus, quod Alcuinus, nunc in monasterio suo Turonensi degens, ibidem boni præstitit, fuit scholæ discentium ac docentium institutio et artium liberalium aliorumque studiorum litterariorum continuum exercitium. Optime nimirum novebat vir sapiens ac multa experientia edoctus, nullum pro reformandis moribus religiose communitalis aptius et efficacius remedium adhiberi posse, quam culturam ingeniorum. Hæc enim via et arte ideæ virtutum partim per ignorantiam, partim per concupiscentiam suppressæ reviviscunt, lumina veritatis fugatis tenebris, quibus humana natura ex peccati corruptione aut voluntaria desidia immersa est, accenduntur: hæc via Dei summe boni, omnipotentis, sapientissimi cognitio obtinetur; religio, qua ipse coli vult, addiscitur; et qua ratione ad ipsum, tanquam finem ultimum ac supremam felicitatem perveniri possit, docetur; hæc demum etiam via optimi D reipublicæ cives efformantur, et quid quisque principi, patriæ ac proximis debeat, addiscunt.

CXI. Alcuinus id quod sibi animo proposuerat, maxima cum industria perfecit; quibus vero studiis scholares suos informare coepit, Carolo regi in epist. 38 (nunc 43) his verbis significavit: « Ego Flaccus vester; secundum exhortationem et bonam voluntatem vestram aliis per tecta S. Martini sanctarum mella Scripturarum ministrare satago; alios veterum antiquarum disciplinarum mero inebriare studeo; alios grammaticæ subtilitatis enutrire pomis incipiam; quosdam stellarum ordine, ceu picto cuiuslibet magnæ domus culmine illuminare gestio, plurima plurimisque factus, ut plurimos ad profectum sanctæ Dei Ecclesiæ et ad decorem imperialis regni vestri erudiam, ne sit vacua omnipotentis in me gratia, nec vestræ bonitatis largitio inanis. » Nihil ergo in hac scholæ prætermissum est, quod ad excolenda ingenia et ad animos doctrina sacra ac profana imbuendos proficuum esse potuit,

Destituebatur vero schola illa noviter erecta sufficiente copia librorum, quorum ope tam amplum institutum debite sustineri, promoveri ac stabiliri posset, et eorum maxime quibus Alcuinus in schola Eboracensi erat assuetus. Quapropter in eadem epistola regem rogavit, ut sibi liceat, aliquos ex pueris (discipulis nempe suis, quos plures, ut supra cap. 5, num. 59, vidimus, et infra, num. 104, videbimus, secum e patria adduxerat) remittere illuc, « qui excipiant inde necessaria quaeque, et revelant in Franciam flores Britanniae: ut, inquit, non sit tantummodo in Euboracia hortus conclusus, sed in Turonica emissiones paradisi cum pomorum fructibus, ut veniens auster perflaret hortos Ligeri fluminis, etc. » Ex quibus intelligitur, Alcuinum curam habuisse bibliothecae Turonis instruendae ad normam nempe illius, « quam Eboraci habuit per industriam magistri sui ac proprium suum sudorem, » et quam ipse descripsit in carmine de episcopis Eboracensibus, vers. 1355 seqq.

CXII. Eboracum ex regis licentia quosdam Alcuini discipulos abisse, ad reportandos inde libros desideratos; Eboracenses quoque in iisdem communicandis haud difficiles fuisse credimus. Quia vero tunc temporis ob necessitatem codices quosque singulatum scribendi et ob tarditatem raritatemque scriptorum, exemplaria librorum non ita multiplicata fuere sicut evasere post inventam artem typographicam, ideo existimamus exemplaria ejusmodi Turonicis non ad custodiendum, sed ad describendum concessa fuisse, postmodum iterum Eboracum remittenda: quem in finem, et ut posthac bibliotheca Turonensis ditior reddi possit, scriptoribus opis erat qui libros character, quantum fieri tunc poterat, nitido, et ad regulas grammaticae et orthographiae exarare nosset, quales tunc paucos Turonis et alibi reperire fuit. De qua penuria Alcuinus in epist. 85 (nunc 153) ad Carolum conqueritur, ita scribens: « Punctorum distinctiones et subdistinctiones, licet ornatum faciunt pulcherrimum in sententiis, tamen usus illorum propter rusticitatem pene recessit a scriptoribus... Ego itaque, licet parum proficiens, cum Turonica quotidie pugno rusticitate. » Huic igitur incommodo et defectui ut meleretur Alcuinus, sicut antea in palatio, ita nunc in schola Turonensi maximum laborem initio impendit in docendis primis litterarum elementis, regulis grammaticae et orthographiae, recteque et emendate scribendi methodo. In hunc finem ad Masceum scribentium libros carmen, quod LXVII est nostrae editionis (tom. II), suspendit, quod ipsos continuo, quid in scribendo observare debeant, commonefaceret. Ibi monet, ut sacrae Scripturae vel sanctorum Patrum volumina descripturi caveant ne propria sua verba alicubi assuant ac inuisceant, ut librorum describendorum correctae exempla exquirant et,

Per cola distinguunt proprios et commata sensus,
Et punctos ponant ordine quosque suo,
Ne vel falsa legat, taceat vel forte repente
Ante pios fratres, lector in ecclesia.

Curam vero adhibuit vir piissimus et sollicitate cavet, ne quorum mores ipse per studia litterarum reformare intendebat, per libros profanorum auctorum corrumpere; quapropter vetuit ne sui discipuli se darent lectioni veterum poetarum, praeter primis Virgilii, uti colligitur ex narratione scriptoris Vite illius de Sigulfo vetulo cap. 10, num. 19, quem Alcuinus reprehendit quod Adalberto et Aldrico Virgilium ad legendum secrete tradidisset, precepti sui transgressor, quod suis ipse discipulis dederat, simul eos commoneudo, quod ipsis sufficerent « divini poetae, nec egeant luxuriosa pollui sermonis Virgilii facundia. »

CXIII. Librorum optime scriptorum sufficiente copia hac industria jam comparata, facilior fuit discipulorum instructio, inter quos ipse magister pro cuiusvis capacitate et classe eosdem distribuit et ita

A munus docendi omnes illas disciplinas, quas ipse in epistola, supra num. 111 citata, commemorat, prosecutus est. Schola itaque Turonensis brevi posthac tempore tam ubique celebrata fuit, ut ad illam, sicut antea ad Eboracensem, undique concurrerent, qui scientiarum desiderio tenebantur. Ibi edocti fuere viri celeberrimi, qui deinceps per totum, qua late patet et ultra regnum Franciae scientiarum semina, quae Turonis sub magisterio Alcuini exceperunt, sparserunt; atque ita schola Turonensis mater existit tot aliarum scholarum, quae per varia loca fundatae fuerunt. Discipulos hosce beati Alcuini saltem celebriores et magis notos in sequenti capite recensemus.

CAPUT X.

Beati Alcuini discipuli magis celebres in schola Turonensi.

CXIV. Inter auditores Alcuini in schola Turonensi B. D. Mabillonius in Elogio, num. 66, numerat etiam *Oniam, Candidum, Nathanaelem, Witsonem, Raganardum, Waldramnum, Osulfum, Simeonem*, postea episcopum Wormatiensem, in epistola 75 laudatum, et *Sigulfum*, cujus relatu Vita beati Alcuini scripta est. Verum hos omnes non in schola Turonensi in Gallia, sed in Eboracensi in Anglia Alcuinum praecceptorem habuisse superius cap. 4 diximus: credendum potius quosdam illorum, si non omnes, a magistro suo, petente et permittente certe rege Carolo, ex Anglia adductos primo in schola palatii ac postea etiam in Turonensi illius fuisse coadjutores non discipulos; quod de *Sigulfo* praecipuis constat, quem Alcuinus aliquando severe castigavit, quod scholaribus ipsius magisterio a se commendatis, contra interdictum suum, Virgilii aliorumque profanorum auctorum lectionem permisisset. Vita cap. 10, num. 19, Nathanaelem quoque, seu Fridgegium in instruendis virginibus regis Lucia et Columba, in palatio, in quo et Nathanael morabatur, versantibus vices suas agere jussit, hortatusque est in epistola 155, « ne illis suae decorem sapientiae abscondat, sed flores in eis honoris voluntatis areolas irriget. » Witso, quem ibi D. Mabillonius a Candido distinguit, idem est ac Candidus, quod nomen est Witsonis ascititium, ut alibi observamus, Simeon etiam, quem idem vir celeberrimus loc. cit. episcopum Wormatiensem facit, cognomen est Eanbaldi archiepiscopi Eboracensis, sicut ex epistolis in bibliotheca Harleiana nuper detectis didicimus.

CXV. Credibile est, discipulis Alcuini omnes illos magistros, qui Carolo Magno adhuc in vivis agente et sub initium regiminis Ludovici Pii, scholis seu episcopalibus seu monasterialibus, vel reformandis vel noviter erectis praefecti fuere, accensendos esse; majoremque eorum partem Turonis studia sua concessisse. Verum deficientibus monumentis illos solum hic recensimus, de quibus certa exstant testimonia, et qui inter reliquos magis celebres evasere: nimirum *Rabanum* abbatem Fuldensem et postea archiepiscopum Moguntinum; *Hattonem*, illius in abbazia Fuldensi successorem; *Hemmonem* seu *Haimonem* episcopum dein Halberstatensem; *Samuelem* episcopum Wormatiensem; *Adalbertum* Sigulfi in abbazia Ferrariensi successorem; *Aldricum* ex abbate Ferrariensi episcopum Senonensem: demum *Amalarium* diaconum ecclesiae Metensis.

CXVI. Rabanum una cum Hattonem ab abbate suo Turonos ad Albinum magistrum, gratia descendendi liberales artes, directum fuisse, Browerius ex pervetusto codice Fuldensi refert in notis ad Rabani poema XII. Et Rabanus ipse in praefatione commentarii in libros Regum praefixa profitetur, quod cognomen *Maurus* a praecceptore suo Alcuino acceperit, ait enim se in iis locis quae per semet exponit, ad marginem « praenotasse M. litteram, Mauri nomen exprimentem, quod magister, inquit, meus beate memoriae Albinus mihi in dedit. » Hinc est quod Alcuinus hoc nomine

illum semper compellaverit. Sic in epistolam 111 (nunc 140) ad illum directam inscribit: *Benedicto sancti Benedicti puero Mauro, et carmen 250 ita orditur:*

His tibi sancte puer Benedicti *Mure* camesos
Albinus vates versiculis cecinit.

Porro scientias quas Rabanus tunc, Alcuino doctore, didicerat, ipse memorat in carmine quod ipse in persona Alcuini sancto Martino obtulit, et præfixum habetur libris De laudibus crucis; quod inter carmina supposita exhibemus tom. II, carm. 17, in quo Alcuinus ita de Rabano canens inducitur:

Nempe ego cum fueram custos humilisque minister
Istius ecclesiæ (a), dogmata sacra legens,
Illic puerum docui *divini famine verbi*
Ethicæ monitis et *sophiæ* studiis, etc.
Abbas namque suus Fuldensis rector ovilis
Il um huc direxit: d tua terra, Pater:
Quo mecum legeret *metri* scholasticus *artem*
Scripturam et *sacram* rite pararet ovals.

Exiguo tamen tempore Rabanus Alcuinum Turonis auscultavit, si D. Mabillonii conjectura non fallit, qui libr. xxvii Annalium, num. 12 censet, Rabanum adulescentem jam et litteris utcumque imbutum, ut pote jam anno priore diaconum ordinatum, a Ratgario abbate, cui Baugulfus anno 802 abbatiam cesserat, fuisse Turonis missum; biennio ante beati Alcuini obitum. Verum nihil obstat quominus priori aliquo tempore ab abbate suo Bausulfo, Ratgarii antecessore, illuc mitti potuerit, ibique perstitit tanto tempore quod ad discendas artes liberales, philosophiam, ethicam et sacram Scripturam sufficere potuit. Certe ex poemate 15 in quo viro celesterrimo videbatur hanc Rabani missionem Ratgario acceptam referri, nihil aliud discitur quam quod ex bonitate Ratgarii libros haberit, et quod eosdem a semet compilatos, postea vero sibi ablatos magna cum modestia repetierit; ita enim ibi canit:

Jam mihi concessit bonitas tua discere libr. s
Sed mea puerperitas suffocavit ingenii.
Ne quia quæcumque docuerunt ore magistri,
Ne vaga mens perdat, cuncta dedi foliis.
Hiuc quoque nunc constant glossæ, parvique libelli,
Quos precor indigno reddere præcipias.

CXVII. Studiorum socios Rabanus in Turonis academia habuit Hattonem, Haimonem et Samuelem, quos supra nominavi. De Hattone, qui inter litteratos Bonosus cognominatus fuit, id constat ex notis Broweri ad poema 13, ut num. priori diximus. De Haimone idem colligi posse videtur ex præfatione operis De universo, quos Rabanus ipsi nuncupavit. « Memor sum, inquit, Toni studii, sancte pater, quod habuisti in puerili atque juvenili ætate in litterarum exercitio et sacrarum litterarum meditatione, quando mecum legebas non solum divinos libros et sanctorum Patrum super eos expositiones, sed etiam hujus mundi sapientium de rerum naturis solertes inquisitiones, quas in liberalium artium descriptione et cæterarum rerum investigatione componerunt. » Et ex hoc quidem testimonio constat Haimonem fuisse Rabani condiscipulum; non alibi sane quam ubi ipse Rabanus sacris scientiis et liberalibus artibus in puerili atque juvenili ætate, ut hic loquitur, exercitatus fuit, quod sub Alcuino magistro factum esse locis num. priori citatis ipse testatur. Igitur easdem scientias et artes Haimo etiam sub eodem magistro, juncto cum Rabano studio, didicit. Nihilominus D. Mab. in Elogio Haimonis Act. SS. sec. iv, part. 1, pag. 619, num. 7, verba citata Rabani ad Haimonem intelligit de schola Fuldensi, quamvis deinde existimet verum esse id quod scribit Tritheimius, scilicet Haimonem cum Rabano Alcuini auditorum fuisse in monasterio Turonensi. Fuit certe Haimo Rabani in monasterio Fuldensi monasticæ professionis socius, abbas deinde Hersfeldensis, ac de-

num Thiatgrimo in cathedra episcopali Halberstadeni anno 841 successit. De Haimone qui inter litteratos more illius cognomen *Præclarus* tulit, illiusque scriptis variis consuli possunt D. Mabillonius loc. cit. et D. Rivet, *Hist. Lit. de la France*, tom. V, p. 111 seqq.

CXVIII. Eisdem Rabani sociis in schola beati Albinii Turonis annumerandus est Samuel, postea factus abbas Lauresheimensis, atque inde anno 838 ad episcopatum Wormatiensem promotus retento regimine sui monasterii, ut tradit D. Mabill. lib. xxxii Annal., num. 3. Amhorum namque communem fuisse præceptorem Albinum ipse Rabanus testatur carm. 21 in his versibus:

Quod quondam docuit Albinus rite magister,
Hoc pectus teneat, hoc opus omne probet.

Fuit vero hic Samuel Rabani in schola Fuldensi conlector, sicut antea illius in schola Turonensi condiscipulus, quod ex sequentibus versibus ejusdem carminis patet:

Quondam namque meum gaudebam te esse sodalem,
Inter lectores, frater amate mihi.

Subdit vero:

Nunc quoque te gratulor retinere jura magistri,
Crescere virtute, patris habere locum.

Quibus innuitur quod Samuel jam abbas et episcopus munus docendi retinuerit et exercuerit *pater* simul et *magister*. Mabill. in Elogio beati Rabani § 3, num. 10. In epistola 143 Alcuinus scribens ad *quendam filium* seu discipulum suum, ait, quod olim sub ejus nomine et condiscipuli sui *Samuelis* composuerit epistolam *De benedictione patriarcharum*. Nullus dubito quin hic idem sit Samuel de quo hic agimus; quis vero ille fuerit ejus condiscipulus, ignotum. Laudat Alcuinus illius devotionem, sanctæ sapientiæ decorem, et eam addiscendi studium; « quod maxime, inquit, tuis modo competit annis vel pro æternæ vitæ beatitudine, vel pro sæculari honore. » Fuit igitur hic Alcuini filius homo sæcularis; quod impedit, quominus illum Rabanum fuisse certo affirmemus.

CXIX. Vitæ beati Alcuini scriptor num. 14 Adalbertum inter illius discipulos abs dubio in schola Turonensi recenset, atque eum cum Raganardo et Waldramno, ultimo jam vitæ illius tempore assidue, quantum illi a Sigulfo, cujus disciplinæ suberat, concedebatur, Alcuino adhasisse. Adalberti socius fuit Aldricus. Ambos Alcuinus Sigulfo sub sua tamen directione erudiendos tradidit; quibus cum idem Sigulfo Virgiliium se secretissime legere concessisset, eundem acrius reprehendit, ut ibidem legitur num. 19. Adalberto Sigulfo cum usque ad septimum sub habitu canonico laudabiliter vixisset, cum consensu fratrum, Ludovico imperatore annuente, sponte regimen abbatiæ Ferrariensis cessit, monachicam religionem assumpsit, et huic suo discipulo, posthæc subijci voluit, ut scribit Lupus in epist. 29. Adalberto post quartum regiminis sui annum demortuo Aldricus unanimi fratrum consensu abbas electus est, cui electioni Ludovicus imp. assensum præbuit et favorem, uti refert anonymus Vitæ beati Aldrici scriptor apud Mab. Act. SS. Ben. sec. iv, pag. 570, num. 11. Contigit hæc electio anno 822, uti ex litteris Ludovici Augusti probat idem D. Mab. lib. xxix Annalium, num. 30, pag. 473, quamvis illam, in observationibus præviis ad eandem vitam beati Aldrici num. 4, circiter annum 824 contigisse existimaverit. Aldricus iste « sub Alcuino abbate, magistro litterari, uti legitur in ejus Vita num. 4, in monasterio Ferrariensi monachalis disciplinæ suscepit insignia. » Illud Ludovicus Aug. ob famam pietatis et eruditionis præceptorem palatinum constituit. Vero a modum simile est anonymum Vitæ Alcuini scriptorem eam lucubrationem aggressum fuisse Aldrico quem tunc superstitem fuisse scribit num. 19 hortante; quæ etiam conjectura est D. Mabillonii, observat. præf.

(a) Id est S. Martini

in Vit. beati Alcuini, num. 1. Ex quò loco constat Vitam illam scriptam fuisse post annum 822, quo Aldricum monasterii abbatem electum fuisse diximus; sed tamen ante annum 829, quo sublimatus est ad archiepiscopatum Senonensem; uti probat D. Mabillonius in not. ad num. 13, Vitæ Adalrici, ubi plura videas de laudabilibus gestis et sanctitate ejusdem.

CXX. Inter celeberrimos demum discipulos Alcuini collocandus est Amalarius Metensis presbyter et monachus; talem enim ipsemet se proficitur in libro de Ordine Antiphonarii cap. 58, ubi « quando, inquit, videbar puer esse ante Albinum doctissimum magistrum totius regionis nostræ, » an Turonis, an in palatio, incertum. Scholas tamen palatinas Amalarius moderatus est post Alcuinum, Claudio Hispano ad sedem Taurinensem per Ludovicum Augustum promotum, uti ostendit D. Mabillonius in præfat. ad sec. IV Ben. num. 181 et 182. Hunc Amalarium, qui inter litteratos *Symposius* cognominatur, distinguendum esse ab archiepiscopo Trevirensi ejusdem nominis consentiunt nunc omnes eruditi; de quo et de scriptis Amalarii Metensis legi meretur, quæ post D. Mabillonium de illis doctissime commentatus est D. Rivet tom. IV Hist. Lit., pag. 531; cui addendus D. Ceillier, *Hist. des Auteurs sacrés*, tom. XVIII, pag. 552 seqq.

CXXI. Exstat inter carmina Alcuini sub num. 268 epitaphium Pauli monachi, qui in monasterio sancti Martini sacris litteris imbutus est, ut ibi legitur; simul vero refertur Paulum vixisse septenas decades seu annos septuaginta; in qua ætate vix credibile est ipsum ab Alcuino annis haud superiore litteris imbutum fuisse; aut dicendum Alcuinum epitaphii illius, quod D. Mabillonius valde scabrosum appellat, non fuisse auctorem. Si quis tamen Paulum hunc Alcuini discipulum haberi velit, eo sensu id admitti potest, quod sub Alcuini obedientia et magisterio spirituali in prædicto monasterio vixerit, vir jam annosus, quando Alcuinus illius regimen suscepit. Plures Alcuinum in illa celebri schola discipulos habuisse certissime credendum est, cum illa quasi parens habeatur tot aliarum scholarum, quæ postea in toto Francorum regno per Alcuini discipulos institutæ vel restauratæ fuerunt. Verum non alios hic referre volui quam illos quorum certa exstant documenta, et qui majorem nominis celebritatem apud posteritas sunt adepti.

CXXII. Nonnulli scriptores beatum Alcuinum non tantum in palatio et in monasterio Turonensi; verum etiam alibi in Francia, nempe Parisiis, Fulda; in monasterio sancti Galli, et apud Suessionas, imo etiam Romæ litteras docuisse existimabant. Et quidem Jo. Trithemius lib. II de Viris Illustribus Ord. S. Ben. cap. 26 de Alcuino scribit: « Hic jussu Caroli studium Parisiense a Roma translatum primus instituit, ubi multos etiam ex monachis discipulos insignes educavit. » Et tom. I Chron. Hirsaug. pag. 11 ait, Albinum præceptorem Caroli Magni imp. in monasterio Fuldensi consuetudinem introduxisse; ut monachis præficerentur doctissimi præceptores, qui eos non solum in Scripturis divinis, sed in omni quoque litteratura secularium studiorum instruerent; etc. Verum utraque hæc assertio nullo veteri nititur testimonio; et nec in vita nec in scriptis Alcuini ullum reperitur vestigium, quod ipse per illud tempus quo in Francia moratus est, vel Parisiis vel Fulda; vel alibi in eodem regno scholas rexerit, præterquam Turonis et in palatio regio. Schola quidem palatii cum aula non uno loco fixa, sed inambulans fuit, uti superius notavimus; ab eo tamen tempore quo Alcuinus ex Anglia ad Carolum venit, usque ad illud quo ipse in monasterium sancti Martini translatus est, aula non vel semel apud Parisios videtur coevisse, ut dicit D. Mabillonius lib. XXV Annal., num. 15: Fratres Fuldenses quidem ipse aliquando inavit et ab iis benignissime cura omni gaudio susceptus est, uti scribit initio epist. 192 (nunc 142), magistrum vero scholæ illius fuisse, ne verbo quidem insinuat. Quo tamen tempore illis varia consilia pro studio littera-

rum promovendo dare, et auctor illius apud Fuldenses consuetudinis esse potuit, cujus loco cit. meminit Trithemius. Simile quidpiam contingere potuit in monasterio S. Galli, apud Suessionas et alibi. Demum Romæ aliquando Alcuinum diutius moratum fuisse, aut scholarum rectorem egisse nullibi legitur. Bina quidem vice illic profectus est semel cum magistro suo litterarum profectus gratia; et iterum legati munus obiens ad impetrandum pallium pro Eanbaldo Eboracensi nuper electo: his tamen negotiis confectis rursus in patriam rediit, ut alibi diximus.

CAPUT XI.

Acta facta beati Alcuini Turonis.

CXXIII. Postquam beatus Alcuinus scholam monasterii Turonensis, optima docendi discendique methodo instructam, admodum celebrem reddidit, ac plurimos scholares, ab exteris etiam regionibus venientes, studiis litterariis apprime excoluit, fratrumque ibidem degentium animos ab otio ad labores, et a vitæ laxitate ad regularem observantiam arctiorumque disciplinam adduxit, ad se etiam pertinere existimavit ut operi tam feliciter cœpto firmitatem in futura tempora procuraret. Quapropter de bonis quoque temporalibus, sine quibus communitas religiosa, studio litterarum et exercitio pietatis unice intenta, conservari minime potest, sollicitus a regia potestate chartas ac privilegia impetrare curavit, quibus bona; possessiones atque immunitates, vel antea jam concessæ; aut imposterum concedendæ ita firmarentur, ne fratres ejusdem monasterii in quieto illarum usu unquam a quovis hominum turbari possent.

CXXIV. Confusus igitur solertissimus paterfamilias de summa, quam multoties expertus est, Caroli Magni clementia omnes antiquiores chartas privilegiorum, immunitatum atque donationum pro ecclesia S. Martini, ad alimenta pauperum et ad stipendia monachorum olim traditas, et manibus regum antecessorum; ipsiusque Pippini Caroli Magni genitoris roboratas, acquisivit, easdem regi relegendas exhibuit, et ut ipse easdem sua quoque auctoritate firmare dignaretur, suppliciter petit. Non defuit rex erga sacras hujusmodi fundationes semper largissimus, piis hisce magistris sui petitis: Amplissimum igitur præceptum, seu, ut vocant, diploma expediri jussit, quo non tantum quæ prius ab antecessoribus suis aliisque benefactoribus pro illo monasterio collata fuere confirmantur; et de novo in regiam tutelam recipiuntur; verum etiam sub gravi multa inhibetur, ne vel fiscus regius, vel quævis alia judiciaria potestas quidpiam adversus illa privilegia et monasterii ejusdem bona ac possessiones attentare præsumat, etc. Exhibemus præcepti hujus exemplum tomo II editionis nostræ, quod Lauduni datum censetur ab aliquibus circa initium adeptæ ab Alcuino abbatiæ; ab aliis vero anno 800; et ea fortassis occasione impetratum qua Carolus Magnus anno eodem orationis causa Turonis fuit, prout referunt illius temporis annalistsæ:

CXXV. Eodem anno, regni scilicet Francisci 52; Longobardici vero 27, mense Janio, ad Alcuini instantiam data fuere alia duo præcepta pro monasterio Cornaricensi, cujus pariter regimen Alcuinus, post Itherii primi illius fundatoris obitum, a Carolo accepit. Itherius siquidem anno 791 in pago Turonico ad Angerem (*l'Indre*) fluvium loco amœno, qui ab antiquis *Cormaricus* appellatus est, cellam sancti Pauli condidit, decrevitque ibi ecclesiam in honorem sanctæ Trinitatis construere cum tribus altaribus, multasque res et possessiones pro stipendio fratrum ibidem Deo servientium et consolatione peregrinorum donavit, uti legitur in charta ejusdem Itherii apud D. Mabillonius in appendice tomi II Annal., pag. 714, num. 32. Ibi rogat successorem mox futuram et post eum succedentes abbates, ut, quæ ipse disposuit, et nondum ad perfectum perducere potuit, ipsi ad divinam Omnipotentis laudem, et incrementum ipsius

cellæ perficiant atque conservent, et augere potius velint, quam aliquid de rebus illi collatis subtrahere.

CXXVI. Hanc piissimi sui decessoris admonitionem beatus Alcuinus haud negligendam esse censuit. Quapropter adepta abbatia sancti Martini praefectura, a qua cellam Cormaricensem dependere voluit Itherius, curam suam eo impendit, primo ut omnia bona et possessiones ad illam cellam collatae regia auctoritate in perpetua tempora stabilirentur; secundo ut idem locus traderetur monachis regulam sancti Benedicti professis. De hujus monasterii constructione jam antea ipse rex Carolus egerat per ipsum, puto, Itherium cum Adriano I papa, ac postea etiam cum Leone illius successore per Angilbertum, uti colligitur ex epist. Caroli ad Homefrum, quam dedimus tom. II, in Appendice 1. De eadem re aliquoties Alcuinus quid Romæ vel in aula ageretur, ab Aquila suo in epist. 52 (nunc 66) et 55 (nunc 69), anno 797 datis instrui desideravit. Alcuinus ergo a Carolo Magno licentiam impetravit in eadem cella S. Pauli constituendi monachos, qui regulariter secundum sancti Benedicti statuta viverent; ab eodem rege etiam obtinuit primo, ut idem locus semper monasterio S. Martini Turonensis, ejusque abbatibus unitus et subjectus permanere deberet; secundo, ut bona ad illum locum donata aut imposterum donanda inviolata illi conservarentur. In alio præcepto Carolus ad proceres Alcuini privilegium concessit, « ut monachi sub regula sancti Benedicti in illo monasterio degentes libertatem haberent duas naves per Ligerim fluvium, etc., huc illucque pro necessitatibus dirigendi, ita ut nullum teloneum inde solvere tenerent. » Utrumque hoc præceptum datum est anno 800, mense Junio, Turonis, quando nempe Carolus, ut supra diximus, orationis gratia ibidem morabatur.

CXXVII. Primos monasterii hujus incolas, qui ibi regulam sancti Benedicti profiterentur, Alcuinus accepit e Gothia beati Benedicti abbas Anianensis discipulos, quod ipse amicissimo suo Aquila in epist. 92 (nunc 108) his verbis intimavit: « Noviter congregationem quamdam feci, quasi octavo milliario a monasterio sancti Martini, monachicæ vitæ et regularis religionis, primo ex fratribus de Gothia, ubi Benedictus abba regularem constituit vitam. At nunc volente Deo aliqui veniunt sancta se devotione mancipantes. » Cujus institutionis etiam Ardo sancti Benedicti Anianensis discipulus in ejus Vita mentionem facit, apud Mabill. Act. SS. Bened., sæc. IV, part. 1, pag. 205, num. 36, his verbis: « Alcuinus quoque ex genere Anglorum, ordine levites, sapientia clarus... audita expertaque viri Dei sanctitatis fama, inviolabili se illi charitate conjunxit, ita ut ex suis epistolis ei saepe directis aggregatis in unum unus conficeretur libellus. Datis itaque illi muneribus postulat obnixè sibi monachos dari. Cui cum protinus venerabilis Pater assensum præbuisset, equos misit, qui eos ferrent: quos in monasterio, cui nomen Cormaricæ, quod ædificaverat, collocavit. Fuere et hi, ut reor, viginti cum prælato sibi magistro. Ad quorum bonum conversationis exemplum magna est aggregata multitudo monachorum; » et quidem cum tam celebri augmento, ut anno septimo Ludovici Augusti, Caroli Magni filii jam quinquaginta monachi ibi numerarentur, quibus ab eodem imperatore illo anno 820, primum potestas facta est abbatem ex suis secundum regulam sancti Benedicti eligendi, cum consensu tamen abbatis et congregationis S. Martini: quod deinceps ab Urbano II papa anno 1096 in concilio Turonensi ita confirmatum fuit, ut electus abbas Cormaricensis de beati Martini sepulchro baculum sumere deberet; eoque defuncto idem baculus ad eundem locum referri, ad perpetuam ejus subjectionis memoriam; prout legitur in pontificiis litteris, tom. I Spiellegii, apud Mab. Elogii beati Alcuini num. 57, pag. 176.

CXXVIII. Ex his quæ de introductione monacho-

rum Benedictinorum in monasterium Cormaricense retulimus, refellitur conjectura viri eccelsissimi D. Caroli le Cointe, qui tom. VI *Annal. eccles. Francorum*, anno 791, num. 50, scribit: « Sub præposito (apud S. Martinum) vixerunt canonici; monachi vero, qui relaxari noluerant, sub strictiori regula remanserunt, ita tamen, ut abbate communi uterentur utrique omnes, et uni parerent omnes, pro suo quisque instituto. Inde Itherio abbati occasio data condendæ apud Cormaricum cellæ, ubi monachos constituit, atque dotavit; ut docet carta superius descripta; » Itherii nempe, cujus supra num. 125 meminimus. Idem vir doctissimus le Cointe *ibid.*, num. 52, postquam optime refellit fabellam de fratribus San-Martinianorum exterminatione facta ab angelo una nocte, subdit: « Cæterum ex quo Cormaricense monasterium constructum ac dotatum fuit, illic monachi San-Martiniani confluerunt; et Turonis in cædè San-Martiniana soli remanserunt canonici. » Enimvero, etsi largiri velimus D. Coointo (quod ipsum tamen aptis testimoniis destituitur) in monasterio S. Martini sub Itherio abbate simul convixisse monachos atque canonicos; largiri tamen non possumus eundem abbatem cellam Cormaricensem cum in finem construxisse; ut in illam transferrentur monachi hactenus in monasterio Turonensi sub strictiori regula consistentes; atque his eo translatis solos canonicos ibidem remansisse. Certe etiam post Itherii obitum, Alcuino illius monasterii sancti Martini regimen obtinente, fratres illic degentes pene omnes regulæ monasticæ fuere addicti, ut jam alibi ex D. Mabillonio ostendimus, et ex præcepto Caroli Magni pro eodem monasterio supra citato, dilucide patet, in quo nulli præpositi vel Canonici, sed solum abbas et monachi memorantur: Deinde ex testimonio Ardonis, atque ex ipsa epistola Alcuini ad Aquilam priori numero exhibitis demonstratur; monachos Cormaricum non ex monasterio S. Martini, sed e schola S. Benedicti Anianensis fuisse assumptos; non ab Itherio, sed ab Alcuino ibi constitutis: « Novitor, inquit Alcuinus; congregationem quamdam feci... primo ex fratribus de Gothia, etc.; » non ergo prius eos ab Itherio introductos invenit.

CXXIX. Ex monachis, quos beatus Benedictus abbas Anianensis Cormaricum misit, unus memoratur Sigulfus, qui propterea distinguendus est a Sigulfo Alcuini discipulo ex Anglia adducto, ut jam alibi monuimus. Hujus vero Sigulfi Cormaricensis meminit Vita Alcuini scriptor cap. 11, num. 20, fraudem referens ductorum et corruptorum vini, ab Alcuino pro fratribus Cormaricensium, quos diligebat, solatio submissi, quam fraudem Alcuinus, usus officio ejusdem Sigulfi, deprehendit et redarguit: Venit posthac beatus Alcuinus identidem ad illud monasterium, scholasque ibi institutas invisit, uti colligitur ex carmine olim inter Alcuiniana sub num. 222 edito, nunc ad dubia rejecto, tom. II nostræ edit., ubi viles nostras notas. In alio carmine, quod inter genuina Alcuini exhibemus sub num. 106, item tom. II, cella Cormaricensis præ magnis urbibus laudatur ob studia litterarum et vitæ temperantiam ac sobrietatem. Subsistit hoc monasterium etiamnum sub celeberrima congregatione Benedictina sancti Mauri, ut testatur D. Mabillonius in Elogio beati Alcuini, num. 57. Verum de his plura commentari non est hujus loci.

CXXX. Paulo ante obitum, uti censet D. Mabillonius *Annal. lib. xxvii*, num. 30, beatus Alcuinus, in celeberrimo loco pagi Tricassini inter duos pontes et duas aquas Sequani, *Duodecim Pontes* appellatæ, xenodochium seu hospitalis, ut vocant, domos, in gratiam pauperum, maxime vero peregrinorum instituit ditavitque: cujus foundationis litteras ab Alcuino confectas exhibet idem Mabillonius in cit. Elogio num. 59, quas, ne quidpiam ad opera ac pietatem tanti viri pertinens desiderari possit, huc referre placuit.

*Litteræ donationis beati Alcuini pro xenodochio
Duodecim Pontium.*

In nomine Domini, qui regnat in perpetuum.

Ego Alcuinus, licet indignus, rector atque gubernator monasterii rerumque sancti Martini præclarissimi confessoris Christi, has litteras jussu et decreto Domini Caroli serenissimi imperatoris dictavi, ne in posterum a successoribus meis vel a qualicumque persona partibus subter insertis valeat fieri deinceps ulla inquietudo. Decrevi siquidem Deo Christo inspirante, Dominoque Carolo favente, hospitale in loco celeberrimo, qui vocatur XII Pontes, ad susceptionem peregrinorum ob elemosynam construere præfati domini imperatoris, prolisque ejus et omnis ejus prosapie ac statu exercitus Francorum. Quod ita et feci, accipiens a domino meo terræ portiunculam inter duos pontes et duas aquas Sequanæ fluminis, sicut in sua auctoritate infra terminationem continetur: in qua construxi oratorium beatissimæ Dei genitricis Mariæ, hospitalesque domos ad perpetuam peregrinorum susceptionem, ut præfati sumus. Addidit quoque inidem dominus meus cum consecratione et instrumentum litterarum, sanctique nominis sui auctoritate, terram in Rhemense Campania decem manentium, ubi dicitur Marmorico Villa. Sed et Leotardus vir nobilis ex suo proprio tradidit in elemosynam sibi perpetuam terram et possessiones duobus in locis, id est, in Ferroco et Marniaco. Sed et Frambærtus presbyter aliquid tradidit in loco qui dicitur Brituarua. Suus quoque nepos, nomine Marato, sub venditionis titulo in loco, qui dicitur Mariniaco, cui dedi quatuor libras argenti. Deinde per auctoritatem domini imperatoris tradidimus ad eundem locum, in loco, ubi dicitur Patiaco et villa Dofio et Muerneto, sicut in donatione ordine continetur: et in alio loco, ubi dicitur Patiaco super Igrua seu et in Curcella et in villa Cavanno, quod Sigbertus et ejus parentes sancto Martino delegaverunt. In villa quoque Collorio et in valle Flaviacense atque Muilliare, que Adalbertus filius Beringarii ad vicem Germani sui Ermenfredi partibus ejusdem sancti delegaverunt, sicut in legalibus singulis donationibus continetur, ad ea loca aspicientes vel pertinentes, omnia ex omnibus. Alii quoque homines ingenui illis habitantes in partibus dederunt portiunculas terrarum perpetuo jure in locis diversis, ut est in monte Gratiano, etc. Hæc omnia legitime possessa atque habita ad præfatum pertinentia Ecclesiam beatæ Mariæ, ratione infra scripta interposita, perpetuo jure ob elemosynam Domini nostri atque meam trado ideo Jesu Christo et sancto Martino, ad pauperum perpetuam susceptionem, ut solatia ibi iter agentes habeant perpetua consuetudine, secundum possibilitatem et benedictionem Domini, quam credo per intercessionem beate Mariæ et sancti Martini daturus est loco illi, rebusque ad eum pertinentibus, per elemosynam Domini mei regis Caroli, ejusque perpetualiter prolis, regumque Francorum, atque in remedium animæ meæ, et prosperitatem successorum meorum, sanctæque familie sancti Martini salutem. Obsecrans per nomen et majestatem sanctæ Trinitatis, atque per sanguinem redemptionis nostræ, nec non et per terribile judicium, in quo rationem redditurus est unusquisque fidei suæ et omnium operum suorum, ut hæc domini mei traditio meaque donatio, atque ibi susceptio peregrinorum fiat æternaliter firma et inviolabilis perpetuo jure sub defensione et dispensatione abbatum sancti Martini maneat, et hæc in beneficio alicui non tradatur, sed fidelibus Deumque timentibus in ministerium sub regimine deputetur. Quem specialiter obtestor per sanctæ crucis sanctæque Trinitatis communionem, ut fideliter provideat, dispensareque faciat pauperibus, quicquid in illis terrarum portiunculis Dei benedictio fecerit fructificare, faciat et omnibus tam presentibus quam futuris principibus, potestatemque agen-

tibus, ut postquam domini nostri amantissimi imperatoris auctoritatem atque meam legere audierit, ut sine perturbatione nostræ decretum voluntatis stabile faciat permanere: quatenus et ipse particeps mereatur effici hujus benedictionis in æternum, nobiscum credens, quod crediturus huic assertioni consentiens, sibi ræpe per Dei misericordiam in elemosynam proficere, sicut et mihi, qui hæc, auxiliante Deo, primisque omnium disposui fieri. Larga est et benignissima bonitas Domini et Redemptoris Dei nostri, qui unicuique bonæ voluntatis et integræ fidei redditurus est mercedem perpetuam. Hæc sola chartula in omnibus locis et placitis pro ecclesiasticis donationibus, cessionibus, præstariis et vindicationibus, sufficere potest, tamen si sub præsentia fidelium Deique cultorum perfecta fuerit, quos adjuro per nomen æterni Dei et suæ redemptionis auctoritatem atque baptismi gratiam, quam ab ipsis cunabulis percipere meruerunt, ut quicumque hanc audierit scripturam, assensum præbeat, juxta suam possibilitatem vel potestatem sibi collatam, huic nostræ donationi, ne forte si non fecerit, ratiocinaturus cum sancta Maria et sancto Martino me accusante; sed ad vicem pauperum et peregrinorum, rationem suæ damnationis percipiat in judicio futuro, cum venerit Christus in majestate sua judicare omnes actus humanos. Quæ charta ut..... cum suis possessionibus ab omni conitum, vicariorum, et judicum, totiusque potestatis impedimento et obnoxiatione maneat, et ut robustius credatur, Dominus meus manu sua, meliusque cora annuli sui subterfirmare dignatus est, ne aliquis eam sacrilegus vel temerarius quidquam eorum, quæ in ea inserta sunt, irritare præsumat.

CXXXI. Has litteras Mabillonius addidit Act. SS. sæc. iv Bened., p. 177, ibique sequentem notam addidit: « Nulla temporis nota in membrana ex qua hoc exemplum transcriptum est. Xenodochium istud postea Ingelwinus abbas Martinianus attribuit monasterio Cormaricensi, quo monachi ipsius cœnobii et ipsum in pristino statu restituerent, et pauperes ibi juxta priorem præfixit numerum, vigentiarum scilicet, semper in omnibus victualibus et cæteris studiis fulcirent, atque ob paganorum insecutionem inibi per fugium suæ salutis habere possent, ut legitur in diplomate Caroli Calvi dato Vermeriis xiii kal. Julii, indict. 13, anno 25 regni ejus. Nunc in eo loco, qui Pontes (Ponte) dicitur, est prioratus abbatiæ Cormaricæ subjectus ». Has litteras idem Mabillonius Annal. Bened. lib. xxvii, n. 30, refert ad annum 804, et paulo ante obitum suum ab Alcuino datas fuisse censet.

CXXXII. Demum vir beatus, diligens decorem domus Dei, et sacrarum reliquiarum cultor devotissimus sacris rebus rescindiendis, struendisque oratoriis operam impendit, prout ipse scribit in epigrammate 116, in his versibus:

Hæc, tu quam cernis, præparata domuncula, lector,
Reliquias propter sacras jam cœdita constat,
Jusserat Albius vates hæc tecta parare.

Et in Epigrammate 118 ita canit:

Albinus veniens peregrino vatis ab orbe...
Hic diruta diu camerarum culmina jusit,
Ut cernis, lector, totam renovare per aulam.
Hic loca reliquis statuens optissima sacris,
Sanctorum requies certos ut haberet honores
Ut decet in terris venerari sancta piorum
Quos Deus in cælis voluit regnare per ævum.

Quæ hic de dirutis camerarum culminibus dicuntur, de cameratis basilicæ Turonensis oratoriis intelligi vult D. Mabillonius lib. xxvii Annal., pag. 361.

CAPUT XII.

Beati Alcuini corporalis infirmitas et abdicatio præfectura.

CXXXIII. Quamvis beatus Alcuinus, postquam per

indulgentiam augusti sui discipuli ac benefactoris munificentissimi ab aula ad monasterium suum Turonense discessit jam a frequentioribus aulae negotiis et curis secularibus fuerit liberatus, necdum tamen ibidem illa quiete frui illi licuit, ad quam diu suspirabat, et quam sibi senio gravato necessariam esse existimabat ad negotium omnium maximum animæ nempe suæ serio tractandum, rationesque vitæ suæ transactæ ineundas, ut sibi viam pararet in occursum Domini, districti Judicis. Enimvero plurimis etiam in hoc suo secessu laboribus occupatus, imo distentus fuit, qui illum de quiete ad quam suspirabat, vix cogitare permittebant. Scholarum studique litterarii restauratio; variorum tractatum in sacram Scripturam de Christianis dogmatibus, de doctrinis moralibus, etc., compositio; exemplarium sacrae Scripturæ correctio; discipulorum ad ipsum concurrentium instructio; epistoliarum in rebus sæpe magni momenti ad reges, episcopos, principes, monachos, discipulos, amicos exaratio; disciplinæ religiose apud Turonenses reformatio; ecclesiarum ac reliquorum monasteriorum suæ curæ creditorum sollicitudo vix horam reliquere vacuum, quam sibi met, suis commodis ac quieti posset impendere. Insuper a rege Carolo, qui illius consuetudine summo pere delectabatur, nunc variis questionibus enodandis fatigabatur; nunc pro consiliis ejus exquirendis ad palatium vocabatur: quod tandem viro seni et laboribus fracto, multis corporis infirmitatibus sensim accedentibus, perquam grave accidit; de qua re aliquoties in epistolis suis conseruitur, et ut apud S. Martinum quiete optata frui sibi permitteret, a rege deprecatus est. Sic in epistola 81 (nunc 96), data, ni fallimur, anno 799, supplicat, ne longum ac laboriosum iter, Romam futuro anno a rege ad disidia Romanorum componenda suscipiendum, quod jam hoc anno rex post Leonis papæ adventum ac reditum constituerat; et ad quod ipse quoque a rege invitatus fuerat, subire cogatur. « Nullatenus, inquit, infirmum et quotidianis fractum doloribus corpusculum meæ fragilitatis illud iter perficere posse arbitror. Desiderium jam habuissim, si potestas esset peragendi. » Illud ipsum suum desiderium atque ægritudinis impedimentum postea etiam significavit Aquilæ seu Arnoni archiepiscopo Salisburgensi in epist. 92 (nunc 105), ubi dolorem suum exprimit, quod ab hoc itinere et ab optata diu occasione Leoni summo pontifici tot modis afflictio suis officis inservienti, *corpusculi sui fragilitate, multis molestiarum sarcinulis pregravati*, impediatur.

Deest illa Caroli regis epistola, qua Alcuinum ad iter Romanum, anno 800 secum ineundum, invitavit; deest pariter altera ejusdem, qua Alcuino ab illo itinere sese excusanti exprobrat, quod *sumo sordentia Turonorum tecta Romanorum auratis arcibus præpæneret*; utriusque tamen Alcuinus meminit in epist. 93 (nunc 109). Acquivit nihilominus rex magistri sui precibus, mandans tamen, ut ipso apud S. Martinum quiescente *pueros suos, servos scilicet ac vasallos, uti interpretamur, qui munera ejus deferrent, ad comitatum ejusdem itineris mittat*, ad quod Alcuinus magna cum confidentia in regis clementiam respondit ibidem: « De pueris vero nostris, quos pedibus paternis Romam pergere præcipis, velim scire quando vel ubi vel quibus comitantibus vestrae beatitudini occurrere debeant. . . Fateor quidem, vobis jubentibus et juvantibus laboris mei: possunt inire sudorem. Munera vero mea illis necdum concedo, quæ vestra frequenter largitate accipere solebam. »

CXXXIV. Alcuinus ergo hac vice in monasterio suo quietus permanere permixsus, etiam de adiutoribus in regimine monasteriorum sibi ex discipulis suis eligendis, ac de deponendo penitus onere pastoralis curæ consilia iniit, quod nempe liberius ad mortem, quam assidue ante mentis oculos suspectam habebat, se præpararet. Id faciendi licentiam a rege petiit et impetravit. Ea de re amicissimo suo Aquilæ in

epist. 176 (nunc 159), quæ data e-t anno 800, postquam Felix Urgellitanus in concilio Aquisgranensi anno præterito hæresis convictus et postea curæ ac custodiæ Laidradi episcopi Lugdunensis traditus fuit, scripsit his verbis: « Deinde ut scias quanta misericordia mecum a Deo peracta est; nam robus omnibus, quæ habui per loca diversa, adjuutores mihi ex meis propriis illis elegi, annuente per omnia suggestionibus meis domino meo David. » Quod ipsum in epist. 175 (nunc 158) dilectis suis discipulis Calwino et Cuculo intimavit, scribens: « Nos vero, sicut dixi Cuculo, deposito onere pastoralis curæ quieti sedem apud sanctum Martinum, spectans, quando vox veniat: aperi pulsanti, sequere jubentem, exaudi judicantem. » In illa partitione monasteriorum, cœnobium San-Martinianum obtigit Fredegiso seu Fridugiso diacono, cognomento Nathanaeli; monasterium vero Ferrariense Sigulfo vetulo, de quibus supra cap. 4 plura diximus. Mirum vero est, inquit D. Mabillonius in Elogio, cap. 10, num. 62, cur utrumque illud monasterium canonicis duobus commisit. Nam Fridugisus et Sigulfus canonici erant, tametsi Sigulfus canonicam habitum postea mutavit, ut scribit Lupus in epist. 29. In cellam S. Judoci successit Alcuino Warembaldus, cui privilegia Leo III papa confirmavit, uti legitur in Gallia Christiana, tom. IV, quæ tamen cella deinceps sub Lupo abbate monasterio Ferrariensi restituta et unita fuit, ut ex epist. 61 ejusdem Lupi ad Guigmundum refert D. Mabillon. libro xxxiii Annal., num. 76. Abbatum qui proxime post eundem Alcuinum monasterio S. Lupi Trecentis præfuerunt, hodie nomina desiderantur, ut ait le Coite, tom. VII, ad an. 804, num. 66.

CXXXV. Idem vir celeberrimus Cointius l. c., n. 67, scribit a neotericis in controversiam vocari, utrum Alcuinus ad obitum usque functus sit abbatibus officio; an vero senio et ægro corpore fatigatus ante hunc 804 annum, quo decessit, inter suos discipulos monasteria sibi commissa diviserit. Ipse D. Cointius illorum opinioni astipulatur qui Alcuinum aiunt usque ad obitum suum monasteriorum illorum regimen retinuisse; quod vir doctus probare conatur ex variis epistolis ab Alcuino annis 800, 801, et serius ad Carolum scriptis, in quibus quidem a *secularibus negotiis* expediri se velle significavit; de suscipiendo vero monachatu aut abdicandis abbatibus nullum adiecit verbum; imo inter canonicos San-Martinianos et vivere et mori velle desideravit. « Quapropter onera sæculi, pergit Cointius, num. 69, quorum partitionem in discipulos post crebras postulationes tandem obtinuit, distinguenda sunt a cœnobiorum administratione, quæ *secularibus* occupationibus accenseri non debet, nisi facta collatione cum privata tranquillaque monachi vita. » Addit vir doctus, Sigulfum vetulum, qui post Alcuinum Ferrariensem abbatiam obtinuit, Turonis, unde monasterium illud procul dissitum est, teste Vitæ Alcuini scriptore, Alcuino usque ad obitum adfuisse. Monasteria ergo (ita ibi concludit le Coite) quæ commissa fuerant Alcuino ante hujus obitum inter discipulos a Carolo imperatore divisa non existimamus.

CXXXVI. Verum his difficultatibus, quæ obmoverit celeberrimus hic scriptor, non obstantibus, inhærendum esse credimus testimoniis superius ex epistolis 175 (nunc 158) et 176 (nunc 159), quas nunc primum editas D. Cointius non vidit, relatis; quibus docemur Alcuinum quatuor aut tribus saltem annis ante obitum suum non tantum ab occupationibus secularibus, verum etiam *ab onere pastoralis curæ*, quæ certe ab administratione cœnobiorum haud distinguenda est, fuisse expeditum, et in electos in adiutorium discipulos curam quoque pastorem seu directionem animarum transtulisse. Nec difficultatem habet quod Sigulfus, cui in illa partitione Ferrariensis abbatia procal Turous distans collata est, ultimus vitæ Alcuini annis, atque etiam illo ipso die quo ipse e vita migravit, Turonis commoratus sit; sicut enim Alcu-

nus eandem abbatiam multis annis absens administravit, ita idipsum Sigulfus facere, aut saltem aliquoties ad magistrum suum, summopere illi affectum venire ac praesertim in ultimo agone, ipso forte Alcuino postulante, assistere potuit. Nec faveat opinioni D. le Cointe, quod Alcuinus in epistolis ad Carolum anno 800 ac serius scriptis nullum verbum de suscipiendo monachatu, aut abdicandis abbatibus adiecerit, sed inter canonicos San-Martinianos vivere et mori desideraverit: enimvero ex testimonio Vitae ipsius scriptoris habemus, quod du ante desiderium habuerit, quietam et tranquillam vitam inter monachos S. Bonifacii Fuldenses ducendi; et quod monasteriis suis inter discipulos divisus deinceps vitam duxerit « monasticæ haud inferiorem, unice jejuniis, orationibus, carnis mortificationi, eleemosynis, psalmodiarum ac missarum celebrationi, aliisque virtutibus intentus, quibus possibile est humanam ornari naturam. » Vitæ cap. 8, num. 14. Nullibi etiam scribit Alcuinus, ut præterit D. le Cointe, quod desideret et vivere et mori inter canonicos; verum inter fratres S. Martini, qui, ut alibi sæpius insinuavimus, sub illius regimine regulam profitebantur monasticam. Demum etiam epistola 38 (nunc 43) Alcuini ad Carolum non faveat opinioni D. Cointii; quamvis enim ex illa epistola colligatur, Alcuinum ex tempore quo scripta est scholam Turonensem rexisse, variisque disciplinis docendis occupatum fuisse, levis tamen est viri docti conjectura, illam epistolam ad annum 801, quo Carolus jam erat imperiali corona redimitus, ex ea solum ratione referentis, quod illius regnum ibi imperiale nominetur: « Ut plurimos, inquit, ad profectum sanctæ Ecclesiæ et ad decorem imperialis regni vestri erudiam. » Longe enim verosimilius est, ea Alcuinum scripsisse paulo postquam scholam Turonensem regendam suscepit, prout ad eandem epistolam notavimus, regnum vero imperiale ibi nihil aliud significare videtur, quam regnum amplissimum cum illimitata imperandi potestate: eodem sensu regnum Caroli aliquoties a scriptoribus, imperium dicitur, antequam ipse imperator fuisset coronatus, sicut Paulinus patriarcha Aquileiensis initio Sacrosyllabi ait, concilium Francofordiense anni 794 imperii ejus decreto convocatum fuisse.

CXXXVII. Beatus igitur Alcuinus, ea qua diximus ratione ex regis licentia a sæcularibus negotiis simulque a cura pastoralis solutus, senii morborumque molestiis crescentibus ferventius sese ab anno 801 ad obitum atque ad rationem supremo judici reddendam disposuit. Carolus nihilominus Augustus illius discipulus adeo ejus doctrinis ac consiliis assuetus et captus fuit, ut omnibus modis virum etsi continuo infirmitates suas corporales præterentem a sua solitudine avocare, et ad aulam, pro emergentibus abs dubio causis, pertrahere tentaret, quod ex quibusdam epistolis post annum 800 scriptis intelligimus. In epistola 104 (nunc 132), anno 801, ad Carolum scribit: « Ecce Flaccus effeto corpore, militaris cingulo laboris deposito, secundum piissimum domini sui David consilium Deo soli quietam pacem servire toto elegit desiderio: quid iterum pugnare cogitur, et sub fasce armorum desudare, quæ infirmi corporis denegat fragilitas de terra tantummodo levare. » Et in epist. 106 (nunc 134) eodem, ni fallar, anno vel aliquo posteriori scripta, etsi optasset transactis diebus vel semel adhuc videre posse regis faciem, nunc tamen « supplex suppliciter, humiliter, devotus devote supplicat, ut sibi liceat apud S. Martinum suam instantiam agere, quia, inquit, valde infirmatus corpore nil aliud itineris vel laboris perficere valeo... » De eadem vocatione ad palatium et ad domum regem, deque corporis infirmitate illud obsequium prohibente, de deposito onere sæcularis negotii, deque terrore divini iudicii, cui se jam propinquare sentiebat, Aquilam suam certiore reddidit in epistolis 108 (nunc 145) et 109 (nunc 144), et in priore ipsam ad se invitavit in domum S. Martini actu-

rus cum ipso consilia de præparatione animæ suæ ad mortem et ad divinum iudicium; « hinc, inquit, transactis inter nos consiliis (quod sine lacrymis non dico) ultimum vale fiat inter Aquilam et Albinum. » Et in epistola 191 (nunc 161) anno 801 huic suo amico præ aliis dilecto significat, quod per Pascha febrium acerbitate pene ad desperationem vitæ adductus fuerit; « sed, inquit, miseratus est mihi Dominus ob preces servorum suorum: sed remanet quotidianus labor ejusdem castigationis, non tamen usque ad periculum vitæ, sed usque ad emundationem, ut opto, delictorum meorum. »

CXXXVIII. Demum infirmitatibus sui corporis in dies incrementum accipientibus, dissolutionem sui corporis non procul abesse judicans, sui muneris esse existimavit ut ante obitum maximo suo in terris benefactori Carolo Augusto debitas gratias ageret pro ea pietatis ac benignitatis largitate, qua se a primo adventus sui in Franciam tempore cumulavit: quod et fecit per epist. 106 (nunc 134): « Quid enim, ait ibidem, addi potuit felicitati peregrinationis meæ vel vestræ bonitatis iudicio super me minus digno his omnibus donorum largitionibus: vel quales gratiarum actiones vestræ misericordiæ condignas persolvere possum, nisi perpetua pax orationis sedulitate misericordissimi Dei omnipotentis clementiam deprecari. » Quam deinde gratiarum actionem in carmine eidem epistolæ subjuncto repetit, atque ibidem Davidi suo ultimum vale dicit, ita canens:

Multipli Christum reddat tibi munera mitis
In me quot bonitas contulit ecce tua.
Gramina quot tellus habeat, vel litus arenas,
Tot miserante Deo, Davidi habeto vale.

CXXXIX. Nescio an non huc pertineant versus carminis 6 Caroli ad Alcuinum, quod inter carmina huic suppositare censemus tom. II, in quibus Carolus dilecto suo magistro felicem ex hoc mundo exitum precari videtur:

Doctor amate, ... volui quapropter in odia
O venerande tuam musis solare senectam...
Inque Dei cultu vigeas virtutibus almis
In meliora tenens sanctus vestigia vitæ,
Donec et ætherei venias ad culmina regni
Congaudens sanctis, Christo sociatus in ævum.
Meque tuis precibus tecum rape, quæso magister,
Ad pia, qua teudis, miserantis culmina Regis.

CAPUT XIII.

Beati Alcuini obitus, tumulus, epitaphium, memoria in fastis.

CXL. Celeberrimus igitur hic potentissimi olim regis ac imperatoris Caroli Magni totiusque nationis Francicæ ac Germanicæ magister Alcuinus, cujus hucusque gesta ac merita retulimus, ac levi stylo adumbravimus, dies suos demum, postquam inter plurimos labores pro Ecclesia et republica exantillatos consenuit, complevit, metamque illam, ad quam omnes mortales properamus, attingit. Hoc sentiens vir piissimus toto desiderio concupivit dissolvi et esse cum Christo: atque ut hanc quoque metam feliciter attingeret, nihil non egit quo Deum per opera penitentiae et per sanctorum suffragia sibi redderet placabilem. Quapropter ut mors, quam mente sibi propinquam representabat, etiam ante oculos illius continuo versaretur, locum sibi elegit in quo post obitum requiesceret, ad quem vespertinis horis accedens *Hymnum sanctæ Mariæ evangelicum*, seu canticum *Magnificat*, decantare solebat cum antiphona: *O clavis David*, etc., qua Ecclesia in officio septem diebus ante festa natalia Domini utitur, suspirans: *Veni et educ vincitum de domo carceris, sedentem in tenebris et in umbra mortis*. Cui devotioni etiam versus quosdam ex psalmis addidit desiderium æternæ beatitudinis suggerentes, qui recensentur in Vita ejus Cap. 14, num. 24.

CXLI. Tempus Quadragesimæ, quod semper cum

maxima devotione et cum carnis ac spiritus contritione celebrare solebat, maxime etiam nunc opportunum esse judicabat, quo sese non tantum ad paschalem solemnitatem, verum etiam ad aeterna gaudia praepræpararet. Desiderio vero tenebatur, ut gratia divina adjuvante vitam per totam illam solemnitatem protrahere, ac demum eo die quo totum opus Redemptionis nostræ per adventum Spiritus sancti completum ac confirmatum fuit, ex hac vita migrare posset; quod etiam obtinuit. Nocte igitur festi Ascensionis Domini, ut Vitæ illius scriptor testatur loc. cit., num. 28, gravi languore, ita ut etiam loquela destitueretur, fatigatus in lectum decidit, et accidente paralyti, vii Idus Maii feria v ad vesperam post solis occasum, uti habent *Annales Masciacenses inferius referendi*: ipso die Pentecostes, peracto matutinali officio, jam fulgente aurora, ea hora qua alias ad missas cum suo Sigulfo levitice celebrandas ingredi consueverat, ejus anima carne soluta est, xiv Kal. Junii anno ab incarnatione Domini 804, prout diserte testatur Vitæ ejus scriptor. cap. 15, num. 29, cui concordant omnes scriptores posteriores, veteresque *Annales Lambecii, Petavii, et alii apud Bouquet tom. V Script. Rer. Gallic., ubi pag. 16, not. (k) ex cod. Masciacensi obitus Alcuini ita refertur*: « Obiit Alcuinus xiv Kal. Junii, feria i Pentecostes, inlucescente die, luna vi, anno Incarn. Domini 804, indict. 12, anno 36 regnante domno Carolo; accidente paralyti vii Idus Maii, fer. v, ad vesperam, post solis occasum luna xxv. » Super locum in quo decessit vir beatus, globus igneus visus est Josepho archiepiscopo Turonensi et aliis multis; et cuidam solitario in Italia posito, ipsa exitus ejus hora, ostensus est caelestium levitarum cœtus, in quorum medio Alcuinus splendidissima indutus dalmatica cœlum consendere conspectus est, uti narrat Vitæ scriptor cit. cap. 15, num. 30.

CXLII. Celeberrimus scriptor D. Mabillonius, quamvis diem obitus a Vitæ scriptore signatum retinendum esse fateatur, annum tamen ex quibusdam argumentis et conjecturis corrigendum, et Alcuini vitam ad annum saltem 809 protrahendam esse existimabat in elogio, cap. 13, num. 71. Verum re maturius considerata animadvertit argumenta in favorem suæ opinionis ibidem prolata auctoritati apertoque testimonio æqualis Vitæ scriptoris ac veterum *Annalium* non tantum rerum Francicarum, sed etiam Germanicarum prævalere non posse; ac propterea hanc suam opinionem correxit in additionibus et correctionibus ad partem i sæc. iv Bened., pag. 767, ubi totum numerum 77 ejus elogii deleri et sequentia reponi voluit: « Quæ hactenus retuli de anno quo Alcuinus vita functus est, difficultatem habent quidem; at præferenda est Vitæ ejus auctoritas ab homine æquali profecta, maxime cum ei suffragentur veteres *annales*, non solum rerum Francicarum, sed etiam Germanicarum. In his plurimum apud me valent *Annales Fuldenses* veterissimi, quos novos appellat Lambecius in tom. II Bibliothecæ Cæsareæ, ubi typis excusi sunt. Porro Alcuini obitum ad Caroli Magni annum regni 36, qui Christiano 804 respondet, ita referant isti *Annales*: « xxxvi Alcuinus xiv Kal. Maii (leg. Junii) obiit. Hoc proinde anno ejus obitus indubitanter collocandus est. » Ita vir modestissimus. Quod si advertere voluissent Bollandi continuatores, inquit D. Mab. lib. xxvii *Annal.*, num. 71, operam non lusissent in hac opinione refutanda, quod fecerunt tom. IV Maii in Comment. prævio ad Vitam beati Alcuini, num. 5. Ne igitur et nos operam ludamus, in refellendis viri celeberrimi argumentis, quæ jam ipsæmet deseruit et quæ nullum posthac sectatorem repererunt, immorari nullum erit operæ pretium.

CXLIII. Josephus tunc archiepiscopus Turonensis, qui, ut diximus, in beati viri obitu globum igneum super ecclesiam sancti Martini fulgentem vidit, audiens ipsum jam esse defunctum, ocius illuc cum clero suo advenit, summaque reverentia viri beati

A oculos deosculatus est, et propriis rigavit lacrymis: et quamvis beatus Alcuinus sui ipsius et omnis exterioris pompæ contemptor, tumulum sibi non in ipsa sancti Martini ecclesia, sed foris, seu juxta illam præparari fecerit, ipso suo exemplo id ostendere volens, ad quod alios in epist. 150 (nunc 199) adhortatus est, ne de sepulcro ornando cogitent; « vanitas hæc, inquiens, vanitatum est, et melius est his opibus animam vestire, quam spurcitiis carnis ornare. » Nihilominus præfatus archiepiscopus ob conceptam de viri beati aeterna felicitate opinionem mandavit, « ut infra sancti Martini basilicam honorificentissime sepeliretur, ut quorum in cœlis junctæ sunt animæ, una sint corpora domo in terris posita; » Vitæ cap. 15 num. 32. Quo tam aperto æqualis scriptoris testimonio evertitur assertum *Wilhelmi Malmesburiensis monachi lib. i de Reg. Angl. cap. 3, scribentis, in monasterio Cormaricensi fuisse sepultum. Ulro etiam corrui error Broweri lib. i Antiquitatum Fuldensium cap. 10 asserentis sepultum jacere in celebri monasterio Hersfeldensi. Errandi occasionem Browero præbuit rude quoddam epitaphium Albini cujusdam, quod nuper in ecclesia Hersfeldensi exstabat, et quod D. Quercetanus postea Vitæ beati Alcuini subdidit. Verum epitaphium illud non ad Alcuinum nostrum, sed ad Albinum seu Albuinum abs dubio monachum Hersfeldensem pertinet, de quo in chronico Hersfeldensi ad annum 1034 hæc leguntur: « Eidem vero Brunoni in Nienburg Alwinus in philosophica arte eruditissimus Hersfeldiæ præpositus, qui fuit antea scholæ magister famosissimus, successit. » Postea vero fieri potuit, inquit D. Mab. Elog. num. 77, ut cum monachi Hersfeldenses a majoribus acceperint in ecclesia sua sepultum esse Albuinum, errore nominis putaverint esse Albinum magnum seu Alcuinum, de quo deinde rude illud epitaphium composuerunt. Immerito igitur Hermannus Kirchnerus Orat. vol. II, pag. 62, edit. Marburgensis anno 1607 doctoribus patriæ suæ Hersfeldiæ annumerat Alcuinum nostrum, ex eodem fortassis epitaphio deceptus. Verum ac genuinum beati Alcuini epitaphium quod ipse vivens dictaverat, in ærea lamina scriptum ac prope sepulcrum ipsius parieti infixum fuit; quod Vitæ scriptor ad finem addidit, ubi etiam a nobis editum reperendum est.*

CXLIV. Annus ætatis, qua beatus Alcuinus obiit determinari haud potest, quod de anno ejus obitus quidem constet, nullibi vero notatus reperitur annus nativitatis ejusdem. Communis opinio est, ipsum natum fuisse circa annum incarnationis 735, prout jam superius cap. 1, num. 8, notavimus. Ex qua opinione consequitur quod attigerit annum vitæ septuagesimum. Totum vero vitæ suæ cursum quibus operibus compleverit, Vitæ illius scriptor paucis, quæ tamen in compendio multa complectuntur, his verbis describit cap. 13, num. 26: « Otiositatem omnibus modis fugiebat: nam aut legebat, aut scribebat, aut discipulos erudiebat, aut orationi vacabat et psalmodum decantationi, inevitabilibus tantummodo corporis indulgens necessitatibus, etc. » Cujus narrationis veritas luculentius ex ipsis ejus scriptis patet, quæ virum sane prodest laboribus variis assidue occupatum, et omnia momenta temporis in erudiendis veritatibus, in communicandis scientiis, in dandis consiliis, in instruendis summæ et infimæ conditionis hominibus, in doctrinis ecclesiasticis ac moralibus ad episcopos, ad sacerdotes, ad monachos, ad comites ac iudices dirigendis, adhibentem. Hinc mirum non est quod post obitum suum sanctitatis fama ubique inclaruerit, cujus testes habemus ejus temporis gravissimos. Rhabanus Maurus lujus sui magistri nomen sacris fastis intulit xiv Kal. Junii. tom. VI, Op. pag. 137, his verbis: « Depositio domini Alcuini. » Et in epistola commentariis Regum præfixa tom. III Oper. pag. 45 illum « beatæ memoriæ magistrum » appellat. Hincmarus Rheremensis epi-

scopus in opusculo De non trina Deitate, tom. I Op. cap. 5, pag. 473, et cap. 11, pag. 567, « sanctum et venerandum Alcuinum; » et in fine epistolæ ad Carolum Calvum Libro de Prædestinatione præfixa « virum religiosum et doctum » nominat, eumque inter illos Patres Ecclesiæ recenset, « quorum fidem et doctrinam apostolica sedes Romana non solum benignissime acceptavit, verum et multis laudibus extulit. Ardo Smaragdus in Libr. de Vita sancti Benedicti Anianensis num. 36, apud Mab.: « Alcuinum sapientia præclarum, sanctitatis merito venerabilem » dicit. Annalista Fuldensis ad an. 794 illum hoc elogio commendat: « His temporibus Alcuinus, cognomento Albinus, sanctitate et doctrina clarus habetur. » Apud Bouquet tom. V, pag. 330. Denique in brevi chronico Turonico sanctus appellatur; ita enim ibi legitur: « Anno 804 sanctus Alcuinus obiit. » Apud Mab. in Elogio, num. 78. His testimoniis concordant Elogia scriptorum recentiorum, Mabilionii, Henschonii, et aliorum, qui omnes Alcuinum **B** *Beatum* prædicant: quæ quidem testimonia tot gravium scriptorum fide dignissima sunt; testimonium vero ipsius Dei majus est quod ex miraculis habetur, quæ Deus per beatum Alcuinum in confirmationem ejus fidei et pietatis tam in vita quam post mortem illius patrare voluit, quæ Vitæ scriptor ex illorum narratione recenset, qui de visu testari potuerunt. « Nusquam tamen, quod sciam, inquit D. Mabillonius loc. cit., Alcuini diem festum coluit Ecclesia, ne quidem Turonensis, » quæ de ejus sanctitate experimentum habuit et exuvias vitæ mortalis custodit.

CXLV. Fortassis vero illud in Vita Alcuini alias irreprehensibili male accipiendum est, ut pote legibus Ecclesiæ et monasticæ humilitati adversum, quod plures in Gallia abbatias, nempe Turonensem cum cella Cormaricensi, Ferrariensem cum cella sancti Jodoci, ac Trecentensem sancti Lupi simul tenuerit. Verumtamen, quamvis exemplum istud ejusmodi sit ut nemo facile illud imitari velit aut debeat, nihilominus hæc beneficiorum pluralitas ab omni culpa vacasse dicendum est. Is siquidem plures illas abbatias nec ex ambitione quæsitivæ, nec ex avaritia tenuit, sed præter suam voluntatem a rege Carolo ipsi pene obrutas obtinuit: qui idem liberalissimus ac boni publici studiosissimus rex abbatias illas non in alium finem Alcuino commendare voluit quam ut is monachos ad laxiorem vitam prolapsos emendaret, redditusque omnes impenderet in usum fratrum, in eruditionis illorum profectum, in hospitum ac peregrinorum subsidium, ac in iterum, quæ frequenter nunc ad aulam, nunc in Angliam, etc., facienda erant, sumptus. Quam enim ipsius Alcuini animus a cupiditate divitiarum ac a remuneratione laborum suorum alienus fuerit, ex illo responso intelligi potest, quod teste Vitæ ejus scriptore cap. 2, num. 12, regi ipsum amplis muneribus ad se pertrahere conanti, dedit in hæc verba: « Domine mi rex, tuæ non dispono voluntati renuere... libenter etiam paternæ in regione mea non modica hæreditate ditatus, hac sprete, hic pauper stare delector. » Et quis illius sensus sit de divitiis et paupertate manifestat in psal. cxxxii, v. 15, tom. I, pag. 388, his verbis: « Pauperes Christi sunt qui non amant hoc sæculum, sive habeant divitias, sive non habeant: aliquibus enim datæ sunt divitiæ ad dispensandum egenis, non autem datæ sunt illis ad possidendum; neque spes in illis debent ponere, nec satietatem in illis habere, sed in nomine Christi confidere, et in justitia et in charitate Dei et proximi: hæc est saturitas sanctorum, non sæculi divitiæ. » Eadæ quoque presbytero in epist. 140, quantum ipse a cupiditate divitiarum absterit, et quam ægre ferat quod a statu quieto paupertatis quem professus olim fuerat in voraginem divitiarum fuisset defectus, significat, illumque rogat ut se orationibus suæ devotionis ad eundem paupertatis gradum, in quo ipse Eada, quem monachum

A inde fuisse satis intelligitur, consistit. reducat: « Tu, inquit, tenes in manibus quod nos olim tenero cogitavimus: sed fluctus hujus sæculi nostram naviculam procellosis ventis in voraginem divitiarum rapuerunt.... tranquilla est paupertas; quæ si humilitatis gubernaculo et charitatis velo regatur, flante sancto Spiritu ad æternæ beatitudinis portum perveniet. »

CXLVI. Elipantus episcopus Toletanus in Alcuino præter multitudinem divitiarum, numerositatem quoque servorum, quorum viginti millia Alcuinum habere dixit, reprehendendam esse censuit tom. I, pag. 869, num. 4, hujus edit. Enimvero ignoravit vel calumniandi studio dissimulavit Elipantus quod servi illi, si tantus tamen illorum numerus fuit, non fuerint famuli ipsius servitio destinati, sed servi ad terras ecclesiarum et monasteriorum quibus præerat colendas mancipati. Hinc in epistola ad Laidradum ejusque socios, libris adversus Elipantum præfixa protestatur nunquam se aliquem hominem ad suum servitium comparasse, « sed magis, inquit, devota charitate omnibus Christi Dei mei famulis servire desidero. » Quamvis ergo pluralitas beneficiorum aut abbatiarum regulariter legibus ecclesiasticis reprobetur, si nempe ambitione quærat, aut avaritia teneatur, culpa tamen vacat, si inde major utilitas ex personæ promovendæ dignitate et merito in ecclesias redundare posse prudenter et ipso curatorum ecclesiæ judicio existimetur. Ea certe fuit tempore Caroli Magni monasteriorum in regno illius conditio, ut plura illorum salubrius ab uno tam sancto ac sapiente abbate regerentur, quam singula a singulis pietate ac doctrina imparibus. Iniquus ergo in Alcuinum est D. Basnagius, quando in historicis suis observationibus circa Felicianam hæresin et Etherii atque Beati libros, tom. II Thes. Monum. Canisii pag. 290, calumniam Elipanti in Alcuinum probat his verbis: « Tandem Alcuinum servorum numero viginti millium et divitiarum abundantia, quæ monachum sæculo renuntiantem non decent, tanquam instatum merito traducit Elipantus. » Ita cum corvis crocitat Basnagius, quem etiam non in Alcuinum tantum, verum et in alios scriptores, Felicis et Elipanti adversarios, iniquum merito reprehendit D. Madrisius Operum sancti Paulini pag. 226 seqq. in animadversione singulari in Basnagii observationes historicas circa Felicianam hæresin et Etherii atque Beati libros.

CAPUT XIV.

Beati Alcuini eruditio et doctrina.

CXLVII. Neminem nostris etiam temporibus fore existimamus, qui beato Alcuino, cujus hæctenus vitam modulo nostro descripsimus, et cujus nunc opera quæ post primam editionem reperire potuimus, vulgamus, eruditionis laudem dubiani reddere, aut in controversiam trahere velit aut possit: imo nec quisquam futurus est, qui non censeat illum omnibus ævi illius viris illustribus, qui aliqua doctrinæ fama claruerunt, fuisse superiorem. Testimonia multiplicia postea producenda, eorum qui eidem convixerunt, eorum qui prope ipsum sæculi sunt, et eorum demum, qui ad nostra usque tempora illius inter viros illustres ac ecclesiasticos scriptores mentionem fecerunt, abunde docent, quam magna semper fuerit de ejus vastissima eruditione et illibata fidei ac morum doctrina existimatio, et quod plus est, ipsa illius opera et varii argumenti lucubrationes, quibus Ecclesiam et litterariam rempublicam locupletavit, apertissime comprobant, nullam pene artem vel scientiam, si solam medicam excipias, esse quam non docuerit, quam non scriptis suis tractaverit, et pro suo ævique sui genio illustrare, felici prorsus conatu, studuerit, Grammaticæ, rhetor, poeta, philosophus, theologus, imo etiam, quod nonnulli inficiantur, jurisperitus. Extant enimvero, secus ac D. Mabillonius præfat. ad

sec. iv Bened., part. 1, num. 176, sentiebat, quædam illius etiam de legum jurisque scientia monumenta, ad quæ pertinere credimus tum Dialogum de Rhetorica, in quo cum Carolo Augusto suo discipulo de plurimis Romani juris argumentis disserit, tum quædam capitularia juris Francorum, in quorum collectione idem legislator sapientissimus opera quoque Alcuini usus est, prout testatur Benedictus Levita in præfat. ad libr. v Capitularium tom. 1, edit. Baluzii, pag. 806.

CXLVIII. Linguam Latinam magister iste optime calluit, quamvis nonnunquam a regulis artis grammaticæ deflectere videatur, cujus tamen defectus causam ipse prodit in epist. 85 ad Davidem suum scribens: « Quod vero in litteris vel distinctionibus non tam scholasticæ currit quam ordo et regula artis grammaticæ postulat, hoc sæpius velocitas animi efficere solet, dum legentis intentio oculorum præcurrere festinat officium. Nec ego capitis dolore fatigatus examinare possum, quæ subito casu ex ore dictantis evolvant. » In Græca etiam lingua Alcuinum non modice versatum, nec in Hebraica omnino hospitem fuisse, non est cur dubitemus. De Græca quidem ejus eruditione testimonium præbet epist. 23 (nunc 27) ad Homerum, ubi quædam linguæ Græcæ particulas prorsus critice expendit; de peritiâ vero linguæ Hebraicæ nihil plane superest, ex quo intelligi possit quantum in illa profecerit. Quæ enim in Alcuini favore ab aliquibus citantur ex quæstionibus et responsionibus in Genesim, aut ex Commentario in Ecclesiasten, aut ex Interpretationibus nominum Hebraicorum progenitorum Christi, non e penu Alcuini veniunt, sed ex D. Hieronymo pene integre descripta sunt; quod etiam animadvertit eruditissimus Vallarsius Veronensis in præfatione ad tom. IX Operum S. Hieron. editionis novissimæ anni 1738, ac propterea idem vir doctissimus improbat nuperi cujusdam Alcuini laudatoris Hodyi opinionem, asserentis quod beatus Alcuinus in corrigendis sacre Scripturæ exemplaribus originalium quoque linguarum Hebraicæ et Græcæ peritiâ adhibuerit; minime enim, ait ibidem D. Vallarsius, Alcuinus hoc sibi negotium dedit; sed neque sibi ea mens fuit, ut originales textus consuleret... Tota fuit ejus industria in conquirendis undequaque Hieronymianæ versionis codicibus, iisque sedulo inter se conferendis, ut quæ probanda sibi esset lectio, ex eorum fide qui melioris emendationis et notæ viderentur decerneret. Hæc quamvis ita sint, nihilominus vero simillimum est Alcuinum eruditionis cujusvis semper cupidissimum, id omne discere voluisse, cujus discendi in patria sua Anglia ipsi occasio fuit. Certe sacrarum linguarum studium ibi diu et ad Alcuini usque tempora floruisse testem habemus omni exceptione majorem Ven. Bedam, qui lib. iv Hist. Genit. Angl. cap. 2 testatur, suo tempore ex discipulis Theodori episcopi et Adriani abbatis superfuisse, « qui Latinam Græcamque linguam æque ut propriam in qua nati sunt, norint. » Sacrarum pariter linguarum studium in schola Eboracensi floruisse ex apparatu librorum ibi custoditorum innotescit, quem his versibus describit Alcuinus in poemate de Pontif. Eccles. Eborac.

Illie invenies veterum vestigia Patrum :
Quidquid habet pro se Latio Romanus in orbe,
Græcia vel quidquid transmissit clara Latinis :
Hebraicus vel quod populus libit imbre superno,
Africa lucifuso vel quidquid lumine sparsit.

Has ergo linguas calluit ipse Ven. Beda, calluere illius discipuli, calluere beati Alcuini magistri; quidni et ipse illorum discipulus tam industrius eas calluit: quod ipsum ex testimonio Josephi sui discipuli colligitur, cui præcepit, ut in contrahendis in compendium beati Hieronymi Commentariis in Isaiam Hebraicæ veritatis tramitem sequeretur, uti diximus supra num. 48. Consentiant de hac re plerique scriptores Angliæ, præprimis Joannes Balæus, qui auctoritate Annalium gymnasii Cantabrigiæ nixus

A dicit, « Alcuinum Latine, Græcæ et Hebraicæ peritum fuisse; » quod nec Magdeburgenses diffidentur, cum Cent. viii, col. 777, aiunt Alcuinum Latine, Græcæ et Hebraicæ linguæ sibi comparasse notitiam.

CXLIX. De stylo quo beatus Alcuinus in tam multis variisque suis opusculis usus est, difficile accidit æquum ferre judicium; non enim omnium de scriptoris cujusdam stylo eadem semper est opinio: et hæc difficultas crescit quando antiqui alicujus auctoris scripta ex vetustis exemplaribus apogryphis, frequenter mendosissime exaratis, eruere oportet, quorum autographa pene omnia periire. Menda namque et lacunæ quæ in illis reperiuntur, stylum mutant, atque obscurum nonnunquam, difficile et minus fluidum reddunt. Stylus pariter ejusdem auctoris nonnunquam mutatur secundum materiarum quæ tractantur diversitatem. Hinc apud Alcuinum stylum alium notabis in epistolis; alium in tractatibus theologicis, dogmaticis, polemicis; alium in philosophicis: quæ diversitas ex eo etiam profluit, quod ipse illorum scriptorum stylo sese accomodet, quorum usus est luminibus, nunc Hieronymi, nunc Augustini, nunc Gregorii Magni, nunc Bedæ, nunc aliorum. De stylo igitur proprio illius judicium maxime ferendum esse censeo ex epistolis, ex libris adversus Felicem et Elipantum, et ex poematis. In epistolis, iis saltem quas emendatas et integras habemus, nescio quid in stylo sit reprehendum. Adversus Felicem et Elipantum utitur stylo modesto, gravi et ad confutandos et corrigendos adversarios apto. Poemata plura, quibus nempe major diligentia adhibita fuit, ut illud de Pontificibus Eloracensibus, de rerum humanarum vicissitudine, de studiis in aula regis, de Luscinia, de Cuculo etc., non destituuntur ingenio, sapore et quibusdam ionicis poeticis. Neque tamen stylum istorum carminum, epistolarum, et reliquorum scriptorum cum stylo Ciceronis, Virgili, etc., aut cum illo quo inclaruere Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, etc., æquiparandum esse prætendimus. Illud certum habemus Alcuini stylum meliorem esse, quam a quoquam ævi sui plurimum adhuc obscuri scriptore prætendi possit; et æque bonum quam stylum multorum scriptorum Latino-rum nostræ ætatis, in qua Latinam linguam multis in scholis cum maximo, nisi medela afferatur, rei litterariæ damno negligi ac contemni dolemus. Verum de hac re, sicut etiam de Alcuini eruditione litteraria in rebus grammaticis, philosophicis, mathematicis, etc., eruditus ipsimet judicet ex ipsis hisce operibus ante illorum oculos positis. Eruditorum quoque attentioni et legentium cognitioni maximam partem doctrinas illas fidei ac morum, quas beatus Alcuinus ipse mente tenuit et suis discipulis tenendas commendavit, relinquimus, ne in singulis recensendis nimium prolixi simus; præcipuas nihilominus illarum per distinctos paragraphos commemorare juvat, ex quibus intelligi possit, quæ illis temporibus curæ, quod systema religionis, quanta puritas et integritas moralis disciplina fuerit.

§ I. De Canone sacre Scripturæ.

CL. Integrum sacrorum Librorum Canonem, quem in poemate 6 describit, tantæ auctoritatis esse judicat,

De quibus et nulli, jam dubitare licet;

ob rationem, quam mox subjicit his versibus:

His etenim libris vero est cœlestis origo.

Hos quia dictavit Spiritus ipse Dei.

Monendum vero hic lectorem censuimus, ultimos versiculos in cod. Vendobonensi integrum carmen claudentes, in cod. ms. pene coævo, serius in bibliotheca collegii sancti Pauli Ratisbonensis detecto, subjunctos haberi primæ parti ejusdem carminis, ubi post versum:

Ad laudem Christi propriamque in secula salutem,

ita sonant :

Codicibus sacris hostili clade perustis
Ezra Deo ferveus hoc reparavit opus.

D. Lambecius, a quo hoc carmen mutuavimus, loco *Ezra Deo* legit *Et Rado*, facili in lectione veteris scripturæ errore, accipiendo nimirum *Ex* pro *Et*, et in ultima syllaba *dō* negligendo virgulam illi superinductam, quæ indicat loco *do* legendum esse *Deo*. Hunc neglectum in Lambecio jam notavit cl. Gentilottus in Analectis Vendobonensibus D. Kollarii tom. I, pag. 630, quamvis et ipse vir præclarus deceptus sit, existimans virgulam illam denotare litteram *n*, et loco *Rado* legendum esse *Radon*. Verum nos minime dubitamus in codice Vendobonensi æque ac in illo collegii sancti Pauli Ratisb. legendum esse non : *Et Rado*, sed : *Ezra Deo*. *Ezra* vero *Esdra* est, prout patet ex illo hujus carminis versu :

Hinc *Ezra*, *Nemæ*, *Judith*, *Esterque* libelus.

Enimvero *Esdram* sacros Libros in captivitate Babylonica olim combustos vel deperditos reparasse a multis creditum est, quam controversiam erudite discussit D. Calmetus in dissert. Commentario in Libros *Esdra* præfixa. Hinc ergo suam verisimilitudinem amittit communis quæ hucusque invaluit opinio, quod *Rado* abbas *Vedastinus* sacrum Codicem opera beati *Alcuini* pro suo monasterio reparari fecerit; cujus operis etiam *Alcuinus* nec in epistola 46 (nunc 51) ad monachos *Vedastinos* ullam mentionem facit, etsi ibidem titulos ecclesiarum et altarium a se dictatos; missas et homilias in honorem sancti *Vedasti* a se pro monachorum *Vedastinorum* usu compositas commemoret; et in carm. 41, in quo omnia ornamenta ac munera a *Radone* in ecclesias et monasterium sancti *Vedasti* collata recenset, de sacro Codice illius rogatu reparato omnino silet. Credam ergo *Alcuinum* carmen illud addidisse sacro Codice jussu *Caroli Magni* a se emendato, et in bibliotheca *Vindobonensi*, *Lambecio* iudice, adhuc superstiti. Corrigenda ergo est nota quam, nondum viso codice sancti *Pauli*, dedimus ad idem carmen 6, ad v. *Rado*.

CLI. In priori prædicti carminis parte omittitur *Liber Tobia*, nisi desit ibi versus, scriptoris fortasse incuria intermissus; in altera siquidem parte, quæ in utroque ms. absque novo titulo priori jungitur, idem quoque *Liber* habetur. *Libri Apocalypsis* auctorem *Alcuinus* credit *Joannem*, qui *Evangelium* scripsit, et super pectus *Domini* in *Cœna* recubuit. *Librum Ecclesiastici* refert inter *Scripturas* divinitus inspiratas, cap. 14 de *Virtutibus* ad *Guidonem* comitem; et ibidem cap. 17 eundem laudat tanquam *Scripturam sanctam*; quamvis lib. 1 adversus *Elipantum* n. 18 respondens argumento ex cap. xxxvi, 14, *Ecdl.* adducto subdubitare videatur, num *liber ille* prophetis sive sacris debeat accenseri, ob auctoritatem sanctorum *Hieronymi* et *Isidori*, qui illum apocryphis annumerant. Vide tamen quæ ad illum locum loco citato notavimus.

§ II. De Trinitate et Incarnatione.

CLII. Sicut beatus *Alcuinus* in *Canone* librorum sanctæ *Scripturæ*, ita et in reliquis fidei dogmatibus semper sanctorum *Patrum* et primævæ *Ecclesiæ* doctrinam pro norma habuit, a qua præmissis circa mysteria *Trinitatis* et *Incarnationis* nullis hæreticorum aut philosophorum subtilitatibus ac ratiociniis averti potuit; sed potius dogmata illa semper in *Ecclesia* recepta suis discipulis in libris de *Trinitate* suaviter instillavit; et in libris adversus *Felicem* et *Elipantum* fortiter defendit, aperte professus, *Patrem* et *Filium* et *Spiritum sanctum* unum esse *Deum*, unius substantiæ, unius essentia, unius potestatis: *Patrem* profitetur a se ipso, *Filium* a *Patre* genitum, *Spiritum sanctum* a *Patre* et *Filio* æqualiter procedentem. Lib. 1 de *Trin.* *Christum* simul verum esse *Deum* et verum hominem in unitate personæ. *Ibid.* lib. III, cap. 14; et lib. I. adv. *Elipant.* num. 21. *Beatam*

A virginem veram esse *Dei* genitricem. *Ibid.* et lib. VI adv. *Felicem* num. 9. Verum de his plura prolixius huc referre nolim, cum ejus doctrinæ de hisce mysteriis copiose prostent in citatis libris de *Trinitate* et adversus prædictos auctores *Adoptianismi*.

§ III. De gratia et libero arbitrio.

CLIII. Libertatem arbitrii simul ac necessitatem gratiæ beatus *Alcuinus* variis in locis docet et propugnat. Sic lib. II de *Trinit.* cap. 8 : « Si, inquit, non est *Dei* gratia, quomodo salvatur mundus; et si non est liberum arbitrium, quomodo judicabitur mundus? Sine divini gratiæ adjutorio, ait ibidem, liberum arbitrium nec converti potest ad *Deum*, nec proficere in *Deo*. » Pro gratiis præveniente et subsequente in epist. 55 (nunc. 69) ita orat : « Da velle et perficere; da ut misericordia tua præveniat nos ad incipiendum, et subsequatur ad perficiendum. » De gratia comitante et perseverantia in epist. 76 (nunc 91) ita scribit : « In peccatis nascimur, sed gratia renascimur, quæ nos in bono opere currentes comiteor, et usque ad finem perseverare faciat. » Demum in cap. 9, v. 11, *Comment. in Eccle.*, *Pelagianam* sectam illis verbis *Apostoli Rom.* ix, 16, *Non est volentis, neque currentis, sed Dei miserentis*, destrui ait, « quia, inquit, sine gratia *Dei* nec voluntas bona erit in homine, neque cursus boni operis sine *Deo* fieri valet. »

§ IV. De baptismo et confirmatione.

CLIV. De baptismo lib. II adv. *Felicem*, num. 16, docet neminem in baptismo *Joannis* adoptionem filiorum *Dei* aut remissionem peccatorum accipere potuisse. Et lib. II in *Joann.* cap. 5 baptismatum ab hæretico, schismatico aut quovis facinoroso in confessione sanctæ *Trinitatis* rebaptizari non debere. In epistola de cæremoniis baptismi et in epist. 75 (nunc 90) ritus baptismatis et confirmationis secundum *Ecclesiæ* usum et sanctorum *Patrum* doctrinam describit. In epist. eadem ad *Lugdunenses*, et in 97 (nunc 113) ad *Paulinum Hispanos* quosdam reprehendit, qui « contra universalem, inquit, *Ecclesiæ* consuetudinem affirmant, sub invocatione *Trinitatis* unam esse mersionem in baptismo agendam. » Alios quoque in eadem epist. ad *Paulinum* erroris arguit, qui trinam volentes facere mersionem, in unaquaque mersione invocationem *Trinitatis* repetunt, tres personas ter nominando : « Quid opus est, inquit, tertio replicare, quod semel dictum sufficit? » Necessitatem trinæ mersionis in cit. epist. ad *Lugdunenses* probat auctoritate sancti *Leonis* papæ, sancti *Hieronymi* et sancti *Ambrosii* : de epistola vero sancti *Gregorii Magni* ad *Leandrum* episcopum *Hispanensem*, quæ illi objiciebatur, dubius hæsit, an illius sit, an ab aliquo illius sectæ auctore sub ejus nomine scripta sit, « quia, inquit, illam in epistolari suo libro, qui de *Roma* nobis allatus est, non invenimus. » Condonandum ergo est *Alcuino* quod severius iudicium tulerit adversus illos *Hispanos*, unius mersionis assertores. *Maximus* namque osor omnis in *Ecclesia* novitatis insistebat consuetudini, quæ suo tempore in *Ecclesia Romana*, in ecclesiis *Angliæ*; *Galliæ* ac *Italiæ* vigebat, simulque doctrinæ sanctorum *Patrum*, quos allegabat, et quibus annumerari possunt *Tertullianus* *Libr.* adversus *Praxeam* et de corona militis; sanctus *Cyrillus Hieros.* *Catechesi* II; sanctus *Basilius* de *Spiritu sancto* cap. 27 et alii apud *Martene* de antiq. *Eccles.* Ritibus tom. I, pag. 129, num. 7; ac demum *Paulinus Aquileiensis* in dictato, quem pridem a nobis in bibliotheca *Salisburgensi* detectum *D. Mansi* novæ *Conciliorum* editioni inseruit tom. XIII, pag. 921. Hæc controversia post *Alcuinum* aliquandiu duravit, quæ deinde in concilio *Wormaticensi* anni 868 terminata est, ubi can. 5 decernitur, utrumque rectum, utrumque irreprehensibile in sancta *Dei Ecclesia* habendum esse, unicam scilicet et trinam mersionem.

CLV. Basnagius tom. II *Thesauri Monumentorum Canisii* pag. 397 in not. (h) in epist. ad Lugdunenses, ubi Alcuinus scribit tres noctes tresque dies, quibus Jonas fuit in ventre ceti et Christus in corde terræ, synecdotice posse tres mersiones et tres elevationes in baptismo designare, ipsum hac crisi ferit: « Alcuinus, inquit, numeris inhiabat, et inde pueriliter mysteria voluit ad fatuitatem usque elicere. » Non attendit, opinor, Basnagius per acrem hanc censuram simul peti Patres antiquiores, qui certe pueri non erant, et nominatim sanctissimum ac celeberrimum pontificem Leonem hujus nominis primum, eodem modo verba D. Pauli Rom. vi, 3, interpretantem, cujus auctoritate nixus Alcuinus, verba illius ex epist. 47 ad episcopos Siciliæ ibi adducit, quæ ita sonant: « Sepulturam triduanam imitatur trina demersio, et ab aquis elevatio resurgentis instar est de sepulcro. » Quid in hac interpretatione puerile sit, et an non magis puerilis sit Basnagii censura adversus veteres Ecclesiæ doctores, judicent æqui rerum æstimatores.

§ V. De confessione peccatorum.

CLVI. Baptismo poenitentiam comparat Alcuinus, hancque vocat secundum in Ecclesia baptismum quo per confessionem humilem sacerdotibus factam abluimur a peccatis post primum baptismum perpetratis. « Nonne, inquit in epist. 96 (nunc 112) ad monachos Gothiæ, in sacro baptismate sacerdotibus Christi nostræ fidei confessionem dare debemus, et sic sacerdotali ministerio, divina operante gratia, ab omnibus ablui peccatis? Cur etiam in secundo poenitentiae baptismate per confessionem humilitatis nostræ, ab omnibus post primum baptismum peractis, eadem divina miserante gratia, sacerdotali similiter auxilio non debemus absolvi peccatis? » Et in epist. 79 (nunc 94) ad Aquilam, animarum pastoribus inculcat, ut hortentur fideles ad confessionis puritatem et poenitentiae compunctionem, « quia, inquit, hoc secundum baptismum est in Ecclesia, ut qui post primum erraverit in aliquo delicto, in hoc secundo corrigatur. » Porro in citata epist. ad Gothos pravam quæ in illa provincia inoleverat consuetudinem reprehendit et confutat, quod laici peccata sua sacerdotibus confiteri nollent, existimantes sufficere illa in occulto Deo confiteri. Necessitatem ergo confessionis sacerdotibus faciendæ probat 1° quod Christus sacerdotibus dederit potestatem ligandi et solvendi: « quid solvit, inquit, sacerdotalis potestas, si vincula non considerat ligati? » 2° Idem probat exemplo leproso, quos sanandos Dominus ad sacerdotes misit; et 3° exemplo Lazari, quem solvi per discipulos jussit: « nunquid, inquit, non fasciamenta mortui eodem verbo solvere poterat, quo mortuum vitæ redditum de sepulcro prodire jussit? » 4° Exemplo Davidis qui coram Nathan propheta de peccato suo semet accusavit: « Homini, inquit, patefecit vulnus suum, et a Deo mox remedium accepit. » Idipsum probat ex Sacramentario Ecclesiæ, inquiens: « Si peccata sacerdotibus non sunt prodanda, quare in Sacramentario reconciliationis orationes scriptæ sunt? Quomodo sacerdos reconciliat, quem peccare non novit? » Denuo vero confessionem asserit in iis, qui gravioribus peccatis vel consensu vel opere vel prava consuetudine se obnoxios fecerant (quos tribus mortuis a Christo resuscitatis comparat), necessariam esse preparationem ad digne communicandum de corpore et sanguine Jesu Christi: « Hæc, inquit, cogitate, charissimi fratres, et in qualicumque harum trium mortium genere si quis jaceat, citius ad confessionis probatissima medicamenta confugiat... ut non ad iudicium damnationis, sed ad salutem sanctificationis communicet corpore et sanguine Domini nostri Jesu Christi. » Similia documenta de necessitate et utilitate confessionis peccatorum faciendæ sacerdotibus tradit beatus Alcuinus fratribus Turonensibus tom. II, pag. 154.

A Et in epistola 39 (nunc 44) Flavium Damocetam ad pugnandum cum hoste iter molientem hortatur, ut prius peccata sua confessione expiet, laudato prisca militibus more, inquit: « Canisius, cujus verba retulimus in notis ad epistolam citatam.

§ VI. De eucharistia.

CLVII. Quæ mens ac sententia beati Alcuini fuerit de mysterio eucharistiæ et dogmate transsubstantiationis, ex pluribus illius epistolis, nempe 36, 75, et 124 (nunc 41, 90, 163) innotescit: præprimis vero illam pandit in epist. 41 Paulinum rogans his verbis: « Ne quæso obliviscaris in tuis sanctis orationibus nomen amici tui Albini, sed in aliquo memoriae gazophylacio reconde illud, et profer eo tempore opportuno, quo panem et vinum in substantiam corporis et sanguinis Christi consecraveris. » Quo sane testimonio nullum pro dogmate transsubstantiationis eo tempore credito illustrius dari potuit. « Hæc nostra, hæc majorum nostrorum fides (quæ observatio in illa verba est doctissimi D. Mabillonii Libr. de Liturgia Gallicana pag. 95, edit. Paris. anni 1729) quam utinam fratres nostri aversi jam tandem vel sero agnoscant, neque nos amplius provocent ad fictitiam illam novationem, quam Paschasio Radberto auctore sæc. ix contigisse criminantur. Unius Alcuini auctoritas tam clara et manifesta hanc controversiam dirimere deberet... et qui tam perspicuis verbis detrahit fidem, is non veritatis, sed contentions, sed erroris, sed schismatis amator est. » Hanc Alcuini mentem corrumpere nisus est D. Basnage tom. II Hist. Eccles. libr. v, pag. 899 seqq. quem refutavimus animadversione in censuras illius adversus disquisitionem D. Mabillonii de auctore Libelli Confessionis fidei tom. II, pag. 384.

CLVIII. Fuit tunc temporis in Hispania quorundam opinio, *salem esse in sacrificium*, hoc est, in materiam panis eucharistici mittendum, seu miscendum, quod improbat beatus Alcuinus in epist. 75 (nunc 90) contestatus, « quod illam consuetudinem nec universalis observat Ecclesia, nec Romana custodit auctoritas. Tria sunt, inquit, in sacrificio offerenda, panis, aqua et vinum... et panis, qui in corpus Christi consecratur, absque fermento ullius alterius infectionis debet esse mundissimus, et aqua absque omni sorde purissima; et vinum absque omni commixtione alterius liquoris, nisi aquæ, purgatissimum. Ex aqua et farina panis fit, qui consecratur in corpus Christi: aqua et vinum in sanguinem consecrabitur Christi. » Ex quibus verbis evidentissime demonstratur usum panis azymi in eucharistia tempore Alcuini, atque adeo ante Photii disidium, pene universalem fuisse, non in Britannia tantum, in qua ipse natus est, et in Gallia ubi diu moratus, verum etiam in Romana et tota occidentali Ecclesia; quod erudite, more suo, ostendit D. Mabill. in Dissert. de Azymo et Fermentato cap. 9 tom. I des ouvrages posthumes pag. 155.

D CLIX. Ad hunc locum Alcuini mox a nobis descriptum D. Basnage hanc notam addit: « Hispanos theologos, ait, non fuisse tunc temporis transsubstantiatores facile probaretur, si ex sale mixto pani ducere liceret nobis argumentum. » Mirum! cur argumentum ducere non liceat, quo rei cujusdam veritas facile probari posset? Ex sale pani mixto facile probaretur, si Basnagium recte intelligimus, theologos Hispanos tunc transsubstantiatores non fuisse; verumtamen eo argumento uti illi non licebat. Quid vero prohibebat? Nempe viro docto satis ex aliis fortioribus documentis ac testimoniis notum erat, Hispanos theologos tunc, et antiquioribus temporibus transsubstantiatores fuisse, quibus levissimum argumentum ex quorundam consuetudine, salem in sacrificium mittendi, opponere non licuit; sicut nec ex usu panis fermentati argumentari licet, Græcos non esse transsubstantiatores. Sapientius ergo vir doctus hanc notam suppressisset.

§ VII. De sanctorum intercessione, purgatorio et oratione pro mortuis.

CLX. Ad dogmata fidei catholice etiam pertinent doctrinæ beati Alcuini de sanctorum intercessione, de purgatorio e. de oratione pro mortuis. Longum esset omnia illa loca hic describere, in quibus mens eam Alcuini de sanctorum, quos Ecclesia tanquam beatos Dei visione in cœlo gaudentes colit, invocatione et intercessione declarat. Duo saltem testimonia huc referre sufficiat; unum, quo aliis fiduciam erga sanctorum preces inspirat; alterum ex quo propria ipsius in illorum intercessione fiducia apparet. Ad fratres Turonenses in epist. 19 (nunc 23) scribit: « O felix familia tali gaudent pastore... Habetis enim Dei gratiam auxiliantem vobis, et magnum intercessorem, sanctum scilicet Martinum, deprecantem pro vobis: quia in cuius servitio quotidie statis in domo sua, illum habetis in cœlis omni hora suffragatorem. » Pro semetipso ita ad sanctum Willibrordum precatur, tom. II, pag. 195: « O beatissime Christi sacerdos! ne nos derelinquas laborantes in terris; sed precibus tuis de cœlis adjuvare non cesses. Vita tua apud homines semper probata fuit pro Deo: sint preces tuæ apud Deum semper intente pro hominibus... O felix anima, quæ sæculi labores dereliquisti, et cœlestem cum multiplicis sudoris tui fructu requiem intrasti... Credimus te in præsentia Domini Dei tui omnia posse impetrare, quæ poscis, etc. » Ex quibus simul patet, beatum Alcuinum minime dubitasse quin sancti homines ante diem extremi iudicii in cœlis Dei præsentia et visione fruuntur: imo in epist. 97 contrariam foveantes opinionem reprehendit tanquam vulnerantes sanctæ et catholice Ecclesiæ unitatem ac universalis fidei veritatem.

CLXI. De igne purgatorio quorundam justorum ita scribit lib. III de fide Trinitatis cap. 21: « Sunt quidam justi minuti quibusdam peccatis obnoxii, qui ædificaverunt supra fundamentum, quod Christus est, fenum, ligna, stipulas, quæ illius ignis ardore purgantur; a quibus mundati æternæ felicitatis digni efficiuntur gloria. » Hunc ignem Alcuinus depingit in carmine de Pont. Eborac. vers. 905, et vers. 987 seqq. His porro animabus prodesse vivorum suffragia docet in epist. 134 (nunc 178) ad Ædilbertum episcopum Hagulstaldensem his verbis: « Suffragia viventium prosunt morientibus vel ad veniam peccatorum vel ad majoris gloriæ augmentum. » Et in epist. 151 (nunc 200) ad Edilthrudam scribit: « Si duo sunt amici, felicior est mors præcedentis, quam subsequentis; habet enim, qui fraterno amore pro se quotidie intercedat, et lacrymis lavat pristinae errores vitæ. Nec dubites prodesse piæ sollicitudinis curam, quam pro anima illius geris. Tibi proficit et illi: tibi itaque quia in fide facis et dilectione; illi ut vel pœna levigetur, vel beatitudo augetur. »

§ VIII. De Ecclesia.

CLXII. Ne longiores simus in recensendis beati Alcuini doctrinis circa dogmata fidei, id unum adhuc commemorare sufficiat, doctorem hunc, quo Ecclesia occidentalis illius ætatis majorem vix celebriorem certe non habuit, constanter Ecclesiæ catholice ac Romanæ auctoritati adhæsisse, atque ad hanc sequendam suos discipulos, et omnes alios quos proprio suo iudicio privatæque scientiæ ac spiritui nimium tribuere noverat, adhortatum fuisse. Adrianum I Romanum pontificem, sancti Petri vicarium et nificæ illius potestatis ligandi atque solvendi hæredem agnoscit in epist. 15 (nunc 18). Leonem III vocat pontificem a Deo electum, vicarium apostolorum, hæredem Patrum, Ecclesiæ principem, unius immaculatæ columbæ nutritorem epist. 20 (nunc 24). In epist. 75 (nunc 90) ad fratres Lugdunenses scribit: « Nemo catholicus contra Ecclesiæ auctoritatem certare audeat: et ne schismaticus inveniat et non

catholicus, sequatur probatissimam sancte Romanæ Ecclesiæ auctoritatem, ut unde eatholice fidei initia accipimus, inde exemplaria salutis nostræ semper habeamus; ne membra a capite separantur suo: ne claviger regni cœlestis abiciat, quos a suis deviasse intelligit doctrinis. » Ac propterea lib. I adversus Felicem, num. 6, « Ecclesiam Romanam vocat aliarum ecclesiarum caput. » Et lib. VII, num. 13, docet, « Romanam Ecclesiam a catholicis et recte credentibus esse sequendam. »

CLXIII. Hæc fuit doctrina celeberrima hujus totius Galliæ, Franciæ, Germaniæ et Angliæ magistris, illustrisque sæc. VIII in Ecclesia doctoris, non noviter efficta, sed a tempore apostolorum tradita et inter priores ignorantie et barbariei nebulas conservata. Hæc fuit fides summæ ac potentissimi regis ac imperatoris Caroli Magni; hæc fuit fides omnium illius temporis pontificum, et orthodoxorum principum, archi et episcoporum, omniumque fidelium Christianorum, ut mirum sit, potuisse recentioribus temporibus, inter viros etiam doctos et eruditos reperiri, qui illis dogmatibus recentiore originem assignare vel affingere vellent. Verum hæc heterodoxorum laboriosa, simul vero frustranea diligentia est, qua novandi spiritum a se emoliri, suisque inventis antiquitatis fucum obducere conantur.

CLXIV. Orthodoxi hujus doctoris nomen Calvinus, exigua litterarum metathesi, initio per summam fraudem et imposturam usurpasse tradit Canisius in præfat. ad lectorem in Dialecticam Alcuini tom. II Lect. Antiq. Edit. Basnagii pag. 486. Similia habet Spondanus Annal. Ecclæ. tom. III, edit. Ticini. pag. 61, num. 9, ubi ait: « Ipse (Calvinus) aliquando transpositis litteris Alcuinum sese nominavit, uti in Institutionis suæ editione Argentoratensi anni 1539, nomen æmulatus magni illius Alcuini, qui Caroli Magni præceptor fuit. » In indice quoque expurgatorio, quem D. Basnagius in observatione in eandem Dialecticam Alcuini pag. 487 citat; et in altero indice librorum prohibitorum Romæ anno 1704 edito, quem ipsimet inspeximus, recensentur Alcuini seu potius Calvinii Commentarii in Libros de Trinitate. Verum D. Basnagius loc. cit. expurgatores, Spondanum et Canisium hac in re vulgari quodam rumore deceptos fuisse credit, et ab aliis credi vult, donec Institutionis Calvinii Argentoratensis illa editio appareat, quam memorat Spondanus. Rationes suæ opinionis, quas ibi D. Basnagius profert, haud contemnendas censemus; præsertim quod in novissima editione Indicis, jussu Benedicti XIV recogniti et anno 1758 editi, Commentarii illi Alcuini seu Calvinii non legantur, sed tribuantur Lucæ Lossio his verbis: « Lossius Lucæ Alcuini abbatis Turonensis de fide sanctæ et individue Trinitatis libri tres, commentario illustrati. Index Trid. » Hos commentarios, etsi multum quæsitos, necdum obtinere potuimus.

CLXV. De doctrinis ad mores Christianos pertinentibus, quas beatus Alcuinus hominibus cujusvis status et conditionis, regibus, principibus, iudicibus, ducibus exercitus, pontificibus, abbatibus, monachis et sanctimonialibus, viduis et virginibus, atque integris populis cum maximo zelo, cum gravitate et quadam magisterii auctoritate ubique inculcat, prolixius hic disserere, easque singulatim recensere superfluum existimamus. Illas sedulus ac pius lector non tantum in opusculis moralibus, verum etiam in epistolis familiaribus copiosissime reperiet. Optandum profecto foret, ut nostris temporibus inter eos, qui ad publicum munus docendi, ad principum consilia, tanquam conscientiarum arbitri et aularum moderatores vocati sunt, exemplo Alcuini, abjecto timore servili humanoque respectu, modeste quidem verum intrepide summis et infimis veritatem insinuarent, atque ita consilium Alcuini sequerentur ad Beorninum presbyterum in epist. 7 (nunc 8) scribentis: « Ut tibi, charissime frater, tempus vel locus occurrat, semper Dei suade voluntatem sequi omnibus per-

soais, regi suaviter, episcopis honorifice, principibus fiducialiter, omnibus veraciter. » Optandum vero etiam foret, ut principes, aliæque sublimiores personæ hisce doctoribus, consiliariis, ac moderatoribus, exemplo potentissimi regis et imperatoris Caroli, henevolas aures præberent, eosque adversus malevolos susurratores sua auctoritate foverent atque protegerent.

CLXVI. Ex his, quæ de vita beati Flacci Albini seu Alcuini hucusque ex ipsis illius scriptis Operibus commentati sumus, intelligi potest non immeritas esse laudes quas in ipsum contulerunt veteres et recentiores scriptores, quorum testimonia atque elogia, post illius vitam ab anonymo coævo et a cl. D. Quercetano descriptam, proferemus. Illud vero maxime in tam celebri viro laudandum est, quod cum alii de illius eruditione sublimiter sentirent, ipse scripta sua cum magna humilitate ac modestia censuræ aliorum subjeceret. Ita enim scribit in epist. 67 (nunc 82) responsoria ad domnum regem : « Quod vero in fine epistolæ familiariter et salubriter me admonere curasti, ut si quid humiliter emendandum sit, corrigatur : nunquam fui, Deo donante, in errore meo pertinax, nec de meis confidens sensibus; nec talis, ut meliori sententiæ facile acquiescere non valerem... hoc omnino vestram sentire sapientiam obsecro, non vobis quasi nescienti, sed quasi probanti scribere; nec quasi ignoranti, sed magis corrigenti dirigere

A parvitas meæ sensus. » Et in epist. 85 (nunc 101) : « Gratias agimus venerandæ pietati vestræ, quod libellum, secundum vestræ jussionis præceptum vobis directum, auribus sapientiæ vestræ recitari fecistis : et quod notari jussistis errata illius et remisistis ad corrigendum; quamvis a vobis melius emendari potuisset, quia alterius iudicium in quolibet opere plus sæpissime valet, quam proprii auctoris. » Ita scribit, ita de se humiliter sentit magnus ille scientiarum omnium restaurator, et integrarum nationum primus magister Alcuinus. Utinam hac modestia præditi essent moderni plerique doctores ac scriptores, qui suorum sensuum etiam in materia religionis ac morum, adeo tenaces sunt, ut nec a potestate ecclesiastica, nec a civili se corrigi patiantur. Utinam vero etiam terrarum principes, Caroli Christianissimi regis et imperatoris exemplo incitati, sua a Deo accepta potestate et auctoritate uterentur, ac scriptorum hujusmodi audaciæ ac prætensæ sentiendi scribendique libertati severis legibus obviarent, libellosque religioni simul ac moribus exitiosos, quibus subditorum mentes corrumpi necesse est, eliminarent, et jam vulgatos suppressi atque exuri juberent!

Hæc sunt, quæ de vita beati Alcuini commentari nobis libuit, et licuit. Plura alia huc pertinentia industrius lector in monitis præviis, quæ singulis prope opusculis præmissis, reperiet.

BEATI FLACCI ALCUINI VITA.

Ex vetusto codice ms. sanctæ Mariæ Rhemensis primum a D. Andrea Quercetano edita.

MONITUM PRÆVIUM.

Nomen scriptoris hujus Vitæ ignoratur. Quanta illius auctoritas sit, ex ætate qua vixit, et a teste ex cuius relatione beati Alcuini acta didicit, æstimandum est. Opus is aggressus est, cum Aldricus Ferrariensi monasterio præerat abbas, uti ipse scribit infra cap. 10, num. 19. Ex quo intelligitur hanc Vitam scriptam esse ante annum 829 quo Aldricus ex abbate factus est episcopus Senonensis. Porro acta ac virtutes beati Alcuini se didicisse initio et sine prologi testatur ab ejus discipulo Sigulfo, quem etiam suum institutorem vocat : hinc vero simillimum est, hunc anonymum fuisse monachum Ferrariæ, cujus abbas fuit Sigulfus ante Aldricum. Primus hanc Vitam edidit Andreas Quercetanus ex cod. ms. Rhemensi veterrimo, inquit D. Mabillonius, auctoris ætate exarato. Suriana editio ad normam Chesniæ facta est, additis in margine capitulationibus, quas una cum D. Mabillonio retinimus, quamvis D. Henschenio ad 19 Maii alla divisio placuerit, qui etiam eidem operi nonnullas correctiones in lectoris commodum adhibuit, quas ubique indicabimus.

PROLOGUS AUCTORIS.

I. Superna Christi rorante dextera et juvante gratia, reverendissime Pater æque et amantissime, jubes, ut tibi de admirandæ vitæ initio sineque Patris Alcuini, quæ ejus nosse potui, narrante fidelissimo Sigulfo discipulo, sermone licet inculto e parvo, tamen veritate referto, scribam ædificationi bonnallorum profutura; asserens te diu super hæc non modicum ferre sitim : non quia calare ignita saperno tua viscera sanctorum innumerabilium vita, gestis piis, et studiis nequeant refici, quos sanguine proprio, vel sæculi suarumque abrenuntiatione voluptatum, Agni cœlestiumque constat virtutum consortio mercari, quibus una suavi cum canore felicibus fruentes júbilo insatiabili, vestimentis, sive palmarum frondibus (mens quibus luminis ornatur fe-

C rax), viaque [Henschenius, viam quæ] arcta exstat et angusta, Hebræorum pueris asinæque terga Christo sessore præbente [H., premente] humilii, planam et meabilem reddidere. Sed quoniam mundo fluide cum suis senescente vix admodum pauci reperiri queant, priscorum in omnibus ardua sequi vestigia qui possint (qui capiti summo quanto viciniores, tanto actuum immensitate fuisse probantur illustres, Domini tabernaculum instar columnarum firmissime sustententes [ut] aquarum inundatione, atque ventorum impulsionem nunquam labi, neque moveri possit), ideo necesse valde esse asseris, ut si aliquem nostris temporibus imitatione pia sequendum Christi nobis gratia contulerit, hujusmodi lucerna non sub modio, neque sub lecti quiete, sed supra candelabrum ponatur; ut ingredientem Ecclesiam lumine illustrentur claro. Ipse siquidem familiaris Pater, qui prima hora, idem et undecima vineæ operarios conduxit, quibus et unam mercedem dare jussit. Neque enim, si manus, aut circa Christi os barba pendens, niveique dentes, qui queant panis crustam parvulis masticare, vel oculi pulchriores vino, quo nutriuntur virgines, esse nequimus; ob hoc a corporis Domini compagine separabimur optabili, in eadem tantum [si] fide, spe et charitate, juxta Apostolum, [simus] radicati et fundati, ut multi unum efficiamur corpus Domini, manente charitatis [unitate in] differentia stellarum.

II. Nempe oculi fuerunt apostoli, solis æterni splendorem mentis puritate utcumque contemplantæ, sicut apostolorum princeps Petrus, virgoque Joannes : quorum alter hæresium plurimarum devitans opiniones, ex duabus consistentem substantiis Filii Dei viventis unam confessus est personam, dicens : *Tu es Christus Filius Dei vivi (Matth. xii, 16)*. Alter in seipso animam effundens suam, et cuncta creata transcendens, ad eum, per quem sunt omnia facta, conscendit, ac ejus potatus uberibus inauditum sæculis eructavit arcanum, dicendo : *In principio*